

Autonomni ženski centar

Ka socijalnoj koheziji – Uticaj na politike socijalnog uključivanja za višestruko marginalizovane grupe žena, žrtve nasilja u porodici

Analiza zakonodavstva Republike Srbije
sa aspekta prava žena

Ivan Sekulović

Beograd, novembar 2011.

Analiza je urađena u sklopu projekta „Ka socijalnoj koheziji – Uticaj na politike socijalnog uključivanja za višestruko marginalizovane grupe žena, žrtve nasilja u porodici“ koji finansira Evropska unija
Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost Autonomnog ženskog centra i ni na koji način ne odražava stavove Evropske unije

SADRŽAJ

UVOD	4
I. Briga o deci, socijalne usluge, izdržavanje.....	4
1. Zakon o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana	4
2. Zakon o socijalnoj zaštiti.....	5
3. Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom.....	6
4. Porodični zakon	8
5. Krivični zakonik	12
6. Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju	12
7. Strategija razvoja socijalne zaštite	14
8. Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja	16
9. Nacionalni plan akcije za decu (2004)	17
10. Odluka o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda (2005)	19
11. Odluka o izmeni i dopuni Odluke o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda (2007).....	21
12. Odluka o dopuni Odluke o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda (2010)	23
13. Odluka o izmeni i dopuni Odluke o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda (2011).....	24
II. Zapošljavanje, prekvalifikacija, obrazovanje odraslih	25
14. Zakon o zapošljavanju i osiguranju u slučaju nezaposlenosti	25
15. Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2005-2010. Godina	26
16. Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011-2020. Godina	30
17. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom.....	34
18. Zakon o radu.....	35
19. Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu.....	38
20. Zakon o visokom obrazovanju.....	38
21. Zakon o izmenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju	39
22. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja	39
23. Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji	41
24. Razvoj politike i strategije stručnog obrazovanja u Srbiji (2005)	43
25. Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji	43
III. Socijalno stanovanje.....	44
26. Zakon o socijalnom stanovanju	44
IV. Dostupna pravda.....	45
27. Nacionalna strategija reforme pravosuđa.....	45
28. Strategija razvoja sistema besplatne pravne pomoći u Republici Srbiji	46
V. Druga relevantna dokumenta.....	47

29. Zakon o zabrani diskriminacije	47
30. Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom	48
31. Zakon o zadužbinama i fondacijama	49
32. Zakon o ravnopravnosti polova	49
33. Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima.	52
34. Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti	58
35. Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period od 2010. do 2015. Godine.....	63
36. Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom	63
37. Nacionalna strategija za mlade	64
38. Nacionalna strategija o starenju	65
39. Strategija za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji	67
40. Strategija borbe protiv trgovine ljudima u Republici Srbiji	69
41. Strategija podsticanja rađanja.....	71
42. Nacionalna strategija održivog razvoja	75
43. Akcioni plan za sprovođenje Strategije održivog razvoja za period od 2009. do 2017. Godine	77
44. Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja	79
ZAKLJUČAK I PREPORUKE	81
ANEKS – Pregled stepena inkluzivnosti zakonodavnog i strateškog okvira Republike Srbije u pogledu prava žena/ranjivih grupa žena	82

UVOD

Zakonodavni okvir Republike Srbije donekle je usklađen sa međunarodnopravnim okvirom u pogledu socijalnog uključivanja žena i posebno ranjivih grupa žena. Tu se pre svega misli na usklađenost sa dokumentima Ujedinjenih nacija, Saveta Evrope i Evropske unije. U pravu EU posebno je prisutan trend tzv. *gender mainstreaming-a*¹. Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti (2009) referiše se na ovaj pristup kroz prioritet „Uključivanje rodne dimenzije u zakonodavstvo radi promovisanja i jasnog određivanja načela ravnopravnosti polova“. U tom kontekstu, predmet ove analize bilo je detaljno sagledavanje odredbi ukupno 44 zakona, podzakonskih propisa i strategija u odabranim oblastima definisanim na sledeći način: (1) briga o deci, socijalne usluge, izdržavanje; (2) zapošljavanje, prekvalifikacija, obrazovanje odraslih; (3) socijalno stanovanje; (4) dostupna pravda; (5) druga relevantna dokumenta. Cilj analize bilo je utvrđivanje prisutnosti odredbi kojima se na neposredan ili posredan način žene ili posebno ranjive grupe žena, poput žrtava nasilja, prepoznaju kao subjekti prava u smislu navedenih propisa i formulisanje adekvatnih preporuka za unapređenje sadržine i primene propisa. U aneksu analize osnovni nalazi su dati u tabelarnom pregledu.

Analiza propisa sa aspekta prava žena ukazuje na dva problema.

Prvi problem predstavlja nedovoljno prepoznavanje žena, odnosno ranjivih grupa žena kao subjekata prava. Od 44 analizirana izvora, svega 26 propisa neposredno prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena kao subjekte prava. Od toga su žrtve nasilja prepoznate kao subjekti prava u samo 13 propisa. Ukupno 17 propisa posredno prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena kao subjekte prava, dok jedan propis ne sadrži odredbe od značaja za socijalno uključivanje žena, odnosno ranjivih grupa žena.

Drugi problem predstavlja odustvo koherentnog okvira za primenu i izveštavanje o primeni. Od 18 strategija, samo 12 ima usvojen akcioni plan za njihovu primenu, dok svega 5 ima odgovarajući izveštaj o realizaciji akcionog plana.

U odnosu na navedene opšte probleme i pojedine specifične probleme koji su identifikovani ovom analizom, formulisane su opšte i posebne preporuke za unapređenje zakonodavnog i strateškog okvira Republike Srbije sa aspekta prava žena, navedene u okviru zaključaka i preporuka, kao i u okviru pojedinačnih poglavlja.

1.1. BRIGA O DECI, SOCIJALNE USLUGE, IZDRŽAVANJE

1.1.1. Zakon o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana²

Zakon o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana („Službeni glasnik RS“, broj 115/05) prepoznaje žene, odnosno pojedine ranjive grupe žena – trudnice i

---

¹ European Commission Communication: "Incorporating equal opportunities for women and men into all Community policies and activities" (COM(96)67final).

² Zakon je prestao da važi stupanjem na snagu novog Zakona o socijalnoj zaštiti 2011. godine.

samohrane majke – kao subjekte prava u smislu Zakona. Zakonom nije predviđena posebna zaštita žrtava nasilja.

Ovim zakonom uređuje se socijalna zaštita i obezbeđivanje socijalne sigurnosti građana. Socijalnom zaštitom u smislu ovog zakona smatra se organizovana društvena delatnost koja ima za cilj pružanje pomoći građanima i njihovim porodicama kada dođu u stanje socijalne potrebe i preduzimanje mera radi sprečavanja nastajanja i otklanjanja posledica takvog stanja. Socijalna sigurnost obezbeđuje se građanima koji su nesposobni za rad, a nemaju sredstava za izdržavanje, kao i građanima i porodici koji svojim radom i po osnovu rada, putem srodničke obaveze izdržavanja, po osnovu imovine i imovinskih prava ili na drugi način ne mogu da obezbede dovoljna sredstva za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba.

Članom 14. propisano je da su nesposobni za rad u smislu ovog zakona, između ostalih, **žena** starija od 60 godina i muškarac stariji od 65 godina (stav 1. tačka 1).

Član 37. propisuje da pravo na smeštaj u ustanovu socijalne zaštite ima, između ostalih, **trudnica** i **samohrana majka** sa detetom do godine dana života deteta kojoj je, usled materijalne neobezbeđenosti, nerešenog stambenog pitanja, poremećenih porodičnih odnosa i sličnih situacija potrebno privremeno zbrinjavanje (stav 1. tačka 4). Član 81. propisuje da Centar za zaštitu odojčadi, dece i omladine pored delatnosti utvrđene članom 80. ovog zakona organizuje zbrinjavanje **samohrane trudnice** i **majke** sa detetom posle porođaja do godinu dana života deteta, organizuje i neposredno vrši smeštaj u druge porodice dece i omladine bez roditeljskog staranja i sa poremećenim porodičnim prilikama u skladu sa ovim zakonom i u oblasti porodično-pravne zaštite (stav 1).

1.1.2. Zakon o socijalnoj zaštiti

Zakon o socijalnoj zaštiti („Službeni glasnik RS”, broj 24/11) prepoznaje žene, odnosno pojedine ranjive grupe žena – trudnice – kao subjekte prava u smislu Zakona. Pored toga, novina u odnosu na Zakon o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana je to što Zakon prepoznaje i srodne kategorije ranjivih grupa – žrtve nasilja i žrtve trgovine ljudima, kao i obuhvatnu kategoriju – jednoroditeljske porodice.

Zakon omogućava veću pomoć siromašnima i veći broj korisnika, pogotovo među višečlanim domaćinstvima i domaćinstvima u kojima su svi članovi nesposobni za rad. Zakon uključuje strateške ciljeve koji se odnose na reformu socijalnih usluga, te uređuje prava, vrste usluga, ustanove i pružaoce usluga, korisničke grupe, mehanizme za kontrolu kvaliteta i nadležnosti u osnivanju i finansiranju.

Član 41. propisuje da je korisnik prava ili usluga socijalne zaštite pojedinac, odnosno porodica koja se suočava s preprekama u zadovoljavanju potreba, usled čega ne može da dostigne ili da održi kvalitet života ili koja nema dovoljno sredstava za podmirenje osnovnih životnih potreba, a ne može da ih ostvari svojim radom, prihodom od imovine ili iz drugih izvora (stav 1). Maloletno lice (u daljem tekstu: dete) i punoletno lice do navršanih 26 godina života (u daljem tekstu: mlada osoba, mladi, odnosno omladina) jeste korisnik u smislu stava 1. ovog člana, kada mu je usled porodičnih i drugih životnih okolnosti, ugroženo zdravlje, bezbednost i razvoj, odnosno ako je izvesno da bez podrške sistema socijalne zaštite ne može da dostigne optimalni nivo razvoja (stav 2), a naročito ako postoji opasnost da će postati žrtva ili ako jeste **žrtva** zlostavljanja, zanemarivanja, **nasilja** i eksploatacije, odnosno ako su mu fizičko, psihičko ili

emocionalno blagostanje i razvoj ugroženi delovanjem ili propustima roditelja, staratelja ili druge osobe koja se o njemu neposredno stara (stav 2. tačka 6), ako je **žrtva trgovine ljudima** (stav 2. tačka 7). Punoletno lice od navršanih 26 do navršanih 65 godina (u daljem tekstu: odrasli) i punoletno lice starije od 65 godina (u daljem tekstu: stariji korisnik) jeste korisnik u smislu stava 1. ovog člana, kada je njegovo blagostanje, bezbednost i produktivan život u društvu ugrožen rizicima usled starosti, invaliditeta, bolesti, porodičnih i drugih životnih okolnosti (stav 3), a naročito ako postoji opasnost da će postati žrtva ili ako jeste **žrtva** samozanemarivanja, zanemarivanja, zlostavljanja, eksploatacije i **nasilja u porodici** (stav 3. tačka 2) ili ako je **žrtva trgovine ljudima** (stav 3. tačka 4).

Član 85. propisuje da pojedinac koji je nesposoban za rad, odnosno porodica čiji su svi članovi nesposobni za rad i **jednoroditeljska porodica** imaju pravo na uvećanu novčanu socijalnu pomoć (stav 1). Nesposobni za rad u smislu ovog zakona (stav 2) su: **žena** i muškarac koji su navršili godine života određene propisima o penzijskom i invalidskom osiguranju kao uslov za starosnu penziju (stav 2. tačka 1) i **trudnice** i roditelj deteta koji koristi porodiljsko odsustvo i odsustvo sa rada radi nege deteta prema propisima o radu (stav 2. tačka 5).

Preporuka:

- Potrebno je regulisati nove usluge koje nisu predviđene Zakonom, a prepoznate su u praksi, poput roditelja negovatelja; pravo na status roditelja negovatelja treba da se prizna jednom od roditelja deteta, kojem je zbog održavanja kvaliteta života potrebno pružanje specifične nege izvođenjem medicinsko-tehničkih zahvata, a za koje je prema preporuci lekara roditelj osposobljen. Roditelj koji ima status negovatelja bi imao pravo na naknadu u iznosu koji se daje hraniteljima, prava iz penzionog osiguranja, zdravstvenog osiguranja i prava za vreme nezaposlenosti, kao zaposlena osoba prema odredbama Zakona o radu. Priznavanjem statusa roditelja negovatelja zakonodavac bi sprečio da deca u situacijama teške bolesti i invaliditeta budu nužno izmeštena iz svojih primarnih porodica³.
- Neophodna je izmena Zakona kako bi bila ostvarena doslednost u zakonskim rešenjima o pluralitetu pružalaca usluga. Naime, javna nabavka, predviđena Zakonom kao postupak za obezbeđivanje socijalnih usluga, nije u duhu osnovnih načela socijalne zaštite i prava korisnika, na način kako su ona definisana Zakonom. Javna nabavka ne omogućava korisniku usluge da bira pružaoca, pošto je pružalac socijalne usluge izabran od naručioca. Javna nabavka ne garantuje pluralitet pružalaca usluga, a u nejednak i nepovoljan položaj stavlja fizička lica kao profesionalne pružaoce usluga⁴.

---

³ Amandman koji se odnosi na uslugu roditelja negovatelja pripremio je Autonomni ženski centar (amandman je zastupao Zaštitnik građana). Predlog je delimično usvojen tako da se jednom od roditelja koji nije u radnom odnosu posle 15 godina neposredne nege deteta (koje je ostvarilo pravo na uvećani dodatak za pomoć i negu drugog lica) priznaje pravo na penziju u visini najniže penzije u osiguranju zaposlenih (član 94).
http://www.womenngo.org.rs/images/pdf/Amandman-Zakon_o_soc%20zastiti-Pravo_na_status_roditelja_negovatelja.pdf

⁴ Amandmani koji se odnose na javne nabavke u socijalnoj zaštiti koje je pripremio Autonomni ženski centar (zastupao Zaštitnik građana) u proceduri usvajanja ovog Zakona nisu prihvaćeni.
http://www.womenngo.org.rs/images/pdf/Amandmani_Zakon_soc_zastita-Pluralitet_pruzalaca_usluga.pdf

- Neophodno je izmeniti i Zakon o javnim nabavkama u duhu ciljeva Strategije „Evropa 2020“ o inkluzivnom rastu koji podrazumeva povećanje socijalne kohezije i smanjenja siromaštva, odnosno u skladu sa Direktivama 2004/17/EZ i 2004/18/EZ, koje uređuju oblast javnih nabavki (socijalni aspekt javnih nabavki). Javne nabavke, uključujući i one u oblasti socijalne zaštite, trebalo bi da ispunjavaju i zahteve socijalne prirode, odnosno da zadovoljavaju potrebe osetljivih društvenih grupa, tj. da sadrže posebne uslove u pogledu izvršenja ugovora koji mogu da obuhvate i zahteve socijalne prirode⁵.
- Očekuje se da novi Zakon o socijalnoj zaštiti podstakne razvoj vaninstitucionalne zaštite. Obuhvat starijih lica i osoba sa invaliditetom uslugama u zajednici je još uvek na niskom nivou i nezadovoljavajući, a nedovoljno su razvijeni i programi podrške za primarne, srodničke i hraniteljske porodice za uključivanje dece sa smetnjama u razvoju⁶.
- Neophodno je da Ministarstvo donese uputstvo o primeni čl. 84 Zakona o socijalnoj zaštiti, kojim se svi korisnici prava na novčanu socijalnu pomoć (u prvom redu oni najugroženiji i neuki, kojima pravna pomoć nije dostupna – deca, Romi, osobe sa invaliditetom) upućuju da podnose tužbe za srodničko izdržavanje čak i u situacijama kada je dužnik izdržavanja takođe korisnik novčane socijalne pomoći, nezaposlen ili nepoznatog prebivališta.

1.1.3. Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom

Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom („Službeni glasnik RS”, br. 16/02, 115/05 i 107/09) ne prepoznaje žene kao subjekte prava. Međutim, Zakon prepoznaje posebnu ranjivu grupu žena – majke – kao subjekte prava. Pored toga, Zakon prepoznaje i kategorije roditelja, samohranih roditelja i materijalno ugroženih porodica, kao subjekte prava.

Finansijska podrška porodici sa decom, u smislu ovog zakona, obuhvata: poboljšanje uslova za zadovoljavanje osnovnih potreba dece, poseban podsticaj rađanju dece i podršku materijalno ugroženim porodicama sa decom, porodicama sa decom ometenom u razvoju i deci bez roditeljskog staranja.

Član 9. Zakona propisuje sledeća prava na finansijsku podršku porodici sa decom: naknada zarade za vreme porodijskog odsustva, odsustva sa rada radi nege deteta i odsustva sa rada radi posebne nege deteta; roditeljski dodatak; dečiji dodatak; naknada troškova boravka u predškolskoj ustanovi za decu bez roditeljskog staranja; naknada troškova boravka u predškolskoj ustanovi za decu sa smetnjama u razvoju; regresiranje troškova boravka u predškolskoj ustanovi dece iz materijalno ugroženih porodica.

Član 10. propisuje da naknadu zarade za vreme porodijskog odsustva, odsustva sa rada radi nege deteta i odsustva sa rada radi posebne nege deteta ostvaruju: zaposleni kod pravnih i fizičkih lica i lica koja samostalno obavljaju delatnost.

Član 14. propisuje da roditeljski dodatak ostvaruje **majka** za prvo, drugo, treće i četvrto dete pod uslovom da je državljanin Republike Srbije, da ima prebivalište u Republici Srbiji i da ostvaruje pravo na zdravstvenu zaštitu preko Republičkog zavoda za zdravstveno osiguranje

⁵ Directive 2004/17/EC and Directive 2004/18/EC of the European Parliament and of the Council of 31 March 2004

⁶ Prvi nacionalni izveštaj o Socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji, Vlada Republike Srbije (2011).

(stav 1). Izuzetno, ako **majka** koja ima troje dece a u sledećem porođaju rodi dvoje ili više dece, ostvariće pravo na roditeljski dodatak i za svako rođeno dete u tom porođaju, a na osnovu posebnog rešenja ministarstva nadležnog za socijalna pitanja (stav 2). Pravo iz stava 1. ovog člana ostvaruje **majka** koja neposredno brine o detetu za koje je podnela zahtev, čija deca prethodnog reda rođenja nisu smeštena u ustanovu socijalne zaštite, hraniteljsku porodicu ili data na usvojenje, i koja nije lišena roditeljskog prava u odnosu na decu prethodnog reda rođenja (stav 4). Pravo iz stava 1. ovog člana izuzetno priznaće se i ukoliko je dete prethodnog reda rođenja smešteno u ustanovu zbog potrebe kontinuirane zdravstvene zaštite i nege, odnosno ako postoji opravdani razlog za smeštaj deteta prethodnog reda rođenja sa smetnjama u mentalnom razvoju stepena teže i teške mentalne ometenosti, sa teškim telesnim oboljenjima i oštećenjima, kao i sa višestrukim smetnjama u razvoju, a po prethodno pribavljenom mišljenju ministarstva nadležnog za socijalna pitanja (stav 5).

Član 16. propisuje da se roditeljski dodatak ne može ostvariti ako **majka** ili članovi porodice u kojoj živi plaćaju porez na imovinu na poresku osnovicu veću od 12.000.000 dinara (stav 1). Roditeljski dodatak ne može se ostvariti ako roditelji u momentu podnošenja zahteva žive i rade u inostranstvu (stav 2).

Član 17. propisuje da dečiji dodatak ostvaruje **jedan od roditelja** koji neposredno brine o detetu, koji je državljanin Republike Srbije, ima prebivalište na teritoriji Republike Srbije i ostvaruje pravo na zdravstvenu zaštitu preko Republičkog zavoda za zdravstveno osiguranje, za prvo, drugo, treće i četvrto dete po redu rođenja u porodici, od dana podnetog zahteva, pod uslovima predviđenim ovim zakonom (stav 1). Izuzetno od stava 1. ovog člana **majka** koja ima troje dece a u sledećem porođaju rodi dvoje ili više dece, ostvariće pravo na dečiji dodatak i za svako rođeno dete u tom porođaju, a na osnovu posebnog rešenja ministarstva nadležnog za socijalna pitanja (stav 2). Član 19. stav 1. propisuje da se pravo na dečiji dodatak ostvaruje: (1) ako ukupan mesečni prihod, umanjen za poreze i doprinose, po članu porodice ostvaren u tri meseca koji prethode mesecu u kome je podnet zahtev iznosi do 2.750 dinara, a ukupan mesečni katastarski prihod po članu porodice u prethodnoj godini ne prelazi iznos od 3% prosečnog katastarskog prihoda po jednom hektaru plodnog zemljišta u prethodnoj godini ili je ostvaren od zemljišta do 500 m² na kome je podignuta stambena zgrada; (2) ako ukupan mesečni katastarski prihod po članu porodice u prethodnoj godini iznosi do 7% prosečnog katastarskog prihoda po jednom hektaru plodnog zemljišta u prethodnoj godini, a porodica ne ostvaruje druge prihode. Član 20. propisuje da se za **samohrane roditelje**, hranitelje, staratelje i roditelje deteta sa smetnjama u razvoju za koje je donet akt o razvrstavanju a koje nije smešteno u stacionarnu ustanovu, cenzus utvrđen u članu 19. ovog zakona uvećava za 20%. Član 22. propisuje da visina dečijeg dodatka za mesec jun 2002. godine, za prvo, drugo, treće i četvrto dete iznosi 900 dinara (stav 1). Visina dečijeg dodatka usklađuje se 1. aprila i 1. oktobra tekuće godine, na osnovu statističkih podataka, sa kretanjem troškova života na teritoriji Republike u prethodnih šest meseci (stav 2). Iznos dečijeg dodatka, utvrđen u skladu sa st. 1. i 2. ovog člana, za **samohrane roditelje**, hranitelje, staratelje i roditelje dece sa smetnjama u razvoju uvećava se za 30% (stav 3).

Član 25. propisuje da deca predškolskog uzrasta iz **materijalno ugroženih porodica**, kao i deca bez roditeljskog staranja i deca sa smetnjama u razvoju koja nisu ostvarila pravo u skladu sa čl. 23. i 24. ovog zakona (naknada troškova boravka u predškolskoj ustanovi za decu bez roditeljskog staranja, odnosno naknada troškova boravka u predškolskoj ustanovi za decu sa

smetnjama u razvoju) imaju, u zavisnosti od materijalnog položaja porodice, pravo na regresiranje troškova boravka u predškolskoj ustanovi, koja se nalazi u mreži ustanova koju utvrđuje opština odnosno grad.

Preporuka:

- Jedno od otvorenih pitanja u pogledu Zakona tiče se adekvatnosti zaštite najsiromašnijih porodica sa decom kroz pravo na dečiji dodatak, koje se za sada ne nalazi u planovima za promenu. Potrebno je preispitati ovo pravo, između ostalog, u vezi sa malim nominalnim iznosima po korisniku, kao i njegovim efektima.⁷

1.1.4. Porodični zakon

Porodični zakon („Službeni glasnik RS”, broj 18/05) prepoznaje žene kao subjekte prava. Pored toga, Zakon prepoznaje i posebnu ranjivu grupu žena – majke, kao subjekte prava.

Ovim zakonom uređuju se: brak i odnosi u braku, odnosi u vanbračnoj zajednici, odnosi deteta i roditelja, usvojenje, hraniteljstvo, starateljstvo, izdržavanje, imovinski odnosi u porodici, zaštita od nasilja u porodici, postupci u vezi sa porodičnim odnosima i lično ime.

Član 3. propisuje da je brak zakonom uređena zajednica života **žene** i muškarca (stav 1). Brak se može sklopiti samo na osnovu slobodnog pristanka budućih supružnika (stav 2). Supružnici su ravnopravni (stav 3). Članom 4. propisano je da je vanbračna zajednica trajnija zajednica života **žene** i muškarca, između kojih nema bračnih smetnji (vanbračni partneri) (stav 1). Vanbračni partneri imaju prava i dužnosti supružnika pod uslovima određenim ovim zakonom (stav 2).

Član 5. utvrđuje pravo **žene** da slobodno odlučuje o rađanju (stav 1). **Majka** i dete uživaju posebnu zaštitu države (stav 2).

Član 7. propisuje da roditeljsko pravo pripada **majci** i ocu zajedno (stav 1).

Član 42. propisuje da je majka deteta **žena** koja ga je rodila.

Članom 43. propisano je da ako **žena** koja je rodila dete nije upisana u matičnu knjigu rođenih kao majka deteta, njeno materinstvo može biti utvrđeno pravnosnažnom sudskom presudom (stav 1). Pravo na utvrđivanje materinstva imaju dete i **žena** koja tvrdi da je majka deteta (stav 2). Članom 44. propisano je da materinstvo žene koja je upisana u matičnu knjigu rođenih kao majka deteta - može biti osporeno (stav 1). Pravo na osporavanje materinstva imaju: dete, **žena** koja je upisana u matičnu knjigu rođenih kao majka deteta, **žena** koja tvrdi da je majka ako istom tužbom traži i utvrđivanje svog materinstva, te muškarac koji se po ovom zakonu smatra ocem deteta (stav 2).

Član 48. propisuje da sa priznanjem očinstva mora da se saglasi **majka** ako je navršila 16. godinu života i ako je sposobna za rasuđivanje (stav 1). Ako **majka** ne može dati saglasnost, dovoljna je saglasnost deteta, pod uslovom da je saglasnost data u skladu sa članom 49. stav 1. ovog zakona (stav 2). Prema članu 49, sa priznanjem očinstva mora da se saglasi dete ako je navršilo 16. godinu života i ako je sposobno za rasuđivanje (stav 1). Ako dete ne može dati

---

⁷ Prvi nacionalni izveštaj o Socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji, Vlada Republike Srbije (2011).

saglasnost, dovoljna je saglasnost **majke** (stav 2). Član 50. propisuje da ako ni **majka** ni dete ne mogu dati saglasnost, saglasnost sa priznanjem očinstva daje staratelj deteta uz prethodnu saglasnost organa starateljstva. Član 55. propisuje da ako očinstvo nije utvrđeno priznanjem, može biti utvrđeno pravnosnažnom sudskom presudom (stav 1). Pravo na utvrđivanje očinstva imaju: dete, **majka** i muškarac koji tvrdi da je otac deteta (stav 2). Prema članu 56, očinstvo muškarca koji je upisan u matičnu knjigu rođenih kao otac deteta – može biti osporeno (stav 1). Pravo na osporavanje očinstva imaju: dete, **majka**, muž majke i muškarac koji tvrdi da je otac deteta ako istom tužbom traži i utvrđivanje svog očinstva (stav 2).

Član 57. propisuje da majka deteta začetog uz biomedicinsku pomoć jeste **žena** koja ga je rodila (stav 1). Ako je dete začeto uz biomedicinsku pomoć darovanom jajnom ćelijom, materinstvo **žene** koja je darovala jajnu ćeliju ne može se utvrđivati (stav 2).

Član 153. propisuje da **majka** deteta koja nema dovoljno sredstava za izdržavanje ima pravo na izdržavanje od oca deteta za vreme od tri meseca pre porođaja i godinu dana posle porođaja (stav 1). Nema pravo na izdržavanje **majka** ako bi prihvatanje njenog zahteva za izdržavanje predstavljalo očiglednu nepravdu za oca (stav 2). Poseban problem predstavlja primena odredbi Porodičnog zakona koje se odnose na ispunjavanje zakonske obaveze davanja izdržavanja, kako bivšim supružnicima, tako i svojoj deci. Prema Zakonu, roditelji su u obavezi da izdržavaju svoje dete, te da se staraju o njegovom razvoju i obrazovanju. Dete ima pravo na obezbeđenje najboljih mogućih životnih i zdravstvenih uslova za svoj pravilan i potpun razvoj (član 62. stav 1). Roditelji imaju pravo i dužnost da se staraju o detetu. Staranje o detetu obuhvata: čuvanje, podizanje, vaspitavanje, obrazovanje, zastupanje, izdržavanje te upravljanje i raspolaganje imovinom deteta (član 68). Roditelji imaju pravo i dužnost da izdržavaju dete pod uslovima određenim ovim zakonom (član 73). Ako je poverilac izdržavanja dete, visina izdržavanja treba da omogući najmanje takav nivo životnog standarda za dete kakav uživa roditelj dužnik izdržavanja (član 162. stav 3). Pozitivnopravne odredbe koje regulišu davanje izdržavanja ne predviđaju mogućnost naplate izdržavanja posredstvom institucije koja bi nadgledala izvršavanje obaveze davanja izdržavanja utvrđene izvršnom sudskom odlukom ili izvršnim poravnanjem pred sudom ili drugim nadležnim organom.

Član 249. propisuje da dete može podneti tužbu radi utvrđivanja materinstva bez obzira na rok (stav 1). **Žena** koja tvrdi da je majka deteta može podneti tužbu radi utvrđivanja svog materinstva u roku od godinu dana od dana saznanja da je ona rodila dete, a najkasnije u roku od 10 godina od rođenja deteta (stav 2). Prema članu 250, dete može podneti tužbu radi osporavanja materinstva bez obzira na rok (stav 1). **Žena** koja je upisana u matičnu knjigu rođenih kao majka deteta može podneti tužbu radi osporavanja svog materinstva u roku od godinu dana od dana saznanja da ona nije rodila dete, a najkasnije u roku od 10 godina od rođenja deteta (stav 2). **Žena** koja tvrdi da je majka deteta može podneti tužbu radi osporavanja materinstva ženi koja je upisana u matičnu knjigu rođenih kao majka deteta u roku od godinu dana od dana saznanja da je ona rodila dete, a najkasnije u roku od 10 godina od rođenja deteta (stav 3). Član 251. propisuje da dete može podneti tužbu radi utvrđivanja očinstva bez obzira na rok (stav 1). **Majka** može podneti tužbu radi utvrđivanja očinstva u roku od godinu dana od dana saznanja da muškarac koga smatra ocem deteta nije priznao očinstvo, a najkasnije u roku od 10 godina od rođenja deteta (stav 2). Na osnovu člana 252, dete može podneti tužbu radi osporavanja očinstva bez obzira na rok (stav 1). **Majka** može podneti tužbu radi osporavanja očinstva muškarcu koji se po ovom zakonu smatra ocem deteta u roku od

godinu dana od dana saznanja da on nije otac, a najkasnije u roku od 10 godina od rođenja deteta (stav 2). Članom 256. propisano je da su stranke u sporu radi utvrđivanja materинства dete i **žena** koja tvrdi da je majka deteta (stav 1). Stranke u sporu radi osporavanja materинства jesu: dete, **žena** koja tvrdi da je majka deteta, **žena** koja je upisana u matičnu knjigu rođenih kao majka deteta i muškarac koji se po ovom zakonu smatra ocem deteta (nužni i jedinstveni suparničari) (stav 2). Stranke u sporu radi utvrđivanja očinstva jesu: dete, **majka**, muškarac koji tvrdi da je otac deteta i muškarac koga majka smatra ocem deteta (nužni i jedinstveni suparničari) (stav 3). Član 306. propisuje da kada primi izjavu o priznanju očinstva, matičar je dužan da pozove **majku** i dete, odnosno **majku** ili dete, odnosno staratelja deteta, da u roku od 30 dana daju izjavu o saglasnosti sa priznanjem očinstva (stav 1). Ako je **majka** u prijavi rođenja deteta navela da ocem deteta smatra muškarca koji je kasnije priznao očinstvo, neće se tražiti njena saglasnost u smislu stava 1. ovog člana (stav 2). Prema članu 307, ako **majka** i dete, odnosno **majka** ili dete, odnosno staratelj deteta, u roku od 30 dana od dana prijema poziva iz člana 306. stav 1. ovog zakona ne daju nikakvu izjavu ili izjave da odbijaju davanje saglasnosti sa priznanjem očinstva, matičar je dužan da muškarca koji je priznao očinstvo pouči o njegovom pravu na utvrđivanje očinstva sudskom odlukom. Član 308. propisuje da kada **majka** prijavljuje rođenje deteta van braka, matičar je dužan da je pouči o njenom pravu da imenuje muškarca koga smatra ocem deteta (stav 1). Ako **majka** imenuje muškarca koga smatra ocem deteta, matičar je dužan da pozove tog muškarca da u roku od 30 dana dâ izjavu o priznanju očinstva (stav 2). Ako muškarac koga je **majka** imenovala ocem deteta u roku od 30 dana ne dâ nikakvu izjavu ili izjavi da on nije otac deteta, matičar je dužan da **majku** pouči o njenom pravu na utvrđivanje očinstva sudskom odlukom (stav 3). Članom 309. propisano je da će matičar usmeno saopštiti **majci** da muškarac za koga je ona navela da ga smatra ocem deteta nije priznao očinstvo i o tome će sačiniti službenu belešku (stav 2)

Zakonom je zabranjeno nasilje u porodici (član 10. stav 1). Svako ima, u skladu sa zakonom, pravo na zaštitu od nasilja u porodici (član 10. stav 2). Član 60. propisuje da sud može doneti odluku o odvajanju deteta od roditelja ako postoje razlozi da se roditelj potpuno ili delimično liši roditeljskog prava ili u slučaju nasilja u porodici (stav 3). Prema članu 61, sud može doneti odluku o ograničavanju prava deteta da održava lične odnose sa roditeljem sa kojim ne živi ako postoje razlozi da se taj roditelj potpuno ili delimično liši roditeljskog prava ili u slučaju nasilja u porodici (stav 3). Prema članu 197, nasilje u porodici, u smislu ovog zakona, jeste ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice (stav 1). Nasiljem u porodici, u smislu stava 1. ovog člana, smatra se naročito: nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede; izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenja telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu; prisiljavanje na seksualni odnos; navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu života ili nemoćnim licem; ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima; vređanje, kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje (stav 2). Član 198. propisuje da protiv člana porodice koji vrši nasilje sud može odrediti jednu ili više mera zaštite od nasilja u porodici, kojom se privremeno zabranjuje ili ograničava održavanje ličnih odnosa sa drugim članom porodice (stav 1). Mere zaštite od nasilja u porodici jesu: izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; zabrana približavanja članu porodice na određenoj

udaljenosti; zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice; zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice (stav 2). Član 226. propisuje da sud može presudom u bračnom sporu odrediti jednu ili više mera zaštite od nasilja u porodici (stav 3). Član 260. propisuje da sud može presudom u sporu o materinstvu i očinstvu odrediti jednu ili više mera zaštite od nasilja u porodici (stav 3). Na osnovu člana 273, sud može presudom u sporu za zaštitu prava deteta i u sporu za vršenje odnosno lišenje roditeljskog prava odrediti jednu ili više mera zaštite od nasilja u porodici (stav 3). Član 283. propisuje da je u sporu za zaštitu od nasilja u porodici mesno nadležan, pored suda opšte mesne nadležnosti, i sud na čijem području ima prebivalište, odnosno boravište član porodice prema kome je nasilje izvršeno. Prema članu 284, postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici pokreće se tužbom (stav 1). Tužbu za određivanje mere zaštite od nasilja u porodici, kao i za produženje mere zaštite od nasilja u porodici, mogu podneti: član porodice prema kome je nasilje izvršeno, njegov zakonski zastupnik, javni tužilac i organ starateljstva (stav 2). Tužbu za prestanak mere zaštite od nasilja u porodici može podneti član porodice protiv koga je mera određena (stav 3). Članom 285. propisano je da je postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici naročito hitan (stav 1). Član 287. propisuje da sud nije vezan granicama tužbenog zahteva za zaštitu od nasilja u porodici (stav 1). Sud može odrediti i meru zaštite od nasilja u porodici koja nije tražena ako oceni da se takvom merom najbolje postiže zaštita (stav 2). Prema članu 288, žalba ne zadržava izvršenje presude o određivanju ili produženju mere zaštite od nasilja u porodici. Član 289. propisuje da je presudu u sporu za zaštitu od nasilja u porodici sud dužan da odmah dostavi kako organu starateljstva na čijoj teritoriji ima prebivalište odnosno boravište član porodice prema kome je nasilje izvršeno, tako i organu starateljstva na čijoj teritoriji ima prebivalište odnosno boravište član porodice protiv koga je mera zaštite određena (stav 1). Organ starateljstva dužan je da vodi evidenciju i dokumentaciju kako o licima prema kojima je nasilje izvršeno, tako i o licima protiv kojih je određena mera zaštite (stav 2).

Organ starateljstva ima zakonska ovlašćenja da pokreće postupke za izricanje mera zaštite od nasilja u porodici. Od ukupno 5.617 porodica u kojima je registrovano nasilje i 7.807 registrovanih žrtava tokom 2010. godine, broj postupaka za izricanje mera zaštite od nasilja u porodici koje je pokrenuo organ starateljstva je svega 186 (ili 2,38%)⁸. U najvećem broju slučajeva postupak u parnicama za zaštitu od nasilja u porodici pokreću same žrtve nasilja⁹. Ovakva praksa organa starateljstva ne doprinosi ostvarivanju intencija zakona na planu pružanja porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici.

Preporuke:

---

⁸ Republički zavod za socijalnu zaštitu, Izveštaj o radu centara za socijalni rad u Srbiji za 2010. godinu, Beograd, 2011. Dostupan na <http://www.zavodsz.gov.rs/PDF/naslovna/god-izvestavanja/IZVESTAJ%20CSR%202010%20-%20FINAL.pdf>

⁹ U 92,2% slučajeva postupak pokreću žrtve nasilja, a organ starateljstva u 4,3% slučajeva. Petrušić N., Konstatinović Vilić S., Porodičnopravna zaštita od nasilja u porodici u pravosudnoj praksi Srbije (2010), Autonomni ženski centar, Program razvoja dobrih praksi u oblasti nasilja u porodici, Beograd. Istraživanje dostupno na http://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/Porodicnopravna_zastita_od_nasilja_u_porodici_u_pravosudnoj_praksi_Srbije.pdf

- U pogledu zaštite žrtava nasilja u porodici, potrebno je uvesti obavezu organa starateljstva da, pored vođenja evidencije i dokumentacije o licima prema kojima je nasilje izvršeno, za ovu kategoriju lica napravi plan korišćenja usluga socijalne zaštite, uključujući i usluge u zajednici. Na ovaj način bi bilo ispoštovano načelo celovitosti socijalne zaštite, prema kojem se usluge socijalne zaštite pružaju u skladu s funkcijom koju imaju, povezano i usklađeno, tako da obezbeđuju celovitu socijalnu zaštitu korisniku u svakom životnom dobu (član 30. Zakona o socijalnoj zaštiti). Pored toga, zakonsku odredbu o evidenciji i dokumentaciji (član 289. Porodičnog zakona) potrebno je dopuniti obavezom suda da presudu o izrečenim merama zaštite, pored organa starateljstva, dostavi i policiji sa ciljem boljeg praćenja izvršenja krivičnog dela nasilje u porodici (član 194, stav 5).
- Potrebno je izvršiti dopunu Porodičnog zakona i drugih relevantnih propisa, u cilju obezbeđenja naplate izdržavanja. Na ovaj način bi bila zaštićena prava dece i samohranih roditelja (najčešće samohranih majki) koji samostalno vrše roditeljsko pravo. Moguća relevantna rešenja prisutna u uporednom pravu su: formiranje javne institucije – agencije za posredovanje u naplati, zakonsko utvrđivanje indeksa povećanja izdržavanja na godišnjem nivou, propisivanje kaznene mere oduzimanja vozačke dozvole i pasoša dužnika izdržavanja i uvođenje prava suda na pribavljanje svih podataka u vezi sa materijalnim stanjem dužnika.

1.1.5. Krivični zakonik

Krivični zakonik („Službeni glasnik RS”, broj 85/05) predviđa nekoliko krivičnih dela čiji su pasivni subjekti žene, odnosno ranjive grupe žena (trudnice). Pored toga, Zakonik predviđa tri krivična dela u vezi sa zabranom diskriminacije: povredu ravnopravnosti (član 128), povredu prava upotrebe jezika i pisma (član 129) i rasnu i drugu diskriminaciju (član 387).

Član 114. predviđa krivično delo teškog ubistva. Zatvorom najmanje deset godina ili zatvorom od trideset do četrdeset godina kazniće se ko liši života dete ili **bremenitu ženu** (stav 1. tačka 7).

Član 120. predviđa krivično delo nedozvoljenog prekida trudnoće. Ko protivno propisima o vršenju prekida trudnoće **bremenitoj ženi** sa njenim pristankom izvrši pobačaj, započne da vrši pobačaj ili joj pomogne da izvrši pobačaj, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine (stav 1). Ko se bavi vršenjem dela iz stava 1. ovog člana, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina (stav 2). Ko **bremenitoj ženi** bez njenog pristanka, a ako je mlađa od šesnaest godina bez njenog pristanka i bez pisane saglasnosti njenog roditelja, usvojioca ili staraoca, izvrši ili započne da vrši pobačaj, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina (stav 3). Ako je usled dela iz st. 1. do 3. ovog člana nastupila smrt, teško narušavanje zdravlja ili druga teška telesna povreda žene nad kojom je vršen prekid trudnoće, učinilac će se kazniti za delo iz st. 1. i 2. ovog člana zatvorom od jedne do sedam godina, a za delo iz stava 3. ovog člana zatvorom od dve do dvanaest godina (stav 4).

Član 163. predviđa krivično delo povrede prava po osnovu rada i prava iz socijalnog osiguranja. Ko se svesno ne pridržava zakona ili drugih propisa, kolektivnih ugovora i drugih opštih akata o pravima po osnovu rada i o posebnoj zaštiti na radu omladine, **žena** i invalida ili o

pravima iz socijalnog osiguranja i time drugom uskrati ili ograniči pravo koje mu pripada, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dve godine.

Takođe, Zakonom su predviđena i krivična dela nasilja u porodici i trgovine ljudima. Član 194. predviđa krivično delo nasilja u porodici; ko primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine (stav 1). Ako je pri izvršenju dela iz stava 1. ovog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši, učinilac će se kazniti zatvorom od tri meseca do tri godine (stav 2). Ako je usled dela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su učinjena prema maloletnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina (stav 3). Ako je usled dela iz st. 1, 2. i 3. ovog člana nastupila smrt člana porodice, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do dvanaest godina (stav 4). Ko prekrši mere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest meseci (stav 5).

Član 388. predviđa krivično delo trgovine ljudima. Ko silom ili pretnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, poverenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, vršenja krivičnih dela, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, uspostavljanja ropskog ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dela tela ili radi korišćenja u oružanim sukobima, kazniće se zatvorom od dve do deset godina (stav 1). Za delo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema maloletnom licu učinilac će se kazniti kaznom propisanom za to delo i kad nije upotrebio silu, pretnju ili neki drugi od navedenih načina izvršenja (stav 2). Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema maloletnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje tri godine (stav 3). Ako je usled dela iz st. 1. i 3. ovog člana nastupila teška telesna povreda nekog lica, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do petnaest godina (stav 4). Ako je usled dela iz st. 1. i 3. ovog člana nastupila smrt jednog ili više lica, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina (stav 5). Ko se bavi vršenjem krivičnog dela iz st. 1. do 3. ovog člana ili je delo izvršeno od strane organizovane grupe, kazniće se zatvorom najmanje pet godina (stav 6).

Preporuke:

- Treba poboljšati krivičnopravnu zaštitu žrtava rodno zasnovanog nasilja, u skladu sa ratifikovanim međunarodnim instrumentima i usvojenim strateškim dokumentima na nacionalnom nivou. Prvo, potrebno je izmeniti zakonske odredbe kako bi bila isključena mogućnost ublažavanja kazne za izvršioce svih krivičnih dela protiv polne slobode i izjednačena zaštita prema krivičnom i porodičnom zakonodavstvu. Drugo, neophodno je uvesti izmene definicije određenih krivičnih dela (silovanje, obljava ili sa obljubom izjednačen čin, navođenje na prostituciju, uvođenje definicije zlostavljanja i zanemarivanja deteta), kao i nova krivična dela (proganjanje, seksualno uznemiravanje, sakaćenje ženskih polnih organa) i nove mere bezbednosti. Treće, neophodno je učiniti zakonske izmene po pitanju zastarelosti za krivična dela prema deci i pooštavanju kazni

za pojedina krivična dela, kao i uvesti zaštitu socijalnim radnicima i isključiti mogućnost da se za krivična dela protiv polne slobode goni po predlogu¹⁰.

- Iako je u velikom broju predmeta parnici za zaštitu od nasilja u porodici prethodio krivični postupak, javni tužioci redovno propuštaju priliku da na osnovu prikupljenih činjenica u toku prekrivičnog i krivičnog postupka pokrenu parnicu za zaštitu od nasilja u porodici oštećene osobe i time obezbede pravovremenu zaštitu od nasilja, koja bi omogućila da žrtva bude zaštićena od daljeg ispoljavanja nasilja¹¹. Neophodno je istaći da je ovakva praksa višestruko štetna i da ne doprinosi ostvarivanju intencija zakona na planu pružanja porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici¹².

1.1.6. Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju

Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju („Službeni glasnik RS”, broj 18/10) ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, kao subjekte prava.

Ovim zakonom uređuje se predškolsko vaspitanje i obrazovanje, kao deo jedinstvenog sistema obrazovanja i vaspitanja. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje ostvaruje se u skladu sa Ustavom, zakonom kojim se uređuju osnove sistema obrazovanja i vaspitanja, ratifikovanim međunarodnim konvencijama i ovim zakonom, polazeći od prava deteta, razvojnih, obrazovnih, kulturnih, zdravstvenih i socijalnih potreba dece i porodica sa decom predškolskog uzrasta.

Kao subjekte prava, Zakon prepoznaje obuhvatnu kategoriju – roditelje, i to u nekoliko članova koji se odnose na: upotrebu jezika, upis dece, predškolski program, vrste programa u okviru predškolskog programa, pripremni predškolski program, radno vreme predškolske ustanove, zadatke stručnog saradnika, pedagoške asistente, finansiranje i kaznene odredbe.

Za prepoznavanje žena, odnosno ranjivih grupa žena, kao nosilaca posebnih prava u smislu ovog zakona, od posebnog značaja su članovi Zakona koji se odnose na upis deteta (čl. 14) i finansiranje (čl. 50).

Članom 14. stav 2. Zakona propisano je da „za boravak u predškolskoj ustanovi, odnosno školi, roditelj deteta stranog državljanina plaća ekonomsku cenu po detetu, a roditelj deteta bez državljanstva, prognanog i raseljenog lica, plaća cenu po detetu koju utvrđuje osnivač, u skladu sa zakonom kojim se uređuje finansijska podrška porodici sa decom.” Navedenu odredbu je potrebno izmeniti kako bi obuhvatila i kategoriju samohranih roditelja, imajući u vidu teži ekonomski položaj u kojem se ova lica nalaze u odnosu na porodice sa dva roditelja, a naročito s

---

¹⁰ Amandmane na Krivični zakonik Zaštitnik prava građana je uputio nadležnom Ministarstvu pravde 12. oktobra 2011. godine na osnovu inicijative Autonomnog ženskog centra. Dostupno na http://www.womenngo.org.rs/images/pdf/Predlog_izmena_i_dopuna_KZ_-_Ombudsman.pdf

¹¹ Prema rezultatima istraživanjima, javni tužioci pokreću svega 1% svih parnica za zaštitu od nasilja u porodici. Petrušić N., Konstatinović Vilić S., Porodičnopravna zaštita od nasilja u porodici u pravosudnoj praksi Srbije (2010), Autonomni ženski centar, Program razvoja dobrih praksi u oblasti nasilja u porodici, Beograd Istraživanje dostupno na http://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/Porodicnopravna_zastita_od_nasilja_u_porodici_u_pravosudnoj_praksi_Srbije.pdf

¹² Prvi nacionalni izveštaj o Socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji, Vlada Republike Srbije (2011).

obzirom na to da se u većini slučajeva radi o licima ženskog pola koja imaju otežan pristup zapošljavanju i jednakoj zaradi za isti rad u odnosu na lica muškog pola.¹³

Članom 50. Zakona propisano je da roditelj, odnosno staratelj deteta učestvuje u obezbeđivanju sredstava za ostvarivanje delatnosti predškolske ustanove, čiji je osnivač Republika Srbija, autonomna pokrajina ili jedinica lokalne samouprave u visini 20% od ekonomske cene po detetu, u skladu sa Zakonom (stav 1). Odluku o visini cene iz stava 1. ovog člana donosi osnivač (stav 2). Od obaveza plaćanja iz stava 1. ovog člana, u celodnevnom i poludnevnom boravku, izuzimaju se deca bez roditeljskog staranja, deca sa smetnjama u razvoju i deca iz materijalno ugroženih porodica (stav 3).

Preporuke:

- Potrebno je izmeniti član 50. stav 3 kako bi bila obuhvaćena i kategorija samohranih roditelja/majki, imajući u vidu potencijalno teži ekonomski položaj u kojem se ova lica nalaze u odnosu na porodice sa dva roditelja, a naročito s obzirom na to da se u većini slučajeva radi o licima ženskog pola koja imaju otežan pristup zapošljavanju i jednakoj zaradi za isti rad u odnosu na lica muškog pola¹⁴.
- Trebalo bi značajno povećati obuhvat dece samohranih roditelja i dece iz siromašnih porodica, što uključuje i decu žena koje su (bile) izložene nasilju, kako bi se ostvarila prava i potrebe deteta i ciljevi predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

1.1.7. Strategija razvoja socijalne zaštite

Strategija razvoja socijalne zaštite („Službeni glasnik RS”, broj 108/05) ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, kao subjekte prava.

Prema tekstu Strategije, razvoj socijalne zaštite odvijaće se kroz reformske procese koji se oslanjaju na međunarodne i evropske ciljeve opšteg ekonomskog i socijalnog razvoja društva, smanjenje siromaštva i obezbeđenje kvalitetnije zaštite ranjivih grupa dece, invalidnih i starijih osoba, kao i marginalizovanih grupa građana.

Strategija prepoznaje posebne ranjive grupe – žrtve zlostavljanja i žrtve nasilja.

U okviru dela „4. Ciljevi razvoja socijalne zaštite”, tačka „4.2. Posebni ciljevi reforme”, sadržan je posebni cilj „4.2.2. Posebni cilj 2. Razvijanje mreže usluga u zajednici”. U okviru tog posebnog cilja sadržan je pojedinačni cilj „2.1. Integralni pristup u identifikovanju potreba i planiranju usluga u zajednici” kojim je obuhvaćen i zadatak 1. „Identifikovanje potreba grupa korisnika i strateško, međusistemski usklađeno planiranje usluga na različitim nivoima”. Kao jedna od mera u okviru navedenog zadatka nalazi se i donošenje protokola o saradnji na lokalnom nivou, za procenu i zadovoljavanje potreba posebno ranjivih grupa (deca, invalidi,

¹³ Prema podacima UN Women, u Srbiji je svega polovina žena radnog uzrasta radno aktivna, u poređenju sa dve trećine muškaraca. Prema Prvom nacionalnom izveštaju o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva (Vlada Republike Srbije, 2011), samo 5% dece upisane u predškolske programe pripada kategoriji dece izdržavane od strane samohranih roditelja. Pored toga, istraživanja pokazuju da usluge predškolskog vaspitanja i obrazovanja mnogo više koriste bogatija domaćinstva (64,1% dece iz bogatijih domaćinstava u odnosu na 7,4% dece iz siromašnih domaćinstava), zbog čega bi trebalo ispitati strukturu korisnika usluga i adekvatno ciljati intervencije.

¹⁴ U skladu sa European Parliament Resolution on the Situation of single mothers, ref. INI/2011/2049.

stari, marginalizovane grupe, **žrtve zlostavljanja**). Nosioци ove aktivnosti su lokalne samouprave, a rok za njeno sprovođenje je 2008. godina¹⁵.

U okviru pojedinačnog cilja „2.3. Teritorijalno i funkcionalno dostupne usluge” nalazi se zadatak „3. Razvoj usluga neodložnih intervencija”, kojim su obuhvaćene sledeće mere, aktivnosti i mehanizmi: 1. priprema, predlaganje i donošenje zakona kojim će se regulisati neodložne intervencije (nosioci: Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, Vlada, Skupština; rok: 2006. godina), 2. donošenje opštih i posebnih protokola koji obezbeđuju sinhronizovano delovanje svih javnih službi u pružanju neodložnih intervencija (nosilac: Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike; rok: 2007. godina), 3. uvođenje 24-časovnog dežurstva za neodložne intervencije u centrima centrima za socijalni rad (nosioci: ustanove socijalne zaštite, lokalna samouprava; rok: 2007. godina), 4. osnivanje i podrška SOS službi¹⁶ (nosilac: lokalna samouprava, ustanove socijalne zaštite, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, nevladine organizacije; rok: 2006. godina), 5. organizovanje službi prihvata na lokalnom nivou (nosilac: lokalna samouprava; rok: 2006. godina), 6. selekcija i obuka dežurnih porodica za urgentni porodični smeštaj dece (nosioci: Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, centri za socijalni rad; rok: kontinuirano). Među očekivanim efektima navedenih mera, aktivnosti i mehanizama, navedeno je da se razvijanjem usluga neodložnih intervencija upotpunjuje sistem socijalne zaštite u pravcu osiguranja bezbednog okruženja za decu i odrasle **žrtve nasilja**.

Preporuke:

- S obzirom da Strategija razvoja socijalne zaštite ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, kao subjekte prava, novom strategijom socijalne zaštite potrebno je ispraviti ovaj nedostatak, u skladu sa aktivnošću „Uključivanje rodne dimenzije u zakonodavstvo radi promovisanja i jasnog određivanja načela ravnopravnosti polova“ sadržanom u Nacionalnoj strategiji za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti („Službeni glasnik RS”, broj 15/09) i Zakonom o socijalnoj zaštiti („Službeni glasnik RS”, broj 24/11).
- Akcioni plan za realizaciju Strategije nikada nije usvojen, tako da je teško pratiti rezultate njene primene, s obzirom na širok krug institucija nadležnih za njeno sprovođenje i nepostojanje mehanizma izveštavanja; zbog toga je potrebno novom strategijom

¹⁵ Prema saznanjima autora, u Beogradu nije donet nijedan protokol o saradnji na lokalnom nivou.

¹⁶ Prema podacima iz Baze usluga socijalne zaštite na lokalnom nivou u opštinama Srbije Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu, u Srbiji je u svega 16 opština i gradova uspostavljen SOS telefon za žrtve porodičnog nasilja, u samo jednoj opštini (Vranje) uspostavljen je SOS telefon za žrtve trgovine ljudima i u dve opštine/grada uspostavljen je SOS telefon za decu i mlade (Svilajnac i Beograd).

Istovremeno, prema podacima *Mreže Žene protiv nasilja*, pri ženskim nevladinim organizacijama radi 22 SOS telefona za žene žrtve nasilja od čega: 20 SOS telefona za žrtve nasilja u porodici i 2 SOS telefona za žrtve trgovine ljudima (Beograd). Od ukupnog broja SOS telefona ženskih organizacija, 4 su specijalizovana za žene sa invaliditetom (centrala u Beogradu i regionalni SOS telefoni u Novom Sadu, Kragujevcu i Nišu) i 3 su dostupna na jezicima nacionalnih manjina (Beograd i Niš na romskom, Novi Bečej na romskom, mađarskom i rumunskom jeziku).

socijalne zaštite obuhvatiti i akcioni plan za njenu realizaciju, ili isti usvojiti u kratkom roku po usvajanju strategije, i predvideti mehanizam za praćenje i izveštavanje o realizaciji mera.

1.1.8. Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja

Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja („Službeni glasnik RS”, broj 122/08) ne prepoznaje žene kao subjekte prava. Međutim, Strategija prepoznaje posebnu ranjivu grupu žena – majke, kao i obuhvatnu kategoriju – roditelje, kao subjekte prava. Pored toga, Strategija prepoznaje i širu kategoriju – porodicu, kao i posebnu ranjivu grupu – žrtve nasilja, kao subjekte prava. Na kraju, Strategija prepoznaje kategoriju rodno senzitivnog sistema evidentiranja i praćenja slučajeva nasilja, kao i rodno senzitivnih istraživanja o nasilju nad decom.

U okviru dela „7. Ciljevi strategije”, utvrđena su dva opšta strateška cilja: (1) Razvoj bezbednog okruženja u kome će biti ostvareno pravo svakog deteta da bude zaštićeno od svih oblika nasilja i (2) Uspostavljanje nacionalnog sistema prevencije i zaštite dece od svih oblika zlostavljanja, zanemarivanja i iskorišćavanja.

U okviru opšteg cilja 1, pod specifičnim ciljem „1.3. Osnaživanje i podrška porodici (biološkoj, hraniteljskoj, usvojiteljskoj) u prevenciji i zaštiti dece od nasilja”, utvrđena je mera „1.3.1. Unapređivanje kvaliteta prenatalne i perinatalne zdravstvene zaštite **majke** kao priprema za roditeljstvo” kojom su obuhvaćene sledeće aktivnosti: 1.3.2. Obuka **majki** i očeva za odgovorno roditeljstvo i za unapređivanje funkcionisanja porodice, 1.3.3. Razvijanje novih i unapređenje kvaliteta postojećih usluga za podršku **roditeljima** u staranju o svojoj deci (celodnevni vrtići, petodnevni boravak dece u vrtićima, volontersko čuvanje dece, telefonska i druga savetovališta) u lokalnoj zajednici, 1.3.4. Osnaživanje službi za polivaletnu patronažu u identifikovanju i pružanju podrške porodicama sa rizikom za nasilje nad decom, 1.3.5. Osnaživanje službi socijalne zaštite u identifikovanju i pružanju podrške porodicama i deci sa rizikom za nasilje nad decom i 1.3.6. Razvoj programa za prevenciju i upravljanje stresom namenjenih **roditeljima** i osobama koje rade sa decom.

U okviru opšteg cilja 2, pod specifičnim ciljem „2.4. Razvoj službi i usluga za rad sa žrtvama i učiniocima nasilja”, utvrđene su sledeće mere i aktivnosti: 2.4.1. Razvijanje savetovališta u vladinom i nevladinom sektoru za rad sa **žrtvama nasilja**, 2.4.3. Jačanje službi i usluga za intenzivan rad sa **porodicama** u krizi, 2.4.5. Razvijanje grupa podrške i samopodrške za **žrtve nasilja** u vladinom i nevladinom sektoru, 2.4.6. Razvijanje terapijskih programa za **žrtve nasilja** i 2.4.10. Razvijanje i primena procedura za sprečavanje sekundarne viktimizacije u radu sa **žrtvama nasilja**. Pod specifičnim ciljem „2.6. Unapređivanje sistema za prikupljanje i analizu podataka i izveštavanje o zlostavljanju, zanemarivanju i iskorišćavanju dece” utvrđena je aktivnost 2.6.1. Razvijanje jedinstvenog, **rodno senzitivnog** i usaglašenog sistema **evidentiranja i praćenja slučajeva nasilja** u svim relevantnim sektorima (zdravstvena i socijalna zaštita, obrazovanje, policija, pravosuđe, nevladine organizacije). Pod specifičnim ciljem „2.7. Podrška istraživanjima o stavovima o nasilju nad decom, o uzrocima, posledicama, troškovima, prevenciji i zaštiti od nasilja nad decom” utvrđena je aktivnost 2.7.6. Promovisanje **rodno senzitivnih istraživanja** o nasilju nad decom.

Preporuke:

- Strategija ne prepoznaje devojčice kao posebne subjekte prava, iako je ranjivost, kao i iskustvo nasilja, različito za devojčice i dečake. Potrebno je Strategijom eksplicitno obuhvatiti devojčice kao subjekte prava, i time je uskladiti sa preporukom navedenom u studiji Ujedinjenih nacija o nasilju nad decom¹⁷ i drugim međunarodnim dokumentima kao što su Pekinška deklaracija¹⁸ i Bečka deklaracija i Program za akcije¹⁹.
- Iako je akcioni plan za sprovođenje ove strategije usvojen 2010. godine, ne postoji izveštaj o njegovoj realizaciji, što umnogome otežava praćenje ostvarivanja ciljeva i mera Strategije; zbog toga je potrebno hitno usvojiti navedeni izveštaj.

1.1.9. Nacionalni plan akcije za decu

Nacionalni plan akcije za decu (2004.) prepoznaje žene, kao i neke posebne ranjive grupe žena, poput majki i žrtava nasilja, kao subjekte prava.

NPA je strateški dokument Vlade Republike Srbije u kome se definiše opšta politika zemlje prema deci za period do 2015. godine. Opšti ciljevi NPA su: smanjenje siromaštva dece, kvalitetno obrazovanje za svu decu, bolje zdravlje za svu decu, unapređenje položaja i prava dece ometene u razvoju, zaštita prava dece bez roditeljskog staranja, zaštita dece od zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja i jačanje kapaciteta zemlje za rešavanje problema dece.

U okviru dela „II Nacionalni plan akcije za decu - komponente”, tačka „II 1. Smanjenje siromaštva dece”, naveden je osnovni strateški cilj – smanjenje siromaštva dece, kao i aktivnosti koje iz toga slede deo su Strategije za smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije koja je usvojena i planirana kao deo budžeta. U okviru ove tačke naveden je specifični cilj: poboljšanje dostupnosti, kvaliteta i efikasnosti društvenih službi za decu koji sadrži sledeće aktivnosti: mere zdravstvene politike u oblasti primarne zdravstvene zaštite **majki** i dece: ove mere bi morale u većoj meri da budu prilagođene specifičnim potrebama dece iz siromašnih sredina (vođenje računa o specifičnoj strukturi oboljevanja te dece, preventivne mere, mere zdravstvenog prosvetavanja, mere obezbeđivanja zdrave sredine u siromašnim područjima); takođe bi trebalo preduzeti mere da se poveća dostupnost zdravstvenih usluga ovoj deci.

Pod tačkom „II 3. Bolje zdravlje za svu decu” naveden je strateški cilj 1 – omogućiti svoj deci zdrav i bezbedan početak života. U okviru ove tačke naveden je specifični cilj: smanjiti maternalnu smrtnost za polovinu prosečne vrednosti do 2015. godine koji sadrži sledeće aktivnosti: obezbediti standarde kvaliteta rada pre(ante)natalne zdravstvene zaštite; humanizovati uslove porođaja u bolnicama i promovisati emancipatorske pristupe porođaju (omogućiti i stimulisati pristup porođaju ocu deteta, smeštaj novorođenčeta sa **majkom**, ambulantni porođaj i porođaj kod kuće); kao indikatori navedeni su: odnos maternalne smrtnosti – broj **žena** umrlih tokom trudnoće, na porođaju i u puerperijumu zbog uzroka povezanih sa tim stanjima na 100.000 živorođene dece i stopa maternalne smrtnosti – broj **žena**

¹⁷ http://www.unicef.org/violencestudy/reports/SG_violencestudy_en.pdf

¹⁸ <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/declar.htm>

¹⁹ [http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(symbol\)/a.conf.157.23.en](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(symbol)/a.conf.157.23.en)

umrlih tokom trudnoće, na porođaju i u puerperijumu zbog uzroka povezanih sa tim stanjima na 100.000 žena u generativnom periodu (15 – 49 godina).

U okviru specifičnog cilja 4: smanjiti incidenciju pedijatrijskog HIV/AIDS-a, tj. prenos HIV-a sa **majke** na dete ispod 2% navedene su sledeće aktivnosti: formulisanje nacionalne strategije i programa prevencije HIV/AIDSa; omogućavanje i promovisanje besplatnog testiranja na HIV stanovništva i promocija i poboljšanje dostupnosti jeftinih i kvalitetnih kondoma.

U okviru strateškog cilja 2: stvoriti uslove za optimalan razvoj svakog deteta naveden je specifični cilj: obezbediti jednakost dece u dostupnosti i korišćenju zdravstvene zaštite koji sadrži sledeće aktivnosti: donošenje i sprovođenje novih sistemskih i drugih zakona koji će precizno urediti pakete zdravstvenih usluga za **majke** i decu sa njihovim pravima u sistemu zdravstvene zaštite, koji će odrediti mesto i ulogu korisnika u kreiranju, praćenju i evaluaciji zdravstvene zaštite i koji će obezbediti jednakost i pravednost u sistemu zdravstvene zaštite za svu decu.

U okviru strateškog cilja 3: promocija zdravlja među mladima i adolescentima naveden je specifični cilj 1: smanjenje stopa maloletničkih trudnoća pre 18. godine života koji sadrži sledeće aktivnosti: povećanje nivoa znanja o reproduktivnom zdravlju i korišćenju kontraceptivnih sredstava putem medijskih kampanja i posebnih programa; vršnjačka edukacija i participativni projekti iz oblasti reproduktivnog zdravlja; razvoj savetovališta za mlade u domenu reproduktivnog zdravlja. Kao indikator navedena je stopa maloletničkih trudnoća – broj trudnoća na 1.000 **žena** odgovarajuće starosti (15-17 godina).

U okviru specifičnog cilja 2: smanjenje stope namernih prekida trudnoće među mladima i adolescentima sadržane su sledeće aktivnosti: povećanje nivoa znanja o reproduktivnom zdravlju i korišćenju kontraceptivnih sredstava putem medijskih kampanja i posebnih programa; vršnjačka edukacija i participativni projekti iz oblasti reproduktivnog zdravlja; razvoj savetovališta za mlade u domenu reproduktivnog zdravlja. Indikator je stopa maloletničkih prekida trudnoće – broj prekida trudnoće **devojaka mlađih od 18 godina** na 1.000 **žena** odgovarajuće starosti (15-17 god).

Pod tačkom „II 6. Zaštita dece od zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja“ sadržan je strateški cilj: uspostaviti sveobuhvatni sistem za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja koji će obezbeđivati zaštitu dece u skladu sa načelima Konvencije o pravima deteta i poštovati princip najboljeg interesa deteta kao prevashodni. U okviru ove tačke naveden je specifični cilj: ojačati svest i znanja stručnjaka, laika ali i same dece, o pitanjima koja se odnose na prava dece na zaštitu od svih oblika zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja koji sadrži aktivnost: informisanje i senzibilizacija javnosti (sistematski i kontinuirano senzibilisati građane, uključujući i decu (putem medija, tribina, publikacija, kampanja protiv **nasilja nad ženama** i decom, brošura o nenasilnim metodama vaspitavanja dece i slično) za prava deteta na zaštitu od zlostavljanja i zanemarivanja).

U okviru specifičnog cilja: uskladiti zakonski okvir za zaštitu dece sa Konvencijom o pravima deteta, Svet po meri deteta i drugim međunarodnim dokumentima koji se odnose na zaštitu dece od zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja navedene su sledeće aktivnosti: podržati izradu i usvajanje novih zakonskih rešenja u oblasti porodično-pravne zaštite (Nacrt novog Porodičnog Zakona) i u oblasti pravosuđa za mlade (Model Zakona o pravosuđu za mlade) koji će poštovati princip najboljeg interesa deteta kao prevashodni;

zalagati se za dalje izmene i dopune Krivičnog zakona, naročito u delu koji se odnosi na zaštitu od **nasilja u porodici** i zaštitu deteta od seksualne zloupotrebe).

Za praćenje primene NPA izrađen je Pregled realizacije NPA za decu u periodu 2004. – jun 2009. godine. Primera radi, kao ključno postignuće u realizaciji navedeno je usvajanje Nacionalnog programa zdravstvene zaštite žena, dece i mladih, u okviru strateškog cilja „Promocija zdravlja među mladima i adolescentima“. U okviru specifičnog cilja „1.1. Smanjiti maternalnu smrtnost za polovinu prosečne vrednosti do 2015. godine“, stoji podatak da je Republička stručna komisija za izradu i implementaciju vodiča u kliničkoj praksi izradila Nacionalni vodič za lekare u primarnoj zdravstvenoj zaštiti – zdravstvena zaštita žena u toku trudnoće.

Preporuke:

- U narednom periodu, potrebno je unaprediti strateški okvir za zaštitu dece u skladu sa preporukama Analitičkog izveštaja Evropske komisije²⁰ u kojem je ocenjeno da je zabrinjavajuć nedovoljni nivo koordinacije relevantnih institucija i tela uključenih u sistem dečije zaštite i da je potrebno dalje unaprediti zaštitne mehanizme; dodatni napori su naročito potrebni radi zaštite dece od nasilja u porodici.
- Potrebno je izraditi drugi izveštaj o realizaciji NPA, za period jul 2009. – 2011. godina.
- Neophodno je uložiti dodatne reformske napore u ovoj oblasti, naročito uz podršku instrumenata Evropske unije, kao što je Daphne III – program za prevenciju i borbu protiv nasilja nad decom, mladima i ženama i za zaštitu žrtava i grupa pod rizikom²¹. U tom smislu, preporučuje se pokretanje procedure pristupanja Republike Srbije navedenom programu EU.

1.1.10. Odluka o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda

Odluka o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda („Službeni list Grada Beograda“, broj 23/05) ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, kao subjekte prava. Kao nosioci posebnih prava u smislu Odluke prepoznati su: pojedinac, porodica i roditelji.

Odluka propisuje prava u oblasti socijalne zaštite građana na teritoriji grada Beograda (član 1. stav 1). Prava iz stava 1. ovog člana ostvaruje **pojedinac i porodica** u visini, pod uslovima i na način utvrđen ovom odlukom.

Član 2. propisuje prava utvrđena ovom odlukom: jednokratne pomoći, stalne novčane pomoći, pomoć u kući, dnevni boravak, oprema korisnika za smeštaj u ustanovu socijalne zaštite ili u drugu porodicu, besplatni obrok, stipendija i privremeni smeštaj u privatilište i prihvatnu stanicu.

Član 4. propisuje da pravo na jednokratne pomoći imaju **pojedinci i porodice** koje se nalaze u stanju trenutne izuzetno teške situacije koju ne mogu samostalno prevazići, naročito u

²⁰ Commission staff working paper – Analytical report accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament and the Council “Commission opinion on Serbia's application for membership of the European Union” {Com(2011) 668} (Sec(2011) 1208).

²¹ http://ec.europa.eu/justice/grants/programmes/daphne/index_en.htm

slučajevima: otklanjanja posledica elementarnih nepogoda; zadovoljavanja osnovnih životnih potreba; postpenalne zaštite; prihvata po prestanku smeštaja i u drugim situacijama prema proceni Gradskog centra za socijalni rad (stav 1). Zadovoljavanjem osnovnih životnih potreba smatra se naročito: nabavka namirnica i plaćanje komunalnih troškova pojedinca ili porodice, nabavka udžbenika i školskog pribora za decu, nabavka ogreva, zimnice i neophodne garderobe, neophodnih stvari za domaćinstvo, kao i zadovoljavanje drugih potreba izazvanih specifičnim stanjem ili situacijom (bolest, teška invalidnost, trudnoća i dr.) (stav 2). Član 5. propisuje da pravo na jednokratnu pomoć **pojedinaac** ili **porodica** mogu da ostvare najviše dva puta u kalendarskoj godini, s tim što pojedinačni iznos ovog prava ne može biti viši od prosečne zarade po zaposlenom u gradu Beogradu (u daljem tekstu: grad) u prethodnom mesecu, a određuje se prema stvarnim potrebama u konkretnom slučaju (stav 2). Izuzetno od stava 2. ovog člana **pojedinaac** ili **porodica** može pravo na jednokratnu pomoć koristiti i više puta u kalendarskoj godini, s tim da ukupna sredstva ostvarena po osnovu ovog prava ne prelaze dvostruki iznos proseč ne zarade po zaposlenom u gradu u prethodnom mesecu (stav 3). Član 6. propisuje da, izuzetno od odredaba člana 5. Odluke, pravo na uvećanu jednokratnu novčanu pomoć imaju: **pojedinaac** i **porodica** kojima je u požaru, poplavi, zemljotresu ili u drugim nepogodama potpuno ili znatno oštećen stan koji koriste po osnovu vlasništva ili po osnovu zakupa, bez obzira na visinu prihoda pojedinca odnosno porodice – u iznosu od dve do pet prosečnih zarada isplaćenih u gradu u prethodnom mesecu; **porodica** u kojoj je nesrećnim slučajem nastupila smrt jednog ili više članova porodice, a čiji prihodi za prethodna tri meseca ne prelaze jednu prosečnu zaradu u gradu isplaćenu u prethodnom mesecu – u iznosu do pet prosečnih zarada isplaćenih u gradu u prethodnom mesecu; **pojedinaac** i **porodica** u kojoj je član porodice potpuno nesposoban za rad, a čiji prihod za prethodna tri meseca ne prelazi jednu prosečnu zaradu u gradu isplaćenu u prethodnom mesecu; **pojedinaac** i **porodica** koja je stambeno ugrožena, i to za poboljšanje uslova stanovanja ili plaćanja zakupnine najduže do šest meseci, a čiji prihodi za prethodna tri meseca ne prelaze jednu prosečnu zaradu u gradu isplaćenu u prethodnom mesecu – u iznosu do pet prosečnih zarada isplaćenih u gradu u prethodnom mesecu; deca bez roditeljskog staranja koja su na evidenciji Gradskog centra za socijalni rad, za troškove ekskurzije i rekreativne nastave – u ukupnom iznosu do 50% prosečne zarade isplaćene u gradu u prethodnom mesecu; učenici osnovnih i srednjih škola čije su porodice korisnici prava na materijalno obezbeđenje i deca bez roditeljskog staranja koja su na evidenciji Gradskog centra za socijalni rad za nabavku udžbenika – u visini stvarnih troškova udžbenika; učenici osnovnih i srednjih škola i deca i omladina ometena u razvoju: – čije su porodice korisnici prava na materijalno obezbeđenje pod uslovom da postoje zdravstvene indikacije utvrđene nalazom i mišljenjem odgovarajućeg lekara specijaliste, – koja koriste pravo na smeštaj u ustanovu socijalne zaštite ili u drugu porodicu, – deca i omladina – korisnici prava na dnevni boravak, za troškove letovanja i zimovanja – u ukupnom iznosu do 50% prosečne zarade isplaćene u gradu u prethodnom mesecu; učenici osnovnih i srednjih škola i deca i omladina ometena u razvoju čije su porodice korisnici prava na materijalno obezbeđenje ili koja koriste pravo na smeštaj u ustanovu socijalne zaštite ili u drugu porodicu, za troškove prevoza – do visine stvarnih troškova prevoza; **pojedinaac** i **porodica**, i u drugim izuzetnim situacijama, a prema proceni Gradskog centra za socijalni rad – u iznosu do pet prosečnih zarada isplaćenih u gradu u prethodnom mesecu. Član 7. propisuje da **pojedinaac** i **porodica** mogu u toku kalendarske godine više puta ostvariti pravo na uvećanu jednokratnu pomoć iz člana 6. stav 1.

tač. 1. do 4. i 9, s tim da ukupna sredstva po tom osnovu za tu kalendarsku godinu ne prelaze petostruki iznos prosečne zarade isplaćene u gradu u prethodnom mesecu.

Član 10. propisuje da pravo na stalnu novčanu pomoć imaju korisnici prava na materijalno obezbeđenje po odredbama Zakona o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana, **roditelji** trojki, četvorki, petorki, šestorki i duplih blizanaca i deca bez roditeljskog staranja – korisnici prava na smeštaj u ustanovu socijalne zaštite ili drugu porodicu koja su sposobna za rad. Član 11. propisuje da stalna novčana pomoć za korisnike prava na materijalno obezbeđenje iznosi 17% od punog iznosa materijalnog obezbeđenja utvrđenog Zakonom o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana za tekući mesec. Član 12. propisuje da stalna novčana pomoć za **roditelje** trojki, četvorki, petorki, šestorki i duplih blizanaca ostvaruje se jednom godišnje i iznosi: za roditelje dece predškolskog uzrasta – dve prosečne zarade isplaćene u gradu u prethodnom mesecu; za roditelje dece osnovnoškolskog uzrasta – tri prosečne zarade isplaćene u gradu u prethodnom mesecu; za roditelje dece koja pohađaju srednju školu do kraja školovanja, a najduže do 20 godine života – četiri prosečne zarade isplaćene u gradu u prethodnom mesecu; za roditelje dece koja pohađaju višu školu do kraja školovanja, a najduže do 23 godine života, odnosno za roditelje dece koja pohađaju fakultet do kraja školovanja, a najduže do 26 godine života – pet prosečnih zarada isplaćenih u gradu u prethodnom mesecu.

1.1.11. Odluka o izmeni i dopuni Odluke o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda

Odluka o izmeni i dopuni Odluke o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda („Službeni list Grada Beograda”, broj 4/07) ne prepoznaje žene kao subjekte prava u smislu Odluke. Odlukom su regulisani posebni oblici socijalne zaštite – stanovanje uz podršku i privremeno stanovanje.

Član 1. propisuje da se u Odluci o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda („Službeni list grada Beograda”, broj 23/05) član 1. menja se i glasi: „Ovom odlukom utvrđuju se prava i posebni oblici socijalne zaštite građana na teritoriji grada Beograda. Prava i posebne oblike socijalne zaštite iz stava 1. ovog člana ostvaruje pojedinac i porodica u visini, pod uslovima i na način utvrđen ovom odlukom”.

Član 2. propisuje da se u članu 2. posle stava 1. dodaje novi stav koji glasi: „Posebni oblici socijalne zaštite su: 1. stanovanje uz podršku; 2. privremeno stanovanje.” Posle člana 32. dodaje se novo poglavlje – Posebni oblici socijalne zaštite.

Novi član 32a propisuje da stanovanje uz podršku ostvaruju mentalno nedovoljno razvijena lica stepena lake i umerene ometenosti bez kombinovanih smetnji i lica obolela od autizma, koja su sposobna za postizanje određenog stepena samostalnosti (u daljem tekstu: korisnici stanovanja uz podršku) (stav 1). Korisnicima stanovanja uz podršku obezbeđuje se stanovanje u stanovima namenjenim za ovaj oblik zaštite, kao i stručna podrška, nadzor i drugi oblici pomoći u samostalnom življenju (stav 2). Član 32b propisuje da Grad Beograd obezbeđuje stanove za ostvarivanje posebnog oblika zaštite iz člana 32a ove odluke, u skladu sa mogućnostima (stav 1). Stanovi iz stava 1. ovog člana su u državnoj svojini, a pravo korišćenja ima centar za smeštaj i dnevni boravak dece i omladine ometene u razvoju (u daljem tekstu: centar) (stav 2). Član 32v utvrđuje da poslove stručne podrške, nadzora i pružanja drugih oblika pomoći u samostalnom življenju korisnika stanovanja uz podršku (u daljem tekstu: usluge socijalne zaštite) vrši centar (stav 1). U vršenju usluga socijalne zaštite centar je dužan da

obezbedi sigurne uslove za boravak korisnika u stanovima, održavanje higijene prostora i opreme, nabavku namirnica, kuvanje i raspodelu obroka, radno okupacione aktivnosti, brigu o zdravstvenom stanju kao i ostvarivanje saradnje sa porodicama korisnika i odgovarajućim službama (stav 2). Prema članu 32g, u budžetu grada Beograda obezbeđuju se sredstva za opremanje i održavanje (investiciono i tekuće) stanova za stanovanje uz podršku (stav 1). Normative za opremanje stanova utvrđuje organizaciona jedinica Gradske uprave nadležna za poslove socijalne zaštite (stav 2). Članom 32d propisano je da cenu usluga socijalne zaštite utvrđuje gradonačelnik grada Beograda u skladu sa aktom o merilima i kriterijumima koje donosi organizaciona jedinica Gradske uprave nadležna za poslove socijalne zaštite (stav 1). Učešće korisnika i lica obaveznih na njegovo izdržavanje u ceni usluga socijalne zaštite i drugim troškovima stanovanja uz podršku utvrđuje se rešenjem Gradskog centra za socijalni rad na osnovu merila i kriterijuma koje donosi organizaciona jedinica iz stava 1. ovog člana (stav 2).

Novi član 32đ propisuje da privremeno stanovanje dece i omladine bez roditeljskog staranja ostvaruju deca bez roditeljskog staranja korisnici prava na smeštaj u ustanovu socijalne zaštite ili u drugu porodicu, po prestanku prava na smeštaj (stav 1). Privremeno stanovanje može ostvariti lice iz stava 1. ovog člana pod uslovom: da je operativnim planom otpusta utvrđeno da je privremeno rešavanje pitanja daljeg zbrinjavanja na ovaj način najcelishodnije odnosno da nema mogućnosti povratka u sopstvenu porodicu i da na drugi način ne mogu rešiti problem zbrinjavanja; da su završila školovanje ili se nalaze na redovnom školovanju; da su preduzela mere za profesionalno osposobljavanje (stav 2). Privremeno stanovanje ostvaruje se u trajanju od dve godine (stav 3). Prema članu 32e, Grad Beograd obezbeđuje stanove za ostvarivanje posebnog oblika zaštite iz člana 32đ ove odluke, u skladu sa mogućnostima (stav 1). Stanovi iz stava 1. ovog člana su u državnoj svojini, a pravo korišćenja ima Gradski centar za socijalni rad (stav 2). Član 32ž propisuje da se u budžetu grada Beograda obezbeđuju sredstva za opremanje i održavanje (investiciono i tekuće) stanova za privremeno stanovanje (stav 1). Normative za opremanje stanova utvrđuje organizaciona jedinica Gradske uprave nadležna za poslove socijalne zaštite (stav 2). Član 32z propisuje da troškove korišćenja stana snose lica iz člana 32đ ove odluke (stav 1). Lica iz stava 1. ovog člana učestvuju u jednakim delovima u troškovima korišćenja stana (stav 2). Članom 32i propisano je da Gradski centar za socijalni rad vrši nadzor nad korišćenjem stanova i pruža stručnu pomoć korisnicima privremenog stanovanja (stav 1). Ako se u vršenju nadzora iz stava 1. ovog člana utvrdi da se stan ne koristi namenski, da se stan oštećuje ili ne održava u urednom stanju ili da se ometaju drugi korisnici, odnosno stanari, privremeno stanovanje može prestati i pre isteka roka na koji je određeno” (stav 2).

Na osnovu člana 9, posle člana 36. dodaje se novo poglavlje – Ostvarivanje posebnih oblika socijalne zaštite. Novi član 36a propisuje da o ostvarivanju posebnih oblika socijalne zaštite odlučuje Gradski centar za socijalni rad (stav 1). Postupak za ostvarivanje posebnih oblika socijalne zaštite pokreće se na zahtev zainteresovanog lica uz obavezno pribavljanje ocene stručnog tima da lice ispunjava uslove za ovaj oblik zaštite i da je to najcelishodniji oblik zaštite ili na predlog ustanove socijalne zaštite (stav 2). U postupku pokrenutom na predlog ustanove socijalne zaštite, Gradski centar za socijalni rad pribavlja saglasnost korisnika, odnosno zakonskog zastupnika ili staraoca (stav 3). Član 36b propisuje da se na postupak odlučivanja po žalbi, preispitivanju uslova za korišćenje posebnih oblika socijalne zaštite i revizije donetih rešenja primenjuju odredbe ove odluke kojima se uređuje ostvarivanje prava.”

Članom 10. propisano je da će organizaciona jedinica Gradske uprave nadležna za poslove socijalne zaštite doneti u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu ove odluke: normative za opremanje stanova za stanovanje uz podršku i privremeno stanovanje, akt o merilima i kriterijumima za utvrđivanje cene usluge stanovanja uz podršku i akt o merilima i kriterijumima za utvrđivanje učešća korisnika i njegovih srodnika u ceni stanovanja uz podršku.

Na osnovu člana 11, gradonačelnik grada Beograda utvrdiće cenu usluge iz člana 10. stav 1. alineja 2. u roku od 15 dana od dana stupanja na snagu akta iz člana 10. ove odluke.

1.1.12. Odluka o dopuni Odluke o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda

Odluka o dopuni Odluke o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda („Službeni list Grada Beograda”, broj 37/10) ne prepoznaje žene kao subjekte prava u smislu Odluke. Odlukom je regulisano socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima i prepoznate su pojedine ranjive grupe, poput izbeglica, interno raseljenih lica i socijalno ugroženih i stambeno neobezbeđenih poedinaca i porodica.

Član 1. propisuje da se u Odluci o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda („Službeni list grada Beograda” br. 23/05, 4/07 i 61/09), u članu 2, stav 2, posle tačke 2. dodaje nova tačka koja glasi: „3. socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima.”

Član 2. propisuje da se u članu 3. posle stava 2. dodaje novi stav koji glasi: „Izuzetno od stava 1. ovog člana pravo na socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima mogu ostvariti **izbeglice** i **interno raseljena lica** koja imaju boravište na teritoriji grada Beograda.”

Članom 3. propisano je da se posle člana 32i dodaje novi odeljak: „3. Socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima”. Novi član 32j propisuje da je socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima vid otvorenog oblika socijalne zaštite koji se realizuje u objektima i stanovima određenim za ovu namenu. Član 32k utvrđuje da pravo na socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima ostvaruju **socijalno ugroženi, stambeno neobezbeđeni pojedinci i porodice** sa prebivalištem na teritoriji grada Beograda, kao i **izbeglice** i **interno raseljena lica** smeštena u kolektivnim centrima ili drugim vidovima smeštaja sa boravištem na teritoriji grada Beograda, čiji prihodi po članu porodice ne prelaze iznos nivoa socijalne sigurnosti za jednočlanu porodicu po propisima iz socijalne zaštite (stav 1). Pravo na socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima ostvaruju pojedinci iz porodice iz stava 1. ovog člana ako ispunjavaju i jedan od sledećih uslova: da su stariji od 65 godina, sposobni za samostalni život; da član porodičnog domaćinstva ima utvrđenu invalidnost od 80% – 100% po propisima o penzijskom invalidskom osiguranju; da je član porodičnog domaćinstva dete ometeno u razvoju sa priznatim pravom na dodatak za tuđu negu i pomoć po propisima iz socijalne zaštite (stav 2). Član 32l propisuje da se pojedincu, odnosno porodici koja ostvari pravo na socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima (u daljem tekstu: korisnik prava), obezbeđuje: stanovanje u stanovima namenjenim za ovaj oblik zaštite; posebna podrška i odgovarajući oblici pomoći u samostalnom življenju koji se realizuju kroz aktivnosti Gradskog centra za socijalni rad i domaćina objekta. Član 32lj propisuje da Grad Beograd obezbeđuje objekte za ostvarivanje prava na socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima, u skladu sa mogućnostima (stav 1). Objekti i stanovi u tim objektima za ostvarivanje ovog oblika zaštite su u državnoj svojini, a nosilac prava korišćenja je grad Beograd (stav 2). Korisnici prava ne mogu steći pravo svojine na stanovima koje koriste (stav 3). Član 32m utvrđeno je da sredstva za tekuće i investiciono održavanje objekata i sredstva za investiciono

održavanje stanova iz člana 32lj obezbeđuju se u budžetu grada Beograda. Članom 32n propisano je da troškove stanovanja (struja, telefon, voda, grejanje i druge komunalne usluge i naknade) kao i troškove tekućeg održavanja stanova snose korisnici prava sopstvenim sredstvima (stav 1). Izuzetno od stava 1. ovog člana, grad Beograd u zavisnosti od ukupnog prihoda korisnika prava, snosi troškove iz stava 1. ovog člana u celini ili delimično u skladu sa normativima i standardima troškova koji se utvrđuju posebnim aktom koji donosi gradonačelnik grada Beograda (stav 2). Član 32p propisuje da o pravu na socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima odlučuje rešenjem Gradski centar za socijalni rad na predlog Komisije za utvrđivanje redosleda lica za ostvarivanje prava na socijalno stanovanje, koju obrazuje gradonačelnik grada Beograda (stav 1). Rešenjem o obrazovanju Komisije iz stava 1. ovog člana, određuje se broj, sastav i mandat članova kao i zadaci Komisije (stav 2). Komisija sprovodi postupak i utvrđuje redosled lica za ostvarivanje prava prema kriterijumima i merilima utvrđenim aktom koji donosi gradonačelnik grada Beograda (stav 3). Članom 32r propisano je da na osnovu rešenja iz člana 32p ove odluke, grad Beograd i korisnik prava zaključuju ugovor o međusobnim pravima i obavezama u vezi sa stanovanjem (stav 1). Ugovor iz stava 1. ovog člana potpisuje gradonačelnik ili lice koje on ovlasti (stav 2). Član 32s utvrđuje da pravo na socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima prestaje ako: korisnik prava prestane da ispunjava uslove utvrđene ovom odlukom za ostvarivanje prava; korisnik prava ili član njegovog porodičnog domaćinstva reši stambenu potrebu na drugi način (stav 1). Rešenjem o prestanku prava na socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima utvrđuje se rok za primopredaju stana i otkazni rok za raskid ugovora iz člana 32r ove odluke koji ne može biti kraći od 60 dana" (stav 2).

Članom 5. propisano je da će gradonačelnik grada Beograda doneti akt iz člana 32n ove odluke u roku od šest meseci od dana stupanja na snagu ove odluke (stav 1). Gradonačelnik grada Beograda doneće akt iz člana 32p stav 3. u roku od šest meseci od dana stupanja na snagu ove odluke (stav 2). Gradonačelnik grada Beograda obrazovaće Komisiju za utvrđivanje redosleda lica za ostvarivanje prava na socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima, u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu akta iz stava 2. ovog člana (stav 3).

1.1.13. Odluka o izmeni i dopuni odluke o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda

Odluka o izmeni i dopuni Odluke o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda („Službeni list Grada Beograda”, broj 10/11) prepoznaje posebne ranjive grupe žena – žene prema kojima je izvršeno nasilje u porodici i žene starije od 60 godina – kao subjekte prava u smislu Odluke.

Član 1. propisuje da se u Odluci o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda („Službeni list grada Beograda”, br. 23/05, 4/07, 61/09, 60/10 i 37/10), u članu 10. posle reči „duplih blizanaca” reč „i” briše se i stavlja zarez, a posle reči „sposobna za rad” briše se tačka i dodaju reči „**žena prema kojoj je izvršeno nasilje u porodici, po izlasku iz Sigurne kuće**”. Članom 2. propisano je da se posle člana 13. dodaju članovi 13a–13g. Novi član 13a. propisuje da **žena prema kojoj je izvršeno nasilje u porodici**, pravo na stalnu novčanu pomoć ostvaruje od dana izlaska iz Sigurne kuće, a najduže 12 meseci (stav 1). Pravo iz stava 1. ovog člana obezbeđuje se mesečno, i to: za **ženu bez dece** – u mesečnom iznosu od 11.000,00 dinara; za **ženu sa jednim detetom** – u mesečnom iznosu od 16.000,00 dinara; za **ženu sa dvoje dece** – u mesečnom iznosu od 21.000,00 dinara, a za **ženu sa troje i više dece** u mesečnom iznosu od 26.000,00 dinara (stav 2). Član 13b. propisuje da pravo iz člana 13a. stava 1. ostvaruje **žena prema kojoj je**

izvršeno nasilje u porodici, po izlasku iz Sigurne kuće pod sledećim uslovima: da se pre podnošenja zahteva za priznavanje prava na stalnu novčanu pomoć, kao žrtva porodičnog nasilja nalazi na evidenciji Gradskog centra za socijalni rad u Beogradu; da podnosilac zahteva ima regulisano prebivalište na teritoriji grada Beograda, najmanje 12 meseci pre ulaska u Sigurnu kuću; da redovni mesečni ukupni prihodi podnosioca zahteva ne prelaze iznos od 20.000,00 dinara; da podnosilac zahteva ne poseduje imovinu u vlasništvu po osnovu koje može da ostvari prihod, i da podnosilac zahteva nije povratnik u Sigurnu kuću u momentu stupanja na snagu odluke (stav 1). Član 13v. propisuje da se zahtev za priznavanje prava iz člana 13a. stava 1. podnosi Gradskom centru za socijalni rad najkasnije do dana prestanka smeštaja u Sigurnoj kući. Član 13g. propisuje da korisnik prava iz člana 13a. stava 1. dužan je da Gradskom centru za socijalni rad prijavi svaku promenu od uticaja na priznato pravo u roku od 15 dana od dana nastale promene.” Član 5. propisuje da se u članu 33. iza stava 2. dodaje se stav 3. koji glasi: „Gradski centar za socijalni rad u Beogradu šestomesečno preispituje uslove za korišćenje prava iz člana 13a. stava 1.”

Član 4. propisuje da se član 32k. menja i glasi: Pravo na socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima ostvaruju **socijalno ugrožene stambeno neobezbeđene porodice**, odnosno pojedinci sa prebivalištem na teritoriji grada Beograda, **izbeglice** i **interno raseljena lica** smeštena u kolektivnim centrima na teritoriji grada Beograda ili drugim vidovima smeštaja sa prijavljenim boravištem na teritoriji grada Beograda, čiji prihodi po članu porodice ne prelaze iznos nivoa socijalne sigurnosti za jednočlanu porodicu po propisima iz socijalne zaštite (stav 1). Pravo na socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima ostvaruju porodice, odnosno pojedinci iz stava 1. ovog člana ako ispunjavaju i jedan od sledećih uslova: da su **žene starije od 60 godina**, a muškarci od 65 godina; da član porodičnog domaćinstva ima utvrđeno telesno oštećenje od 80%–100% po propisima o penzijskom i invalidskom osiguranju; da je član porodičnog domaćinstva dete ometeno u razvoju; lica i porodice, koje zbog fizičkih ili mentalnih bolesti i hronične bolesti člana porodice ne mogu da obezbede uslove za život i samohrani roditelj (stav 2).

Preporuke:

- Potrebno je izmeniti tekst Odluke kako bi bilo propisano pravo na novčanu socijalnu pomoć u trajanju od godinu dana svim ženama žrtvama nasilja u porodici (izmenom člana 13b bilo bi omogućeno da sve žene koje su preživele nasilje i ispunjavaju socio-ekonomske kriterijume za ostvarenje prava na stalnu novčanu socijalnu pomoć, ostvare to pravo bez obzira na izbor usluge i pružaoca usluge). Zahtev za priznavanje ovog prava bi se podnosio Gradskom centru za socijalni rad²².
- Neophodno je proširivanje kruga korisnika prava na socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima koje ostvaruju socijalno ugrožene stambeno neobezbeđene porodice ili

²² Autonomni ženski centar je beogradskom Sekretarijatu za socijalnu zaštitu 28.10.2011. godine dostavio Predloge za izmene i dopune Odluke o izmeni i dopuni Odluke o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda (br. 10/11), koji su u skladu sa Mišljenjem i Preporukom Poverenice za zaštitu ravnopravnosti br. 81/2011 od 5.8.2011. godine, kojim je konstatovano da je ovom Odlukom povređeno načelo jednakosti, čime je izvršena diskriminacija pojedinih kategorija žena.

pojedinci. Izmenama Odluke ovo pravo bi bilo priznato i ženama prema kojima je izvršeno nasilje u porodici²³.

1.2. ZAPOŠLJAVANJE, PREKVALIFIKACIJA, OBRAZOVANJE ODRASLIH

1.2.1. Zakon o zapošljavanju i osiguranju u slučaju nezaposlenosti

Zakon o zapošljavanju i osiguranju u slučaju nezaposlenosti („Službeni glasnik RS”, broj 36/09) prepoznaje žene, kao subjekte prava.

Ovim zakonom uređuju se: poslovi i nosioci poslova zapošljavanja, prava i obaveze nezaposlenog i poslodavca, aktivna politika zapošljavanja, osiguranje za slučaj nezaposlenosti i druga pitanja od značaja za zapošljavanje, povećanje zaposlenosti i sprečavanje dugoročne nezaposlenosti u Republici Srbiji.

U okviru dela „II. Poslovi zapošljavanja”, pod tačkom 6. Savet za zapošljavanje, članom 30. utvrđeno je da se Republički savet za zapošljavanje sastoji od predstavnika osnivača, reprezentativnih sindikata i udruženja poslodavaca, Nacionalne službe i agencija za zapošljavanje, udruženja od značaja za oblast zapošljavanja, odnosno koja se bave zaštitom interesa nezaposlenih (osoba sa invaliditetom, nacionalnih manjina, učesnika oružanih sukoba, **žena**, omladine i sl.) i stručnjaka za oblast zapošljavanja.

Pored toga, Zakon, kao subjekte prava, prepoznaje obuhvatnu kategoriju – teže zapošljiva nezaposlena lica, i to u nekoliko članova koji se odnose na: afirmativne akcije usmerene prema teže zapošljivim nezaposlenim licima (član 5. stav 1, tačka 4), prednosti, odnosno posebna prava u sprovođenju pojedinih programa i mera aktivne politike zapošljavanja, u skladu sa zakonom, koja može imati nezaposleni koji pripada kategoriji teže zapošljivih lica (član 31. stav 3), definiciju teže zapošljivog nezaposlenog – nezaposleni koji zbog zdravstvenog stanja, nedovoljnog ili neodgovarajućeg obrazovanja, sociodemografskih karakteristika, regionalne ili profesionalne neusklađenosti ponude i tražnje na tržištu rada, ili drugih objektivnih okolnosti teže nalazi zaposlenje (član 31. stav 4), sadržinu Nacionalnog akcionog plana zapošljavanja – kategorije teže zapošljivih lica koje imaju prioritet u uključivanju u mere aktivne politike zapošljavanja (član 39. stav 1, tačka 7), posredovanje u zapošljavanju – teže zapošljivi nezaposleni ima prvenstvo u izradi individualnog plana zapošljavanja (član 46. stav 2), subvencije za zapošljavanje – subvencije za zapošljavanje su sredstva koja poslodavac može da ostvari za zapošljavanje nezaposlenih na upražnjenim radnim mestima, ako se radi o licima koja pripadaju kategoriji teže zapošljivih lica, u skladu sa ovim zakonom i Akcionim planom (član 50. stav 1, tačka 2) i zapošljavanje na javnim radovima – Nacionalna služba na javne radove prvenstveno uključuje teže zapošljivog nezaposlenog i nezaposlenog u stanju socijalne potrebe (član 58. stav 3).

---

²³ Predlozi za izmene i dopune Odluke o izmeni i dopuni Odluke o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda (“Službeni list grada Beograda”, br. 10/11) koje je Autonomni ženski centar uputio beogradskom Sekretarijatu za socijalnu zaštitu 28.10.2011. godine dostupni na:

http://www.womenngo.org.rs/images/pdf/odluka_o_pravima_u_socijalnoj_zastiti_-_zastita_zrtava_nasilja.pdf

Preporuke:

- Zakonom su mere aktivne politike zapošljavanja regulisane uopšteno, i ostavlja se mogućnost nadležnom ministarstvu da ih kroz godišnji akcioni plan prilagođava stvarnim potrebama tržišta rada, kao i da uvodi inovacije koje smatra neophodnim. Stopa zaposlenosti žena od 2008. godine je u konstantnom opadanju, kao i kod muškaraca. Međutim, u narednom periodu postoji opasnost od povećanja razlike u stopama zaposlenosti muškaraca i žena, jer se očekuje smanjenje zaposlenosti u javnom sektoru gde je veća zastupljenost žena u odnosu na muškarce. U skladu sa navedenim, potrebno je predvideti adekvatne mere aktivne politike zapošljavanja kojima bi bile obuhvaćene žene proporcionalno njihovom nivou nezaposlenosti u odnosu na opštu populaciju.
- Mere politike zapošljavanja trebalo bi da uključe podsticaj za pluralističku i inkluzivnu ekonomiju i promociju društveno odgovornog poslovanja, kako bi se ohrabrile kompanije da zapošljavaju žene iz ugroženih socijalnih grupa, što uključuje i žene žrtve nasilja u porodici, u skladu sa Evropskom platformom za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti²⁴.

1.2.2. Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2005-2010. godina

Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2005-2010. godina prepoznaje žene, odnosno pojedine ranjive grupe žena (poput žena izbeglica – samohranih majki), kao subjekte prava. Pored toga, smernicama Strategije obuhvaćene su i druge srodne kategorije, poput samohranih roditelja, roditelja i socijalno ugroženih grupa.

Ova strategija prihvata tri sveobuhvatna cilja Lisabonske strategije iz 2000. godine, koji podrazumevaju: punu zaposlenost, kvalitet i produktivnost rada i društvenu koheziju i uključivanje na tržište rada.

U tabeli „Indikatori uspeha u primeni Strategije zapošljavanja 2005-2010” sadržana je smernica „Jednakost polova”, na koju se odnosi indikator stopa zaposlenosti **žena**, čija je merna karakteristika povećanje do 90% stope zaposlenosti za muškarce, a izvor podataka su Anketa o radnoj snazi i Nacionalna služba za zapošljavanje.

U okviru dela „3. Ka održivom povećanju zaposlenosti”, tačka „3.4. Podrška u traženju posla, prevencija dugoročne nezaposlenosti i povećanje aktiviteta radne snage”, podtačka „a. Aktivne mere politike tržišta rada i transformacija pasivnih mera u aktivne”, pod naslovom „Prevencija dugoročne nezaposlenosti” govori se o javnim radovima kao aktivnoj meri namenjenoj uglavnom **socijalno ugroženim grupama** sa većim rizikom od dugoročne nezaposlenosti za obavljanje poslova od opšteg interesa (u oblasti komunalnih, infrastrukturnih, socijalnih i drugih aktivnosti) sredstvima centralnog i lokalnog budžeta. Kad god je to moguće, treba nastojati da se javni radovi koriste ne samo kao način trenutnog zapošljavanja ovih lica, već da se kroz odgovarajući pripremnu obuku i obuku na poslu poveća njihova opšta zapošljivost. Cilj: smanjenje učešća dugoročno nezaposlenih (preko 12 meseci) u anketnoj

---

²⁴ Evropska platforma za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti: Evropski okvir za socijalnu i teritorijalnu koheziju, SEC(2010) 1564 final (prevod na srpski Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva).

nezaposlenosti po dinamici od 2,5% godišnje u periodu od 2005-2010. godine. U okviru tačke „3.7. Rast ponude rada i podrška aktivnom starenju” navedeno je da su stope participacije, kao i stope zaposlenosti za starosnu grupu između 55 i 64 godine u Srbiji više od proseka za zemlje u tranziciji, ali su na nižem nivou nego u zemljama OECD-a. **Žene** iz ove starosne grupe imaju znatno niži aktivitet nego muškarci. U uslovima relativno visoke nezaposlenosti u Srbiji osnovni pravac u kome treba delovati kada se radi o zaposlenosti starijih radnika je povećanje njihovih mogućnosti da ponovo nađu posao nakon eventualnog otpuštanja iz društvenog sektora tokom njegovog restrukturiranja, uz stvaranje uslova za postepeni odlazak u penziju. Osnovne mere u ovoj oblasti treba da se fokusiraju na: podsticanje širenja prakse fleksibilnih oblika zapošljavanja posebno pogodnih za starije radnike; podsticanje poslodavaca da zaposle i zadrže starije radnike kroz subvencije dela poreza i doprinosa; obezbeđenje osnovne informatičke obuke za starije radnike, posebno 'bele okovratnike'; uključivanje što većeg procenta nezaposlenih iz ove starosne grupe u aktivne programe na tržištu rada, naročito aktivnog traženja posla i programe zapošljavanja. Indikator uspeha je stopa participacije ove starosne grupe, kao i stopa zaposlenosti osoba između 55 i 64 godine u privatnom sektoru.

U okviru dela „5. Ka čvršćoj socijalnoj koheziji na tržištu rada”, tačka „5.3. Podrška ravnopravnosti polova u pogledu zapošljavanja i zarada”, navedeno je da iako zakonska regulativa promoviše ravnopravnost polova u Srbiji, realna slika na tržištu rada pokazuje da su **žene** u lošijem položaju od muškarca. Po pitanju osnovnog i srednjeg obrazovanja ne postoje razlike među polovima (odnos broja devojčica u odnosu na broj dečaka sa srednjim obrazovanjem pokazuje da dečaci u većem broju napuštaju školu i ranije počinju da rade). Međutim, kada se radi o zaposlenosti i nezaposlenosti, primetan je lošiji položaj **žena** u odnosu na muškarce. Stope participacije i stope zaposlenosti su znatno niže za **žene**, a prosečno trajanje nezaposlenosti je duže, uprkos višem prosečnom nivou obrazovanja **žena**. U Srbiji posebnu pažnju treba posvetiti pitanju usklađivanja profesionalnog i porodičnog života **žena**. Prema ispitivanju UNICEF-a iz 1997, **zaposlene žene** u Srbiji i Crnoj Gori provode šest sati dnevno obavljajući kućne poslove, a samo 4,2 sata u profesionalnim aktivnostima, što im uskraćuje mogućnosti za ravnopravno učešće u profesionalnoj i ekonomskoj sferi. S druge strane, smanjenje broja zaposlenih u društvenom i državnom sektoru i povećanje broja zaposlenih u privatnom sektoru vodi ka pojavi suprotnog, ali takođe nepovoljnog trenda produžavanja radnog vremena, često bez adekvatne novčane nadoknade i uz nepoštovanje zakonskih propisa koji regulišu prava radnika. Neophodne mere u ovom smislu su: osiguranje poštovanja zaštitnih odredbi Zakona o radu i oštro sankcionisanje svih oblika njegovog kršenja; uvođenje standarda za identifikaciju različitih oblika diskriminacije pri zapošljavanju i mehanizama za sprečavanje i sankcionisanje diskriminacije; promovisanje fleksibilnih oblika zapošljavanja u cilju stvaranja mogućnosti optimalnog izbora za **roditelje**; obezbeđenje pristupačnih usluga vezanih za brigu o deci mlađoj od sedam godina; šire uvođenje fakultativnih oblika dnevnog boravka u školama za decu mlađu od 12 godina; posebnu pažnju u okviru aktivnih mera na tržištu rada posvetiti **samohranim roditeljima**, kao i **roditeljima sa nižim nivoima obrazovanja**. Indikatori uspešnosti bili bi: smanjenje razlike u stopama participacije i zaposlenosti između **žena** i muškaraca, praćenje učešća **žena** na višim profesionalnim i političkim pozicijama, procenat dece mlađe od 7 godina u predškolskim ustanovama, procenat pokrivenosti školske dece fakultativnim oblicima dnevnog boravka. U tabeli „Indikatori uspeha u primeni Strategije zapošljavanja 2005-2010”

navedeni su sledeći indikatori uspeha, odnosno merne karakteristike i izvori podataka za smernice pod tačkom „5.3. Podrška ravnopravnosti polova u pogledu zapošljavanja i zarada“:

Smernica	Indikator	Merna karakteristika	Izvor
12. Podrška ravnopravnosti polova u pogledu zapošljavanja i zarada			
Obezbediti poštovanje Zakona o radu u pogledu prava žena na radnom mestu	Registrowanje i kažnjavanje nepoštovanja propisa	Broj registrovanih i broj sankcionisanih slučajeva nepoštovanja prava žena koja im garantuje zakon	MRZSP (Inspekcija)
Obezbediti jednakost zarada	Smanjenje razlike u zaradama	Promena razlike u prosečnim zaradama muškaraca i žena	RZS
Olakšati usklađivanje profesionalnog i porodičnog života žene	Promovisanje fleksibilnih oblika zapošljavanja	Rast učešća zaposlenih sa fleksibilnim oblikom zapošljavanja u ukupnom broju zaposlenih žena	ARS
Obezbediti pristupačne usluge za brigu o deci mlađoj od 7 godina	Pristupačnost usluga sistema predškolskog vaspitanja i obdaništa	Procenat prosečne plate potreban za prosečne izdatke za čuvanje dece u sistemu predškolskog vaspitanja	RZS
Obezbediti pristupačne usluge za brigu o deci između 7 i 12 godina	Obuhvat dece do 12 godina sistemom predškolskog vaspitanja i dnevnog boravka u osnovnim školama	Procenat dece u predškolskim ustanovama i dece u dnevnom boravku u osnovnim školama	RZS
Pomoć ugroženim grupama žena	Povećanje učešća ugroženih grupa žena (samohrane majke, žene sa nižim nivoima obrazovanja) u aktivnim merama na tržištu rada	Broj samohranih majki i žena sa nižim nivoima obrazovanja obuhvaćenih aktivnim merama na tržištu rada	NSZ

U okviru tačke „5.4. Borba protiv diskriminacije posebno pogođenih grupa“, podtačka „c. Izbeglice i interno raseljena lica“ sadrži smernicu: u većoj meri obuhvatiti ova lica aktivnim merama na tržištu rada, naročito kada se radi o radno sposobnim pojedincima iz posebno pogođenih izbegličkih domaćinstava (lica koja su ostala bez adekvatnog smeštaja, koja nisu uspela da ostvare prava na imovinu u matičnoj državi, **samohrane majke**, domaćinstva bez

ijednog zaposlenog). U tabeli „Indikatori uspeha u primeni Strategije zapošljavanja 2005-2010” naveden je indikator uspeha u odnosu na ovu smernicu – obuhvat radno sposobnih pojedinaca iz posebno pogođenih izbegličkih domaćinstava aktivnim merama na tržištu rada; merna karakteristika je procenat pojedinaca iz posebno pogođenih izbegličkih domaćinstava koji učestvuju u aktivnim merama na tržištu rada, a izvor podataka je Nacionalna služba za zapošljavanje.

Stopa nezaposlenosti žena bila je znatno veća u odnosu na stopu nezaposlenosti muškaraca u skoro celom posmatranom periodu (2005-2010). Stopa zaposlenosti žena od 40,2% u aprilu 2010. godine značajno je niža od stope zaposlenosti muškaraca (54,3%) mada je ova razlika smanjena u periodu 2005–2010. godine. To je prevashodno rezultat boljeg obuhvata kategorije pomažućih članova domaćinstva od 2008. godine u kojoj dominiraju žene. Stopa zaposlenosti žena u Republici Srbiji znatno je niža u poređenju sa 27 zemalja EU (58,6% u 2009. godini), ali i od stopa zaposlenosti žena susednih zemalja (Hrvatska, Bugarska, Rumunija).

Za realizaciju Strategije usvojeni su: Nacionalni akcioni plan zapošljavanja (NAPZ) za period 2006-2008. godine, NAPZ za 2009. godinu i NAPZ za 2010. godinu; sva tri akciona plana obuhvaćena su izveštajima o realizaciji. U pogledu realizacije NAPZ za period 2006-2008. godine, u izveštaju je naveden podatak da je pri Nacionalnoj službi za zapošljavanje osnovan tim za postizanje principa rodne ravnopravnosti i jednakih mogućnosti na tržištu rada i tim trenera za oblast rodne ravnopravnosti. U okviru Zadatka 1. „Podrška aktivnom starenju”, za realizaciju mere „Širenje prakse fleksibilnih oblika zapošljavanja pogodnih za starije sa posebnim akcentom na žene”, navedeni su podaci o broju lica zaposlenih primenom olakšice na plaćanje doprinosa i poreza u periodu od 2006-2008. godine, ali podaci nisu rodno segregirani, iako je samom merom akcenat stavljen na zapošljavanje žena. Prema izveštaju o realizaciji NAPZ za 2009. godinu, povećano je učešće žena u gotovo svim merama aktivne politike zapošljavanja. U mere aktivnog traženja posla bilo je uključeno 93.377 lica i to: u obuku za aktivno traženje posla 35.911 lica (od toga 22.107 žena), u klub za traženje posla 3.190 lica (od toga 2.324 žene), u trening samoefikasnosti 1.975 lica (od toga 1.506 žena), a na 90 sajмова zapošljavanja prisustvovalo je 52.301 nezaposleno lice (od toga 29.306 žena). Najveći deo sredstava je opredeljen za dodatno obrazovanje i obuke i to za program pripravnika. Programom je obuhvaćeno ukupno 17.150 lica (od toga 9.518 žena). U pogledu realizacije NAPZ za 2010. godinu, izdvaja se podatak da je u mere aktivne politike zapošljavanja u 2010. godini uključeno 126.230 nezaposlenih lica (69.721 je žena, odnosno 55,3%), od kojih se zaposlilo 35.156 lica. Podaci o broju zaposlenih žena nisu dostupni, ali će se kroz projekat „Prognoziranje i upravljanje podacima u NSZ” u 2011. godini obezbediti i unaprediti izveštavanje sa rodno razvrstanim podacima o zapošljavanju.

1.2.3. Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011-2020. godina

Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011-2020. godina („Službeni glasnik RS”, broj 37/11) prepoznaje žene, odnosno pojedine ranjive grupe žena, kao subjekte prava. Pored toga, Strategija prepoznaje i srodne kategorije, poput samohranih roditelja, žrtava porodičnog nasilja i žrtava trgovine ljudima. Takođe, Strategija prepoznaje i obuhvatne kategorije – ugrožene grupe, najugroženije grupe na tržištu rada i teže zapošljiva lica.

Strategijom su identifikovani osnovni izazovi za politike tržišta rada – demografski izazov, radne migracije i regionalne razlike. Za realizaciju Strategije, Vlada je usvojila Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2011. godinu i Nacionalni akcioni plan zapošljavanja za 2012. godinu.

U okviru dela „II. Identifikovanje osnovnih izazova“, tačka „1. Izazovi za politike tržišta rada“, podtačka „1.4. Dualnost i izazovi na tržištu rada“, navedeno je da se praćenjem indikatora tržišta rada po različitim demografskim i obrazovnim kategorijama u protekloj deceniji može zaključiti da tržište rada u Republici Srbiji ima mnoge dualne dimenzije, između ostalih: **žene** i muškarci na tržištu rada. Napomenuto je i da naročit rizik od ranjivosti (ne samo u periodu recesije) na tržištu rada imaju lica koja su ugrožena po više osnova – npr. **neobrazovane žene u ruralnim područjima** (koje su ugrožene po rodnoj, obrazovnoj i geografskoj osnovi). U okviru tačke „2. Strateški pravci i prioriteti“, podtačka „2.2. Unapređenje ljudskog kapitala i veće socijalno uključivanje“, utvrđeno je da razvoj stručnog obrazovanja i obuka treba da dovede do povećanja zapošljivosti radne snage i usklađenosti ponude i potražnje, usklađenosti sistema obrazovanja i obuka sa potrebama tržišta rada, boljeg pristupa doživotnom učenju, posebno za **ugrožene grupe**. Dalje, navodi se da bi politike tržišta rada trebalo da povećaju učešće programa dodatnog obrazovanja i obuka u merama aktivne politike zapošljavanja, što obuhvata razne programe osposobljavanja i obučavanja, prekvalifikacije i dokvalifikacije, funkcionalnog osnovnog obrazovanja odraslih, kao i da te programe usmere na **najugroženije grupe na tržištu rada** i pojedince sa višestrukim faktorom ranjivosti i to pre svega kroz jačanje kapaciteta na lokalnom nivou za unapređenje razvoja obrazovanja i obuke. U okviru podtačke „2.4. Redukovanje dualnosti na tržištu rada“ utvrđeno je da je u cilju redukovanja dualnosti važno staviti naglasak na posebne programe zapošljavanja usmerene ka **ugroženim i marginalizovanim grupama**.

U okviru dela „III. Ciljevi i plan aktivnosti“, pod tačkom „1. Opšti cilj - Povećanje zaposlenosti“ navodi se da je podrška razvoju preduzećima i organizacijama koje deluju u spektru „trećeg sektora“ i „neprofitnih organizacija“ neophodna jer njihove specifičnosti proizilaze iz obavljanja ekonomske aktivnosti i pružanja usluga sa ciljem unapređenja kvaliteta života naročito **najugroženijih**. U okviru tačke „2. Pojedinačni ciljevi“, podtačka „2.1. Podsticanje zapošljavanja u manje razvijenim regionima i razvoj regionalnih i lokalnih politika zapošljavanja“, pod naslovom „2.2.2. Povećanje kompetencija nezaposlenih lica sticanjem znanja i veština kroz uspostavljanje sistema kratkih obuka“ utvrđeno je da će se u cilju povećanja kompetencija nezaposlenih lica i konkurentnosti na tržištu rada, sprovoditi programi dodatnog obrazovanja i obuke koji za cilj imaju obučavanje nezaposlenih lica radi sticanja dodatnih znanja i veština. U zavisnosti od vrste programa, akcentat će biti stavljen na **teže zapošljiva lica iz kategorije ugroženih lica**, dugoročno nezaposlena lica, lica suficitarnih zanimanja, a u cilju povećanja kompetencija u skladu sa potrebama poslodavaca. U okviru podtačke „2.3. Razvoj institucionalnih kapaciteta i ekspanzija programa aktivne politike zapošljavanja“, pod naslovom „2.3.2. Ekspanzija programa aktivne politike zapošljavanja“ navodi se da će mere aktivne politike zapošljavanja u narednom periodu biti usmerene prema **teže zapošljivim licima**, odnosno na nezaposlena lica koja zbog zdravstvenog stanja, nedovoljnog ili neodgovarajućeg obrazovanja, sociodemografskih karakteristika, regionalne ili profesionalne neusklađenosti ponude i tražnje na tržištu rada, ili drugih objektivnih okolnosti teže nalaze zaposlenje. Nacionalnim akcionim planovima zapošljavanja, na godišnjem nivou,

definiše se ova kategorija lica, kao i mere i aktivnosti za unapređivanje njihove zapošljivosti. Nezaposlena lica iz ove kategorije imaju prioritet prilikom uključivanja u mere aktivne politike zapošljavanja. U **posebno osetljive** odnosno **ranjive grupe na tržištu rada** Republike Srbije spadaju sledeće grupe stanovništva radnog uzrasta: Romi, izbeglice i interno raseljena lica, osobe sa invaliditetom, ruralno stanovništvo (posebno ruralno stanovništvo koje ne poseduje zemlju i ruralno stanovništvo u jugoistočnoj Srbiji), neobrazovane osobe, kao i **žene**, mladi (15–24 godine starosti) i starija lica (50–64 godine), ali i dugoročno nezaposleni, **samohrani roditelji**, korisnici novčane socijalne pomoći, deca bez roditeljskog staranja, **žrtve trgovine ljudima** i sl. Posebno ugroženu grupu na tržištu rada predstavlja ruralno stanovništvo, pre svega u jugoistočnoj Srbiji, kao i stanovništvo koje ne poseduje zemlju. Niska obrazovna struktura, nizak nivo dodatnih znanja i veština i nedovoljna uključenost u aktivne mere zapošljavanja koje sprovodi NSZ, smanjuju šanse na tržištu rada populacije u ruralnim područjima i njenu konkurentnost, posebno za **žene** i mlade. **Žene** su najveća ranjiva grupa na tržištu rada Republike Srbije. Premda čine polovinu stanovništva radnog uzrasta, one su manjina među učesnicima na tržištu rada, i još izrazitija manjina među zaposlenima. Ipak, aktivni programi tržišta rada su u Republici Srbiji, kao i u svetu, veoma retko ograničeni isključivo na **žene**, premda često mogu imati implicitne ili eksplicitne ciljeve usmerene ka unapređenju polne ravnopravnosti na tržištu rada. Imajući u vidu da su **žene**, zbog svoje brojnosti, istovremeno i najheterogenija ranjiva grupa, generalno targetiranje **žena** kao grupe najčešće nije najbolja politika, zbog svoje nepreciznosti. Zbog toga će se pri kreiranju aktivnih programa usmerenih isključivo ili pretežno prema **ženama** raditi i na identifikovanju dodatnih faktora ranjivosti. Postoji veoma veliki prostor za unapređenje rodne senzitivnosti u kreiranju i praćenju aktivnih programa tržišta rada u Republici Srbiji, te da bi ovakav pristup ne samo doprineo smanjivanju razlika između **žena** i muškaraca na tržištu rada, nego i povećanju efikasnosti upotrebe sredstava za aktivne programe, posebno ako se poveća relativno učešće programa obuke u aktivnim programima tržišta rada. Posebno je potrebno angažovanje na promovisanju politike aktivnog starenja, koncepta celoživotnog učenja i motivisanju starijih da nastave rad u skladu sa svojim psihofizičkim sposobnostima. U tom smislu radiće se na eliminisanju prepreka i podešavanju uslova rada životnom dobu zaposlenog, promovisanju novih formi fleksibilnog zapošljavanja i organizacije rada koja omogućava ravnotežu „kuća-posao“. Što veći broj starijih treba uključiti u aktivne mere tržišta rada, naročito u različite obuke i klubove za traženje posla. Poslodavce treba podsticati da zaposle i zadrže na poslu starije radnike i sprečavati diskriminaciju prilikom zapošljavanja starijih lica, a naročito **starijih žena**. U cilju socijalnog uključivanja i zapošljavanja dece bez roditeljskog staranja, **samohranih roditelja, žrtava porodičnog nasilja, trgovine ljudima** i korisnika novčane socijalne pomoći, posebnu pažnju treba usmeriti na kampanje za jačanje svesti o značaju uključivanja na tržište rada. Razvijanjem novih integrisanih usluga, naročito na lokalnom nivou i podsticanjem saradnje različitih institucija, nezaposlena lica treba da se motivišu da socijalnu pomoć društva zamene za produktivno zapošljavanje, pre svega kroz zapošljavanje u socijalnim preduzećima. Podrška osnivanju zadruga i drugih socijalnih preduzeća, kao i pružanje integrisanih usluga, u narednom periodu biće jedan od instrumenata za povećanje zaposlenosti **ugroženih grupa**. U okviru podtačke „2.4. Redukovanje dualnosti na tržištu rada“, pod naslovom „2.4.2. Međusobno uvažavanje prava i obaveza zaposlenih i poslodavaca uvođenjem koncepta fleksigurnosti“, navodi se da će u narednom periodu Republika Srbija, s obzirom na strateško opredeljenje za

pristupanje EU, uvažavati preporuke date državama članicama, tako da će raditi na pronalaženju sopstvenog nacionalnog puta za razvoj principa fleksigurnosti, kroz spoj kvaliteta i dostojanstva rada a kroz optimalnu kombinaciju stimulativnih i kaznenih mera i poštovanje međunarodnih standarda, usklađivanju poslovnih i porodičnih obaveza, promovisanju aktivnog starenja i ravnopravnosti muškaraca i **žena**. Pod naslovom „2.4.3. Jednake mogućnosti za sve na tržištu rada” navedeno je da će sprovođenje politike jednakih mogućnosti za sve na tržištu rada i stvaranje uslova za zapošljavanje **teže zapošljivih i ranjivih kategorija na tržištu rada** omogućiti socijalno uključivanje svih na tržište rada. Višestruko ranjive kategorije naročito su u teškom položaju na tržištu rada i zato su neophodne afirmativne akcije, koje bi podstakle njihovo zapošljavanje. Potrebno je pripremiti posebne programe zapošljavanja namenjene marginalizovanim kategorijama **žena**, posebno višestruko diskriminisanim. U odnosu na žensku populaciju, postoji značajan procenat razlike u nezaposlenosti žena iz ovih grupa (npr. u odnosu na prosek nezaposlenosti žena, **žene izbeglice** su za 15% više nezaposlene, **raseljena lica** za 32%, a **Romkinje** za 39%). Suštinski doprinos sprovođenju politika jednakih mogućnosti bila bi izmena u načinu raspodele sredstava i javne potrošnje, jer ta raspodela ima različit učinak na muškarce i na **žene**. S toga je potrebno restrukturirati i usmeriti raspodelu javnih troškova tako da se unaprede ekonomske mogućnosti **žena** i njihov ravnopravan pristup resursima. U narednom periodu radiće se na stvaranju sistemskih preduslova za politiku jednakih mogućnosti u ekonomiji, podsticanju ženskog preduzetništva, samozapošljavanja i zapošljavanja **žena**, smanjivanju ekonomskih nejednakosti koje su posledica višestruke diskriminacije, jačanju kapaciteta svih aktera u privredi i društvu za otklanjanje rodne diskriminacije i bolje korišćenje ženskih resursa. Promovišaće se mogućnost slobodnog izbora fleksibilnih oblika rada poboljšanjem socijalne zaštite i usluga nege i staranja, uz stvaranje jednakih mogućnosti za njihovo korišćenje, unapređenje kreditnih programa za podsticanje ženskog preduzetništva i svih oblika samozapošljavanja, usvajanje i primena posebnih mera za podsticanje zapošljavanja, preduzetništva i samozapošljavanja namenjenih ženama iz višestruko diskriminiranih grupa, izrada posebnih programa ekonomskog osnaživanja **seoskih žena** i **Romkinja** i ekonomsko opismenjavanje **žena** za moderno poslovanje. Na evidenciji NSZ broj nezaposlenih žena je veći od broja nezaposlenih muškaraca, ali je na lokalnim tržištima rada situacija različita, tako da u pojedinim opštinama ima više nezaposlenih muškaraca. S obzirom na razlike na lokalnim tržištima rada, u okviru lokalnih akcionih planova zapošljavanja, potrebno je osmisliti posebne programe za zapošljavanje **žena** i to u onim oblastima u kojima su one u nepovoljnijoj situaciji u odnosu na muškarce. Naročito je visoka stopa nezaposlenosti, a istovremeno niska stopa zaposlenosti **mladih žena**. Zbog toga prioritet pri uključivanju u mere treba dati nezaposlenim **mladim ženama**, do 30 godina starosti, bez iskustva u struci, u odnosu na muškarce sa istim karakteristikama. Takođe bi ekonomsko jačanje **žena** zaustavilo izrazit depopulacioni trend, koji beleže nerazvijene i prigranične opštine. S obzirom na činjenicu da je demografska slika Republike Srbije loša, da natalitet pada a da nacija stari, kao i da nisu obezbeđeni dovoljni kapaciteti za brigu o deci i starima, očekuje se da će u narednom periodu biti sve veća potreba za osnivanjem socijalnih servisa za brigu o zavisnim članovima domaćinstva. Pored toga u narednom periodu očekuje se i povećanje zaposlenosti u privatnom sektoru, a smanjenje u javnom sektoru, u kome su većinom zaposlene **žene**, što može povećati jaz u pokazateljima zaposlenosti između muškaraca i **žena**. Bolja primena principa fleksigurnosti u privatnom i javnom sektoru smanjila bi segmentaciju na tržištu rada i olakšala postizanje ravnoteže između

posla i porodičnog života. Postojeći Zakon o radu pruža mogućnost sklapanja „fleksibilnih“ ugovora o radu, ali je zastupljenost takvih oblika rada još uvek mala. U tom smislu potrebno je izmenama zakona o radu učiniti fleksibilne oblike rada atraktivnijim i to i za poslodavce i za zaposlene. Zajedno sa socijalnim partnerima treba raditi na promovisanju principa fleksibilnosti i isticati njegove koristi za sve. Veća zastupljenost radnog odnosa sa nepunim radnim vremenom i obavljanje poslova van prostorija poslodavca koji su naročito pogodni za **žene** koje brinu o zavisnim članovima domaćinstva (deci i starima), omogućila bi povećanje zaposlenosti naročito žena, i moguće povećanje nataliteta zbog boljeg usklađivanja zahteva posla i porodičnog života. S obzirom na činjenicu da su **žene** u Republici Srbiji bolje obrazovane od muškaraca, kao i da radni učinak nije u bitnoj vezi sa vremenom provedenim na poslu, naročito kada je u pitanju intelektualni rad koji se može obaviti za pola radnog vremena ili od kuće, treba pružiti mogućnost šire primene fleksibilnih ugovora o radu naročito za zapošljavanje **žena** gde god je to moguće.

U tabeli „Indikatori uspeha i praćenje primene strategije“ za cilj „Zapošljavanje žena“ navedeni su sledeći indikatori, polazno stanje, očekivani rezultat i izvori podataka:

CILJ	Indikator	Polazno stanje	Očekivani rezultat	Izvor podataka
Zapošljavanje žena	Stopa aktivnosti žena 15–64 - proporcija aktivnih stanovnika ženskog pola u ukupnom stanovništvu radnog uzrasta, razvrstano prema godinama starosti, obrazovnom nivou, regionima. Stopa zaposlenosti žena 15–64 - proporcija zaposlenih žena radnog uzrasta u ukupnom stanovništvu radnog uzrasta, razvrstano prema godinama starosti, obrazovnom nivou, regionima. Stopa nezaposlenosti žena 15–64 - proporcija nezaposlenih žena radnog uzrasta u aktivnom stanovništvu radnog uzrasta, razvrstano prema godinama starosti, obrazovnom nivou, regionima. Broj žena obuhvaćenih merama aktivne politike zapošljavanja, razvrstano prema godinama starosti, obrazovnom nivou, dužini	Stopa aktivnosti žena 15–64 - 50,6% u 2010. godini. Stopa zaposlenosti žena 15–64 -39,9% u 2010. godini. Stopa nezaposlenosti žena 15–64 -21,2% u 2010. godini. Broj žena obuhvaćenih merama aktivne politike zapošljavanja – 80.996 u 2009. godini. Broj žena koji se zaposlio sa evidencije NSZ – 75.541 u 2010. godini.	Povećanje stope aktivnosti i stope zaposlenosti žena. Povećano uključivanje žena u mere aktivne politike zapošljavanja. Povećano zapošljavanje žena.	RZS Razvojni fond Ujedinjenih nacija za žene MERR NSZ MRSP MF Uprava za rodnu ravnopravnost

CILJ	Indikator	Polazno stanje	Očekivani rezultat	Izvor podataka
	traženja posla, okruzima, regionima. Broj žena koji se zaposlio sa evidencije NSZ, razvrstano prema godinama starosti, obrazovnom nivou, dužini traženja posla, okrugu, regionu.			

Preporuke:

- Potrebno je obezbediti da učešće žena u aktivnim programima tržišta rada bude srazmerno njihovom učešću u registrovanoj nezaposlenosti;
- Potrebno je unaprediti rodnu osetljivost u praćenju aktivnih programa tržišta rada s ciljem povećanja efikasnosti upotrebe sredstava za aktivne programe, posebno ako bi se povećalo relativno učešće programa obuke u aktivnim programima tržišta rada²⁵.
- Potrebno je sve mere koje se odnose na princip fleksigurnosti (posebno fleksibilno radno vreme i rad od kuće) usmeriti na zapošljavanje samohranih majki kako bi im se omogućio bolji pristup tržištu rada i lakše zapošljavanje²⁶.

1.2.4. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom

Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom („Službeni glasnik RS”, broj 36/09) uređuju se podsticaji za zapošljavanje radi stvaranja uslova za ravnopravno uključivanje osoba sa invaliditetom na tržište rada, procena radnih sposobnosti, profesionalna rehabilitacija, obaveza zapošljavanja osoba sa invaliditetom, uslovi za osnivanje i obavljanje delatnosti preduzeća za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom i drugih posebnih oblika zapošljavanja i radnog angažovanja osoba sa invaliditetom i druga pitanja od značaja za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom.

Zakon se zasniva, između ostalog, na načelu rodne ravnopravnosti osoba sa invaliditetom (član 2. stav 1, tačka 6). Međutim, Zakon ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, kao subjekte prava.

Preporuka:

- Potrebno je odredbama Zakona eksplicitno obuhvatiti žene sa invaliditetom kao subjekte prava, u skladu sa Nacionalnom strategijom za poboljšanje položaja žena i

²⁵ Prvi nacionalni izveštaj o Socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji, Vlada Republike Srbije (2011).

²⁶ European Parliament Resolution on the Situation of single mothers, ref. INI/2011/2049.

unapređivanje rodne ravnopravnosti²⁷ i Evropskom strategijom za osobe sa invaliditetom 2010-2020²⁸.

1.2.5. Zakon o radu

Zakon o radu („Službeni glasnik RS”, broj 18/05) prepoznaje žene, kao subjekte prava. Pored toga, Zakon prepoznaje i obuhvatnu kategoriju – roditelje, odnosno samohrane roditelje – kao subjekte prava. Takođe, Zakonom je propisana zabrana diskriminacije lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, zabranjeno je uznemiravanje i seksualno uznemiravanje, zabranjeno je uslovljavanje zasnivanja radnog odnosa testom trudnoće, propisana je zaštita materinstva, utvrđeno je pravo na porodijsko odsustvo i odsustvo sa rada radi nege deteta i druga prava koja eksplicitno ili implicitno mogu da uživaju žene, odnosno roditelji ili samohrani roditelji.

U okviru dela „I. Osnovne odredbe”, tačka „4. Osnovna prava i obaveze”, članom 12. regulisana su prava zaposlenih. Članom 12. stav 2. utvrđeno je pravo **zaposlene žene** na posebnu zaštitu za vreme trudnoće i porođaja. Pored toga, stav 3. propisuje pravo zaposlenog na posebnu zaštitu radi nege deteta, u skladu sa ovim zakonom. Dalje, u okviru tačke „5. Zabrana diskriminacije”, članom 18. zabranjena je neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnu pripadnost, veroispovest, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredeljenje, političko ili drugo uverenje, socijalno poreklo, imovinsko stanje, članstvo u političkim organizacijama, sindikatima ili neko drugo lično svojstvo. U pogledu zabrane diskriminacije, član 22. stav 2. propisuje da se odredbe zakona, opšteg akta i ugovora o radu koje se odnose na posebnu zaštitu i pomoć određenim kategorijama zaposlenih, a posebno one o zaštiti invalidnih lica, žena za vreme porodijskog odsustva i odsustva sa rada radi nege deteta, posebne nege deteta, kao i odredbe koje se odnose na posebna prava roditelja, usvojitelja, staratelja i hranitelja - ne smatraju diskriminacijom. Na kraju, članom 21. stav 1. zabranjeno je uznemiravanje i seksualno uznemiravanje.

U okviru dela „II. Zasnivanje radnog odnosa”, tačka „1. Uslovi za zasnivanje radnog odnosa”, članom 26. stav. 2. propisano je da poslodavac ne može od kandidata da zahteva podatke o porodičnom, odnosno bračnom statusu i planiranju porodice, odnosno dostavljanje isprava i drugih dokaza koji nisu od neposrednog značaja za obavljanje poslova za koje zasniva radni odnos. Članom 26. stav 3. propisano je da poslodavac ne može da uslovljava zasnivanje radnog odnosa testom trudnoće, osim ako se radi o poslovima kod kojih postoji znatan rizik za zdravlje žene i deteta utvrđen od strane nadležnog zdravstvenog organa.

U okviru dela „VII. Zaštita zaposlenih”, tačka „4. Zaštita materinstva”, članom 89. propisano je da **zaposlena žena** za vreme trudnoće ne može da radi na poslovima koji su, po

²⁷ Prioritet „Uključivanje rodne dimenzije u zakonodavstvo radi promovisanja i jasnog određivanja načela ravnopravnosti polova“.

²⁸ „Strategija predstavlja okvir za aktivnosti na evropskom nivou, kao i za aktivnosti na nacionalnom nivou usmerenim ka rešavanju raznolikih situacija u kojima se nalaze muškarci, žene i deca sa invaliditetom” COM(2010) 636 final.

nalazu nadležnog zdravstvenog organa, štetni za njeno zdravlje i zdravlje deteta, a naročito na poslovima koji zahtevaju podizanje tereta ili na kojima postoji štetno zračenje ili izloženost ekstremnim temperaturama i vibracijama. Članom 90. propisano je da **zaposlena žena** za vreme prve 32 nedelje trudnoće ne može da radi prekovremeno i noću, ako bi takav rad bio štetan za njeno zdravlje i zdravlje deteta, na osnovu nalaza nadležnog zdravstvenog organa (stav 1), odnosno da **zaposlena žena** za vreme poslednjih osam nedelja trudnoće ne može da radi prekovremeno i noću (stav 2). Članom 91. propisano je da jedan od **roditelja** sa detetom do tri godine života može da radi prekovremeno, odnosno noću, samo uz svoju pisanu saglasnost (stav 1), odnosno da **samohrani roditelj** koji ima dete do sedam godina života ili dete koje je težak invalid može da radi prekovremeno, odnosno noću, samo uz svoju pisanu saglasnost (stav 2). Članom 92. propisano je da poslodavac može da izvrši preraspodelu radnog vremena **zaposlenoj ženi** za vreme trudnoće i zaposlenom roditelju sa detetom mlađim od tri godine života ili detetom sa težim stepenom psihofizičke ometenosti – samo uz pisanu saglasnost zaposlenog. Pod tačkom „5. Porodiljsko odsustvo i odsustvo sa rada radi nege deteta“, članom 94. propisano je da **zaposlena žena** ima pravo na odsustvo sa rada zbog trudnoće i porođaja (porodiljsko odsustvo), kao i odsustvo sa rada radi nege deteta, u ukupnom trajanju od 365 dana (stav 1). **Zaposlena žena** ima pravo da otpočne porodiljsko odsustvo na osnovu nalaza nadležnog zdravstvenog organa najranije 45 dana, a obavezno 28 dana pre vremena određenog za porođaj (stav 2). Porodiljsko odsustvo traje do navršena tri meseca od dana porođaja (stav 3). **Zaposlena žena**, po isteku porodiljskog odsustva, ima pravo na odsustvo sa rada radi nege deteta do isteka 365 dana, od dana otpočinjanja porodiljskog odsustva iz stava 2. ovog člana (stav 4). Otac deteta može da koristi pravo iz stava 3. ovog člana u slučaju kad majka napusti dete, umre ili je iz drugih opravdanih razloga sprečena da koristi to pravo (izdržavanje kazne zatvora, teža bolest i dr.). To pravo otac deteta ima i kada majka nije u radnom odnosu (stav 5). Otac deteta može da koristi pravo iz stava 4. ovog člana (stav 6). Za vreme porodiljskog odsustva i odsustva sa rada radi nege deteta **zaposlena žena**, odnosno otac deteta, ima pravo na naknadu zarade, u skladu sa zakonom (stav 7). Članom 94a propisano je da **zaposlena žena** ima pravo na porodiljsko odsustvo i pravo na odsustvo sa rada radi nege deteta za treće i svako naredno novorođeno dete u ukupnom trajanju od dve godine (stav 1). Pravo na porodiljsko odsustvo i odsustvo sa rada radi nege deteta u ukupnom trajanju od dve godine ima i **zaposlena žena** koja u prvom porođaju rodi troje ili više dece, kao i zaposlena žena koja je rodila jedno, dvoje ili troje dece a u narednom porođaju rodi dvoje ili više dece (stav 2). **Zaposlena žena** iz st. 1. i 2. ovog člana, po isteku porodiljskog odsustva, ima pravo na odsustvo sa rada radi nege deteta do isteka dve godine od dana otpočinjanja porodiljskog odsustva iz člana 94. stav 2. ovog zakona (stav 3). Otac deteta iz st. 1. i 2. ovog člana može da koristi pravo na porodiljsko odsustvo u slučajevima i pod uslovima utvrđenim u članu 94. stav 5. ovog zakona, a pravo na odsustvo sa rada radi nege deteta u dužini utvrđenoj u stavu 3. ovog člana (stav 4). Članom 95. propisano je da pravo da koristi porodiljsko odsustvo u trajanju utvrđenom u članu 94. stav 3. ovog zakona ima i **zaposlena žena** ako se dete rodi mrtvo ili umre pre isteka porodiljskog odsustva. Dalje, u okviru tačke „6. Odsustvo sa rada radi posebne nege deteta ili druge osobe“, članom 96. propisano je da **jedan od roditelja** deteta kome je neophodna posebna nega zbog teškog stepena psihofizičke ometenosti, osim za slučajeve predviđene propisima o zdravstvenom osiguranju, ima pravo da, po isteku porodiljskog odsustva i odsustva sa rada radi nege deteta, odsustvuje sa rada ili da radi sa polovinom punog radnog vremena, najduže do

navršenih pet godina života deteta (stav 1). Za vreme odsustvovanja sa rada, u smislu stava 1. ovog člana, zaposleni ima pravo na naknadu zarade, u skladu sa zakonom (stav 3). Za vreme rada sa polovinom punog radnog vremena, u smislu stava 1. ovog člana, zaposleni ima pravo na zaradu u skladu sa zakonom, opštim aktom i ugovorom o radu, a za drugu polovinu punog radnog vremena – naknadu zarade u skladu sa zakonom (stav 4). Članom 98. propisano je da **roditelj** ili staratelj, odnosno lice koje se stara o osobi oštećenoj cerebralnom paralizom, dečjom paralizom, nekom vrstom plegije ili oboleloj od mišićne distrofije i ostalih teških oboljenja, na osnovu mišljenja nadležnog zdravstvenog organa, može na svoj zahtev da radi sa skraćenim radnim vremenom, ali ne kraćim od polovine punog radnog vremena (stav 1). Zaposleni koji radi sa skraćenim radnim vremenom u smislu stava 1. ovog člana ima pravo na odgovarajuću zaradu, srazmerno vremenu provedenom na radu, u skladu sa zakonom, opštim aktom i ugovorom o radu (stav 2). Članom 100. propisano je da **jedan od roditelja**, usvojilac, hranitelj, odnosno staratelj ima pravo da odsustvuje sa rada dok dete ne navrší tri godine života (stav 1). Za vreme odsustvovanja sa rada iz stava 1. ovog člana prava i obaveze po osnovu rada miruju, ako za pojedina prava zakonom, opštim aktom i ugovorom o radu nije drukčije određeno (stav 2).

U okviru dela „XI. Višak zaposlenih“, članom 157. propisano je da kriterijum za utvrđivanje viška zaposlenih ne može da bude odsustvovanje zaposlenog sa rada zbog privremene sprečenosti za rad, trudnoće, porodijskog odsustva, nege deteta i posebne nege deteta.

U okviru dela „XVI. Prestanak radnog odnosa“, članom 187. propisano je da za vreme trudnoće, porodijskog odsustva, odsustva sa rada radi nege deteta i odsustva sa rada radi posebne nege deteta poslodavac ne može zaposlenom da otkaže ugovor o radu (stav 1). Zaposlenom iz stava 1. ovog člana koji je zasnovao radni odnos na određeno vreme može da prestane radni odnos po isteku roka za koji je zasnovan (stav 2).

Preporuke:

- S obzirom da Strategija pametnog, održivog i inkluzivnog rasta „Evropa 2020“²⁹ predviđa obavezu država članica da sprovedu nacionalni plan za realizaciju fleksigurnosti (eng. flexicurity) da bi se smanjila segmentacija tržišta rada i olakšalo postizanje ravnoteže između posla i (porodičnog) života, potrebno je uskladiti Zakon o radu sa postojećim rešenjima u EU kako bi se, između ostalog, izjednačavanjem prava u okviru fleksibilnih oblika zapošljavanja sa pravima zaposlenih (na osnovu ugovora o radu) omogućilo postizanje ravnoteže između profesionalnog i porodičnog života, što je od posebnog značaja za žene kao posebno osetljivu grupu na tržištu rada Republike Srbije i u skladu je sa prioritetima utvrđenim nacionalnim strateškim okvirom³⁰.

---

²⁹ Communication from the Commission – EUROPE 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth COM(2010) 2020.

³⁰ „Radiće se na eliminisanju prepreka i podešavanju uslova rada životnom dobu zaposlenog, promovisanju novih formi fleksibilnog zapošljavanja i organizacije rada koja omogućava ravnotežu kuća-posao“, Nacionalna Strategija zapošljavanja za period 2011–2020. godine.

- Potrebno je poboljšati rešenja u Zakonu o radu, radi zaštite od nasilja na radnom mestu i zlostavljanja, u skladu sa Nacionalnom strategijom za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti.

1.2.6. Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu

Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu („Službeni glasnik RS”, broj 18/05) ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, kao subjekte prava.

Zakonom je utvrđena obaveza poslodavca da, u cilju stvaranja uslova neophodnih za zdravu i bezbednu radnu okolinu, organizuje rad na način kojim se sprečava pojava zlostavljanja na radu i u vezi sa radom i zaposlenima obezbeđuju uslovi rada u kojima neće biti izloženi zlostavljanju na radu i u vezi sa radom od strane poslodavca, odnosno odgovornog lica ili zaposlenih kod poslodavca. Zaštita od zlostavljanja na radu ostvaruje se kod poslodavca (u postupku posredovanja i postupku utvrđivanja odgovornosti zaposlenog za nepoštovanje radne discipline), kao i pred nadležnim sudom u parničnom postupku koji je radni spor.

Članom 3. Zakona utvrđena je primena odredbi Zakona i na slučajevne seksualnog uznemiravanja, u skladu sa zakonom kojim se uređuje rad.

Preporuka:

- Potrebno je odredbama Zakona propisati posebne mere zaštite žena, u skladu sa Nacionalnom strategijom za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti³¹.

1.2.7. Zakon o visokom obrazovanju

Zakon o visokom obrazovanju („Službeni glasnik RS”, broj 76/05) ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, kao subjekte prava.

Ovim zakonom uređuje se sistem visokog obrazovanja, uslovi i način obavljanja delatnosti visokog obrazovanja, finansiranje, kao i druga pitanja od značaja za obavljanje ove delatnosti. Zakonom su utvrđeni ciljevi visokog obrazovanja u koje spada i bitno povećanje broja stanovnika sa visokim obrazovanjem (član 3. stav 1, tačka 5). Zakon utvrđuje principe visokog obrazovanja u koje spada i poštovanje ljudskih prava i građanskih sloboda, uključujući zabranu svih vidova diskriminacije (član 4. stav 1, tačka 6). Zakon utvrđuje prava studenata, u koje spada i pravo na različitost i zaštitu od diskriminacije (član 86. stav 2, tačka 8).

Preporuke:

---

³¹ Prioritet „Uključivanje rodne dimenzije u zakonodavstvo radi promovisanja i jasnog određivanja načela ravnopravnosti polova“.

- U narednom periodu, potrebno je uvesti nova zakonska rešenja kako bi se unapredile mere podrške namenjene nedovoljno zastupljenim studentima i time osnažila socijalna dimenzija Bolonjskog procesa³².
- Potrebno je povećati broj žena na mestima odlučivanja u obrazovnom sistemu i na upravljačkim funkcijama u institucijama obrazovanja³³.
- Neophodno je promovisati nediskriminatorne rodne uloge u oblasti obrazovanja, s obzirom da to predstavlja suštinski doprinos rodnoj ravnopravnosti³⁴.

1.2.8. Zakon o izmenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju („Službeni glasnik RS”, broj 45/10) ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, kao subjekte prava.

1.2.9. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS” broj 62/03) ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, kao subjekte prava. Zakonom su utvrđena određena pravna ovlašćenja, kao i pravne obaveze obuhvatne kategorije – roditelja.

Ovim zakonom uređuju se osnove sistema predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja i vaspitanja, i to: ciljevi obrazovanja i vaspitanja, način i uslovi za obavljanje delatnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja, osnovnog i srednjeg obrazovanja i vaspitanja, vrste programa obrazovanja i vaspitanja, osnivanje, organizacija, finansiranje i nadzor nad radom ustanova obrazovanja i vaspitanja, kao i druga pitanja od značaja za obrazovanje i vaspitanje. Zakonom su obezbeđeni preduslovi za nesegregirano uključivanje dece u obrazovanje i kontinuirano školovanje: produženo je trajanje obaveznog i besplatnog Pripremnog predškolskog programa sa šest na devet meseci, olakšan je upis dece iz socijalno osetljivih grupa, zakonski je regulisan inkluzivni pristup i predviđeni su mehanizmi podrške za decu i nastavno osoblje u njegovoj primeni³⁵.

Članom 15. osnovan je Savet za usaglašavanje stavova u obrazovanju, koji ima 22 člana, a dva člana Saveta za usaglašavanje stavova u obrazovanju predlažu za **roditelje** – zajednički predstavnici **saveta roditelja**. Članom 45. propisana su pravila ponašanja u ustanovi. Ponašanje u ustanovi i odnosi dece, učenika, zaposlenih i **roditelja** uređuju se pravilima ponašanja u ustanovi (stav 3). Član 53. propisuje sastav i imenovanje organa upravljanja ustanove. Organ upravljanja ustanove čine po tri istaknuta predstavnika zaposlenih, **roditelja** i jedinice lokalne samouprave (stav 3). Članom 57. propisano je da ustanova ima **savet roditelja**, osim škole za obrazovanje odraslih (stav 1). **Savet roditelja** dečijeg vrtića ima najmanje 15 članova, u skladu sa statutom (stav 2). **Savet roditelja** škole čini po jedan predstavnik roditelja učenika svakog odeljenja (stav 3). **Savet roditelja**: predlaže predstavnike roditelja dece, odnosno učenika u

³² Prvi nacionalni izveštaj o Socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji, Vlada Republike Srbije (2011).

³³ Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti.

³⁴ Strategy for equality between women and men 2010-2015, European Commission (2010).

³⁵ Prvi nacionalni izveštaj o Socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji, Vlada Republike Srbije (2011).

organ upravljanja; predlaže mere za osiguranje kvaliteta i unapređivanje obrazovno-vaspitnog rada; učestvuje u postupku predlaganja izbornih predmeta; razmatra namenu korišćenja sredstava ostvarenih radom učeničke zadruge, od proširene delatnosti škole, od donacija i sredstava roditelja; razmatra uslove za rad ustanove; učestvuje u postupku propisivanja mera iz člana 45. ovog zakona; daje saglasnost na program i organizovanje ekskurzije, odnosno programe nastave u prirodi i razmatra izveštaj o njihovom ostvarivanju; razmatra i druga pitanja utvrđena statutom (stav 4). **Savet roditelja** svoje predloge, pitanja i stavove upućuje organu upravljanja, direktoru i stručnim organima ustanove (stav 5). Način izbora **saveta roditelja** ustanove uređuje se statutom ustanove, a rad poslovnikom saveta (stav 6). Član 61. propisuje nadležnost i odgovornost direktora ustanove. Osim poslova utvrđenih zakonom i statutom ustanove, direktor saraduje sa **roditeljima** dece, odnosno učenika i sa drugim organizacijama (stav 3. tačka 10). Član 68. utvrđuje program predškolskog vaspitanja i obrazovanja. U okviru predškolskog programa mogu da se ostvaruju i posebni programi prema mogućnostima ustanove, u skladu sa potrebama i interesima dece i **roditelja** i jedinice lokalne samouprave (stav 4). Članom 83. propisano je pravo na besplatno obrazovanje. **Roditelj**, odnosno učenik može da se opredeli da se učenik upiše u školu čiji je osnivač drugo pravno ili fizičko lice, u kojoj se plaća školarina (stav 3). Članom 89. utvrđen je upis dece u dečiji vrtić. U dečiji vrtić, na zahtev **roditelja**, upisuju se deca pre polaska u osnovnu školu (stav 1). Dečiji vrtić čiji je osnivač jedinica lokalne samouprave, odnosno osnovna škola čiji je osnivač Republika, autonomna pokrajina ili jedinica lokalne samouprave, dužni su da upišu dete radi pohađanja pripremnog predškolskog programa (stav 2). **Roditelj**, odnosno staratelj, dužan je da upiše dete u dečji vrtić, odnosno osnovnu školu iz stava 2. ovog člana (stav 3). Pohađanje programa iz stava 2. ovog člana besplatno je (stav 4). **Roditelj** ima pravo da izabere dečiji vrtić, odnosno osnovnu školu u koju će da upiše dete (stav 5). Članom 90. propisan je upis učenika u osnovnu školu. U postupku ispitivanja pred polazak u školu i provere spremnosti može da se preporuči **roditeljima** odlaganje polaska deteta u školu za godinu dana, ukoliko je mlađe od šest i po godina u vreme polaska u školu (stav 5. tačka 1). Osnovna škola dužna je da upiše dete koje ima prebivalište na području škole. Škola može da upiše i dete sa područja druge škole, na zahtev **roditelja**, u skladu sa prostornim mogućnostima škole (stav 9). **Roditelj** može da izabere osnovnu školu u koju će da upiše dete, o čemu podnosi zahtev izabranoj školi najkasnije do 1. februara tekuće kalendarske godine u kojoj se vrši upis (stav 10). Jedinica lokalne samouprave vodi evidenciju i obaveštava školu i **roditelje** o deci koja su stasala za upis i koja su upisana u školu (stav 11). Članom 95. propisana su prava deteta i učenika. Učenik, njegov **roditelj**, odnosno staratelj može da podnese prijavu direktoru škole u slučaju neprimerenog ponašanja zaposlenih prema učeniku, u roku od 15 dana od nastupanja slučaja (stav 2). Direktor je dužan da prijavu razmotri i, uz konsultaciju sa učenikom, njegovim **roditeljem**, odnosno starateljem odluči o njoj, u roku od 15 dana od dana prijema prijave (stav 3). Članom 96. propisano je da učenik, odnosno **roditelj** ili staratelj odgovara za materijalnu štetu koju učenik nanese školi, namerno ili iz krajnje nepažnje, u skladu sa zakonom. Prema članu 102, učenik osnovne i srednje škole, njegov **roditelj** ili staratelj ima pravo da podnese žalbu na ocenu, u skladu sa posebnim zakonom (stav 1). Pravo na prigovor direktoru škole na ocenu u toku školske godine ima učenik, odnosno **roditelj** ili staratelj u roku od tri dana od saopštenja ocene (stav 3). Prema članu 146, novčanom kaznom od 1.000 do 10.000 dinara kazniće se za prekršaj **roditelj**, odnosno staratelj ako namerno ili bez opravdanog razloga ne upiše dete u dečiji vrtić radi pohađanja pripremnog

predškolskog programa ili ako dete neopravdano izostaje iz dečijeg vrtića. Na osnovu člana 147, novčanom kaznom od 1.000 do 10.000 dinara kazniće se za prekršaj **roditelj**, odnosno staratelj ako namerno ili bez opravdanog razloga ne upiše dete u osnovnu školu ili ako dete bez opravdanih razloga ne pohađa nastavu u osnovnoj školi.

Zakonom je utvrđeno pravo na obrazovanje i vaspitanje bez obzira na pol, rasu, nacionalnu, versku i jezičku pripadnost, uzrast, fizičku i psihičku konstituciju, socijalno i kulturno poreklo, imovno stanje, političko opredeljenje ili drugo lično svojstvo (član 4). Pored toga, član 46. zabranjuje diskriminaciju u ustanovi. U ustanovi su zabranjene aktivnosti kojima se ugrožavaju, omalovažavaju ili diskriminišu grupe i pojedinci po osnovu rasne, nacionalne, jezičke, verske ili polne pripadnosti, fizičke ili psihičke konstitucije, uzrasta, socijalnog i kulturnog porekla, imovnog stanja, odnosno političkog opredeljenja, kao i podsticanje takvih aktivnosti (stav 1). Pod diskriminacijom deteta, odnosno učenika smatra se svako neposredno ili posredno pravljenje razlika ili njihovo povlađivanje, isključivanje ili ograničavanje, čiji je cilj sprečavanje ostvarivanja prava, smanjenje prava ili prestanak jednakog tretmana deteta, odnosno učenika (stav 2).

Preporuke:

- Potrebno je unaprediti tekst Zakona kako bi žene bile eksplicitno obuhvaćene kao subjekti prava u smislu Zakona, u skladu sa Nacionalnom strategijom za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti³⁶.
- U cilju prevencije nasilja nad ženama, potrebno je uvođenje znanja o problemu nasillja nad ženama u obrazovne programe na svim nivoima (Pojedinačni cilj 4. Strategije).

1.2.9. Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji

Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji („Službeni glasnik RS”, broj 4/07) ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, kao subjekte prava. Međutim, Strategija, kao subjekte prava, prepoznaje obuhvatnu kategoriju – roditelje – koja se pominje na tri mesta u tekstu Strategije.

Prema Strategiji, osnovni cilj stručnog obrazovanja i obuka je obezbeđivanje mogućnosti mladima i odraslima usvajanje znanja, sticanje veština i sposobnosti (kompetencija) potrebnih za rad i zapošljavanje, dalje obrazovanje i učenje uz uvažavanje smernica održivog razvoja celokupnog društva.

Pod tačkom 2. „Društveno-ekonomski kontekst i razvoj stručnog obrazovanja i obuke u Republici Srbiji” utvrđeno je sledeće: „Kada je reč o Republici Srbiji, jedan od zadataka započetih procesa modernizacije i reformisanja stručnog obrazovanja i obuke jeste i usklađivanje sa potrebama tržišne privrede, zaštite i očuvanja životne sredine društva i pojedinca. Kako je ovaj proces dugotrajan i postepen njega ne može da ostvaruje samo Ministarstvo prosvete i sporta, niti to mogu samo stručne škole (nastavnici, direktori, zajednice škola), već moraju aktivno da se uključe i sve interesne grupe koji iskazuju svoje potrebe u

---

³⁶ Prioritet „Uključivanje rodne dimenzije u zakonodavstvo radi promovisanja i jasnog određivanja načela ravnopravnosti polova“.

sistemu stručnog obrazovanja - poslodavci, preduzeća/privredna društva, sindikati, službe za zapošljavanje, Privredna komora Srbije, Unija poslodavaca Srbije, **roditelji**, učenici ali i državna uprava, opštine, Ministarstvo privrede, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike i druga relevantna ministarstva, što je u skladu i sa Zakonom o socijalno-ekonomskom savetu." U skladu sa navedenim, Strategija utvrđuje posebnu meru: „Neophodno je uspostavljanje zajedničkog dogovora/konsenzusa o konkretnim pravcima dalje modernizacije i reformisanja stručnog obrazovanja i obuke.”

Pod tačkom 3. „Vizija i misija stručnog obrazovanja i obuke”, podtačka 3.3. „Principi razvoja stručnog obrazovanja i obuke”, utvrđeno je sledeće: „Modernizacija i razvoj stručnog obrazovanja i obuka počivaju na primeni nekoliko osnovnih principa: 3.3.1 Partnerstva – Stručno obrazovanje i obuke su partnerske delatnosti i zajednička odgovornost različitih aktera: socijalnih partnera: Vlade, poslodavaca i sindikata; različitih interesnih grupa, komora, strukovnih udruženja, visokoškolskih institucija, naučnoistraživačkih organizacija, udruženja, samih ustanova za stručno obrazovanje i obuke i njihovih asocijacija, **roditelja učenika** i učenika i pojedinaca.”

Pod tačkom 7. „Karijerno vođenje i savetovanje”, utvrđeno je sledeće: „S obzirom na ulogu i funkciju karijernog vođenja i savetovanja neophodno je da se dva resorna ministarstva (Ministarstvo prosvete i sporta i Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike) dogovore i preciziraju proceduru zajedničkog rada u ovoj oblasti i da posebnim strateškim dokumentom definišu ključne principe razvoja karijernog vođenja i savetovanja. Ovim dokumentom treba da se definiše i uključenost socijalnih partnera, profesionalnih udruženja, udruženja učenika i njihovih **roditelja**, udruženja studenata i bivših učenika škola, lokalnih samouprava i drugih relevantnih faktora.”

U cilju efikasne i delotvorne primene Strategije, Vlada je usvojila Akcioni plan za sprovođenje Strategije razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji, za period 2009-2015. godina. Međutim, Akcioni plan takođe ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, ali ni kategoriju roditelja, koja je sadržana u tekstu Strategije. Pored toga, još uvek ne postoji izveštaj o realizaciji Akcionog plana.

Preporuke:

- Potrebno je revidirati tekst Strategije i AP i eksplicitno obuhvatiti žene kao subjekte prava
- Neophodno je izraditi izveštaj o realizaciji AP.

1.2.10. Razvoj politike i strategije stručnog obrazovanja u Srbiji

Dokument „Razvoj politike i strategije stručnog obrazovanja u Srbiji” (2005) ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, kao subjekte prava.

Međutim, dokument, kao subjekte prava, prepoznaje obuhvatnu kategoriju – roditelje – i to u istom segmentu kao i Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji (Službeni glasnik RS broj 4/07) – uključivanje roditelja, kao jedne od interesnih grupa koja iskazuje svoje potrebe u sistemu stručnog obrazovanja, u proces modernizacije i reformisanja stručnog obrazovanja i obuke.

Preporuka:

- Kao i u slučaju Strategije razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji, i ovde se može staviti načelna preporuka da je potrebna revizija teksta u cilju obuhvata žena i posebno ranjivih grupa žena (žrtava nasilja), kao subjekata prava.

1.2.11. Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji

Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji („Službeni glasnik RS”, broj 01/07) prepoznaje žene kao subjekte prava, na četiri mesta.

Osnovna svrha strategije obrazovanja odraslih je izgradnja društvenog ambijenta i osnovnih mehanizama za obrazovanje i učenje odraslih i kreiranje sistema za obrazovanje i obuku odraslih (uključujući i institucije i mehanizme za podršku i razvoj) čije su osnovne karakteristike: relevantnost, fleksibilnost, efikasnost i efektivnost, dostupnost i održivost.

U okviru dela „IV. Svrha strategije obrazovanja odraslih”, pod naslovom „Dostupnost”, navedeno je da je sistem obrazovanja odraslih dostupan svim kategorijama odraslih i da je otvoren prema različitim društvenim grupama i kategorijama stanovništva: siromašni, izbeglice, odrasli sa posebnim potrebama, pripadnici manjinskih grupa, dugoročno nezaposleni, odrasli mladi ljudi bez kvalifikacije, **žene**, stariji radnici koji se suočavaju sa rizikom gubitka posla, visoko obrazovani koji ostaju bez posla, kao i druge kategorije visokoobrazovanih odraslih koji imaju potrebu za stručnim usavršavanjem.

Pod ciljem „3. Razvoj raznovrsnih programskih opcija i unapređenje dostupnosti obrazovanja odraslih”, utvrđuje se da je, imajući u vidu postojeću obrazovnu i kvalifikacionu strukturu stanovništva i ogromnu nezaposlenost, neophodno stvoriti uslove za razvoj programa obrazovanja i obuke koji bi zadovoljavali potrebe za znanjima i veštinama **žena**, između ostalih navedenih osetljivih grupa. Dalje, navodi se da je za ciljne grupe utvrđene Strategijom neophodno omogućiti stvarnu dostupnost obrazovanja i učenja kroz razvoj tri osnovne grupe programa: programa osnovnog obrazovanja, programa stručnog obrazovanja i programa obuke za tržište rada.

U okviru tačke „3.1. Razvoj programa osnovnog obrazovanja odraslih”, istaknuto je da su ovi programi namenjeni zaposlenim i nezaposlenim ljudima, a posebno specifičnim grupama kao što su mladi do 25 godina, **žene**, izbeglice, osobe sa posebnim potrebama, pripadnici manjina i sl., koji su bez osnovnog obrazovanja i kvalifikacije. U tom cilju razvijaju se dva osnovna načina sticanja osnovnog obrazovanja: programi pripreme za ispunjenje standarda osnovnog opšteg obrazovanja i integrisani (radno orijentisani) programi osnovnog obrazovanja i obuke.

Pod tačkom „3.2. Razvoj programa stručnog obrazovanja i obuke” utvrđeno je da se razvijaju različite grupe programa stručnog obrazovanja i obuke: programi inicijalnog stručnog obrazovanja i programi za tržište rada (kroz ove programe pojedinci se osposobljavaju za posao ili radno mesto što im omogućuje brz i direktan pristup tržištu rada, posebno kada su u pitanju: ljudi koji nemaju stručne kvalifikacije ili kompetencije, posebno **žene**, mladi ljudi bez kvalifikacije, osobe sa posebnim potrebama). Između ostalog, ovi programi imaju za cilj da redukuju polne i generacijske razlike i pomognu specifičnim kategorijama stanovništva u

praćenju strukturalnih promena (**žene**, izbeglice, pripadnici vojske, posebne marginalne i etničke grupe i sl).

Preporuke:

- Uvesti mehanizam redovnog izveštavanja. Vlada je usvojila Akcioni plan za primenu Strategije obrazovanja odraslih u Republici Srbiji 2009-2010. Međutim, još uvek ne postoji izveštaj o realizaciji Akcionog plana, tako da je teško pratiti efekte mera i aktivnosti predviđenih Strategijom.
- Potrebno je usvojiti zakon o obrazovanju odraslih kojim bi takođe žene bile prepoznate kao posebna ciljna grupa³⁷.
- Uvesti mere za podsticaj mladih trudnica na nastavak obrazovanja, koje će im omogućiti da dobiju odgovarajuće kvalifikacije i da maksimalno iskoriste svoje šanse za pristojne uslove rada, bolje plaćene poslove i sticanje finansijske nezavisnosti³⁸.

1.3. SOCIJALNO STANOVANJE

1.3.1. Zakon o socijalnom stanovanju

Zakon o socijalnom stanovanju („Službeni glasnik RS”, br. 72/09) ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, kao subjekte prava. Međutim, Zakon, kao subjekte prava, prepoznaje samohrane roditelje, kao i pripadnike drugih socijalno ranjivih grupa.

Ovim zakonom uređuju se uslovi za održivi razvoj socijalnog stanovanja i način obezbeđivanja i korišćenja sredstava za razvoj socijalnog stanovanja, kao i druga pitanja od značaja za socijalno stanovanje. Socijalno stanovanje u smislu ovog zakona jeste stanovanje odgovarajućeg standarda koje se obezbeđuje uz podršku države, u skladu sa strategijom socijalnog stanovanja i programima za realizaciju strategije, domaćinstvima koja iz socijalnih, ekonomskih i drugih razloga ne mogu da obezbede stan po tržišnim uslovima.

Članom 10. stav 1 propisano je da pravo na rešavanje stambenih potreba u skladu sa ovim zakonom imaju lica koja su bez stana, odnosno lica bez stana odgovarajućeg standarda i koja iz prihoda koje ostvaruju ne moru da obezbede stan po tržišnim uslovima. Osnovna merila za utvrđivanje reda prvenstva za rešavanje stambenih potreba lica iz stava 1. ovog člana su: stambeni status, visina primanja, zdravstveno stanje, invalidnost, broj članova domaćinstva i imovinsko stanje (stav 2). U određivanju reda prvenstva po osnovnim merilima prednost će imati lica koja pripadaju ranjivim društvenim grupama: mladi, deca bez roditeljskog staranja, **samohrani roditelji**, porodice sa više dece, samačka domaćinstva, lica preko 65 godina starosti, osobe sa invaliditetom, lični vojni invalidi, porodični vojni invalidi, civilni invalidi rata, izbeglice i interno raseljena lica, Romi i pripadnici drugih socijalno ranjivih grupa (stav 3). Vlada u okviru

³⁷ Prema saznanjima autora, Ministarstvo prosvete i nauke je izradilo Nacrt zakona o obrazovanju odraslih.

³⁸ U skladu sa: European Parliament Resolution on the Situation of single mothers, ref. INI/2011/2049.

svakor posebnog programa socijalnog stanovanja bliže propisuje uslove i merila iz st. 1, 2. i 3. ovog člana (stav 4). Jedinica lokalne samouprave u okviru svakog pojedinačnog programa socijalnog stanovanja posebno propisuje uslove i merila za rešavanje stambenih potreba domaćinstava iz st. 1, 2. i 3 ovog člana, u skladu sa uslovima i merilima iz odrovarajućeg dokumenta Vlade (stav 5). Uslovi i merila iz st. 2. i 3. ovog člana propisuju se u skladu sa merama i politikama definisanim u strateškim dokumentima Republike Srbije i u cilju podsticanja ravnomernog regionalnog razvoja i ukupnog razvoja Republike Srbije.

Preporuke:

- U skladu sa Nacionalnom strategijom za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti³⁹ potrebno je dopuniti tekst Zakona kako bi posebno ranjive grupe žena – samohrane majke i žene žrtve nasilja – bile eksplicitno prepoznate kao subjekti prava u smislu Zakona.
- Potrebno je sprovesti redovna praćenja stambene situacije različitih osetljivih grupa⁴⁰, uključujući i žene i posebno ranjive grupe žena, poput samohranih majki i žena žrtava nasilja. Neophodno je da podaci na osnovu kojih se analiziraju pokazatelji stanovanja budu prikupljeni u skladu sa elementima kako to predviđaju pokazatelji Evropske unije za praćenje socijalne isključenosti na polju stanovanja.

1.3. DOSTUPNA PRAVDA

1.4.1. Nacionalna strategija reforme pravosuđa

Nacionalna strategija reforme pravosuđa ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, kao subjekte prava. Strategija, kao subjekte prava, prepoznaje siromašne građane.

U Strategiji su izloženi izazovi sa kojima se suočava srpsko pravosuđe u okviru četiri ključna načela i odgovarajućih ciljeva. U zasebnom Akcionom planu izložene su konkretne aktivnosti koje je neophodno sprovesti da bi se postigli ti ciljevi.

U okviru dela „D. Efikasni pravosudni sistem“, pod tačkom „1. Bolji pristup pravosuđu“, utvrđeno je da pravosuđe mora stalno da promoviše ravnopravan pristup pravosuđu svih, uključujući **siromašne građane**, putem programa pravne pomoći koji su koncentrisaniji i delotvorniji. Novim zakonom će se uspostaviti celovit sistem pravne pomoći koji će obezbediti delotvorniju pomoć optuženima u parničnim i krivičnim postupcima, i omogućiti standardizovan način utvrđivanja kriterijuma za pružanje pravne pomoći⁴¹. Sistematizovani programi

³⁹ Prioritet „Uključivanje rodne dimenzije u zakonodavstvo radi promovisanja i jasnog određivanja načela ravnopravnosti polova“.

⁴⁰ Prvi nacionalni izveštaj o Socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji, Vlada Republike Srbije (2011).

⁴¹ Prema saznanjima autora, u toku je izrada Nacrta zakona o besplatnoj pravnoj pomoci kojim ce biti uspostavljeni ovi kriterijumi.

alternativnog rešavanja sporova (medijacije), kojima je dat dobar publicitet, a koji se odvijaju i unapređuju u Centru za medijaciju, obezbediće nove, efikasnije i jeftinije načine za rešavanje sporova i značajno rasteretiti sudove i sudije, čime će se povećati efikasnost sudskog sistema.

Preporuke:

- Potrebno je revidirati tekst Strategije i Akcionog plana, kako bi žene i posebno ranjive grupe žena, poput žena žrtava nasilja, bile prepoznate kao subjekti prava.
- Iako je usvojen Akcioni plan za realizaciju Strategije, još uvek ne postoji izveštaj o njegovom sprovođenju, što otežava praćenje efekata mera i aktivnosti predviđenih Strategijom. Ovu prepreku koherentnom okviru u ovoj oblasti je potrebno ispraviti hitnom izradom i usvajanjem izveštaja o sprovođenju akcionog plana.

1.4.2. Strategija razvoja sistema besplatne pravne pomoći u Republici Srbiji

Strategija razvoja sistema besplatne pravne pomoći u Republici Srbiji („Službeni glasnik RS”, broj 74/10) ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, kao subjekte prava. Međutim, Strategija, kao subjekte prava, prepoznaje samohrane roditelje.

Strategijom su utvrđene smernice i ključni principi budućeg zakonskog i institucionalnog okvira sistema besplatne pravne pomoći, strateški pravci njegovog razvoja, opšti i posebni ciljevi i mere za njihovo ostvarivanje.

U okviru dela „II. Razlozi izrade Strategije”, pod tačkom „2. Opis stanja”, na stranici broj 7, navodi se da je u Republici Srbiji potreba za pružanjem besplatne pravne pomoći izuzetno velika. Na ovakav zaključak upućuju podaci o broju, strukturi i socio-ekonomskom položaju stanovništva i trend porasta potrebe za sudskom zaštitom. U posebno teškoj situaciji su pripadnici ranjivih i marginalizovanih društvenih grupa (izbegla i interno raseljena lica, primaoci socijalne pomoći, deca, omladina, osobe sa invaliditetom, Romi, **samohrani roditelji**, stare osobe i dr.).

Strategija utvrđuje ciljeve u okviru dela „V. Ciljevi”. Pod tačkom „1. Opšti cilj” utvrđeno je da opšti cilj Strategije predstavlja „Delotvoran, efikasan i održiv sistem besplatne pravne pomoći u Republici Srbiji, koji obezbeđuje jednak pristup pravdi, u cilju ostvarivanja ravnopravnosti građana pred zakonom i vladavinu prava.” Pod tačkom „2. Posebni ciljevi i mere”, u okviru podtačke „b) Utvrditi krug korisnika besplatne pravne pomoći” utvrđen je sledeći poseban cilj: „Utvrditi krug korisnika usluga besplatne pravne pomoći propisivanjem kriterijuma za ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoć, čija primena obezbeđuje da primarna pravna pomoć bude dostupna svima, a sekundarna pravna pomoć osobama slabog imovnog stanja i osobama iz ugroženih i marginalizovanih društvenih grupa, uključujući i mogućnost pružanja pravne pomoći iz razloga pravičnosti i na osnovu obaveza koje proističu iz međunarodnih ugovora.” U okviru navedene podtačke, utvrđena je i sledeća mera: „Definisati kriterijume za ostvarivanje besplatne pravne pomoći bez diskriminacije prema ličnom svojstvu korisnika usluge, uz uvažavanje razlika u pogledu imovinskog i ukupnog socio-ekonomskog položaja pojedinca, kako bi se otklonile prepreke u pristupu pravdi i obezbedila puna ravnopravnost lica ili grupe lica koja su suštinski u nejednakom položaju.”

Preporuke:

- U pogledu sistema besplatne pravne pomoći u Republici Srbiji, preporučuje se revizija teksta Strategije i Akcionog plana, kako bi žene i posebno ranjive grupe žena, poput žena žrtava nasilja, bile prepoznate kao subjekti prava i kako bi bili priznati svi pružaoci usluga besplatne pravne pomoći (pored advokatskih komora, usluge besplatne pravne pomoći pružaju i jedinice lokalne samouprave, pravne klinike i organizacije civilnog društva).
- Iako Akcioni plan za realizaciju Strategije predstavlja njen sastavni deo, još uvek ne postoji izveštaj o njegovom sprovođenju, što treba ispraviti izradom i usvajanjem izveštaja.

1.5. DRUGA RELEVANTNA DOKUMENTA

1.5.1. Zakon o zabrani diskriminacije

Zakon o zabrani diskriminacije („Službeni glasnik RS”, broj 22/09) prepoznaje žene, kao i ranjive grupe žena (trudnice i porodilje), kao subjekte prava.

Ovim zakonom uređuje se opšta zabrana diskriminacije, oblici i slučajevi diskriminacije, kao i postupci zaštite od diskriminacije. Zakonom se ustanovljava Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, kao samostalan državni organ, nezavisan u obavljanju poslova utvrđenih ovim zakonom.

Članom 16. zabranjena je diskriminacija u oblasti rada, odnosno narušavanje jednakih mogućnosti za zasnivanje radnog odnosa ili uživanje pod jednakim uslovima svih prava u oblasti rada, kao što su pravo na rad, na slobodan izbor zaposlenja, na napredovanje u službi, na stručno usavršavanje i profesionalnu rehabilitaciju, na jednaku naknadu za rad jednake vrednosti, na pravične i zadovoljavajuće uslove rada, na odmor, na obrazovanje i stupanje u sindikat, kao i na zaštitu od nezaposlenosti (stav 1). Zaštitu od diskriminacije iz stava 1. ovog člana uživa lice u radnom odnosu, lice koje obavlja privremene i povremene poslove ili poslove po ugovoru o delu ili drugom ugovoru, lice na dopunskom radu, lice koje obavlja javnu funkciju, pripadnik vojske, lice koje traži posao, student i učenik na praksi, lice na stručnom osposobljavanju i usavršavanju bez zasnivanja radnog odnosa, volonter i svako drugo lice koje po bilo kom osnovu učestvuje u radu (stav 2). Ne smatra se diskriminacijom pravljenje razlike, isključenje ili davanje prvenstva zbog osobenosti određenog posla kod koga lično svojstvo lica predstavlja stvarni i odlučujući uslov obavljanja posla, ako je svrha koja se time želi postići opravdana, kao i preduzimanje mera zaštite prema pojedinim kategorijama lica iz stava 2. ovog člana (**žene, trudnice, porodilje**, roditelji, maloletnici, osobe sa invaliditetom i drugi) (stav 3).

Pored navedenog, Zakonom je zabranjena i diskriminacija na osnovu pola: član 2. („Pojmovi”), član 13. („Teški oblici diskriminacije”) i član 20. („Diskriminacija na osnovu pola”).

Preporuka:

- Iako Zakon prepoznaje žene, odnosno pojedine ranjive grupe žena, kao subjekte prava, potrebno je dopuniti tekst Zakona u cilju obuhvata žena žrtava nasilja kao subjekata prava u smislu člana 16. stav 3. Zakona. Navedeno rešenje je u skladu sa pozitivnom (afirmativnom) akcijom u smislu člana 3. Direktive 2006/54/EZ⁴².

1.5.2. Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom

Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom („Službeni glasnik RS”, broj 33/06) ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, kao subjekte prava.

Ovim zakonom uređuje se opšti režim zabrane diskriminacije po osnovu invalidnosti, posebni slučajevi diskriminacije osoba sa invaliditetom, postupak zaštite osoba izloženih diskriminaciji i mere koje se preduzimaju radi podsticanja ravnopravnosti i socijalne uključenosti osoba sa invaliditetom.

Član 30. Zakona zabranjuje svaku diskriminaciju u ostvarivanju prava iz bračnih i porodičnih odnosa zbog invalidnosti (stav 1). Diskriminacijom iz stava 1. ovog člana smatra se: uskraćivanje prava na brak osobama sa invaliditetom, postavljanje posebnih uslova za sklapanje braka osoba sa invaliditetom i postavljanje posebnih uslova osobama sa invaliditetom za vršenje roditeljskog prava.

Preporuka:

- S obzirom da Zakon ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, kao subjekte prava, navedeni nedostatak je potrebno ispraviti kako bi Zakonom eksplicitno bile obuhvaćene i žene sa invaliditetom kao subjekti prava (a posebno dvostruko diskriminisane žene – osobe sa invaliditetom, žrtve nasilja), u skladu sa Nacionalnom strategijom za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti⁴³ i Evropskom strategijom za osobe sa invaliditetom 2010-2020⁴⁴.

1.5.3. Zakon o zadužbinama i fondacijama

Zakon o zadužbinama i fondacijama („Službeni glasnik RS”, broj 88/10) ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, kao subjekte prava.

Zadužbina, u smislu ovog zakona, jeste pravno lice bez članova kojem je osnivač namenio određenu imovinu (osnovna imovina) radi dobročinnog ostvarivanja opštekorisnog cilja ili privatnog interesa, odnosno cilja koji nije zabranjen Ustavom ili zakonom (član 2. stav 1).

⁴² Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast).

⁴³ Prioritet „Uključivanje rodne dimenzije u zakonodavstvo radi promovisanja i jasnog određivanja načela ravnopravnosti polova“.

⁴⁴ „Strategija predstavlja okvir za aktivnosti na evropskom nivou, kao i za aktivnosti na nacionalnom nivou usmerenim ka rešavanju raznolikih situacija u kojima se nalaze muškarci, žene i deca sa invaliditetom” COM(2010) 636 final.

Fondacija, u smislu ovog zakona, jeste pravno lice bez članova i osnovne imovine koje je osnovano radi dobročinnog ostvarivanja opštekorisnog cilja koji nije zabranjen Ustavom ili zakonom (član 2. stav 2).

Zakon utvrđuje ostvarivanje opštekorisnog cilja kojim se smatraju „aktivnosti usmerene na promovisanje i zaštitu ljudskih, građanskih i manjinskih prava, promovisanje demokratskih vrednosti, evropskih integracija i međunarodnog razumevanja, održivi razvoj, regionalni razvoj, **ravnopravnost polova**, unapređenje socijalne i zdravstvene zaštite, promovisanje i unapređenje kulture i javnog informisanja, promovisanje i popularizaciju nauke, obrazovanja, umetnosti i amaterskog sporta, unapređivanje položaja osoba sa invaliditetom, brigu o deci i mladima, pomoć starima, zaštitu životne sredine, borbu protiv korupcije, zaštitu potrošača, zaštitu životinja, humanitarne i druge aktivnosti kojima zadužbine i fondacije ostvaruju opštekorisne ciljeve odnosno interese” (član 3. stav 1).

1.5.4. Zakon o ravnopravnosti polova

Zakon o ravnopravnosti polova („Službeni glasnik RS”, broj 104/09) kao osnovne subjekte prava u smislu Zakona prepoznaje žene. Zakon prepoznaje i posebne ranjive grupe – devojčice, samohrane i nezaposlene roditelje i žrtve nasilja.

Ovim zakonom uređuje se stvaranje jednakih mogućnosti ostvarivanja prava i obaveza, preduzimanje posebnih mera za sprečavanje i otklanjanje diskriminacije zasnovane na polu i rodu i postupak pravne zaštite lica izloženih diskriminaciji.

Članom 1. propisano je da se ovim zakonom uređuje stvaranje jednakih mogućnosti ostvarivanja prava i obaveza, preduzimanje posebnih mera za sprečavanje i otklanjanje diskriminacije zasnovane na polu i rodu i postupak pravne zaštite lica izloženih diskriminaciji.

Članom 2. utvrđeno je da ravnopravnost polova podrazumeva ravnopravno učešće **žena** i muškaraca u svim oblastima javnog i privatnog sektora, u skladu sa opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, potvrđenim međunarodnim ugovorima, Ustavom Republike Srbije (u daljem tekstu: Ustav) i zakonima, i svi su dužni da je poštuju (stav 1). Jemči se ravnopravnost polova, u skladu sa opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, potvrđenim međunarodnim ugovorima, Ustavom i zakonima (stav 2).

Članom 4. definisana je diskriminacija po osnovu pola kao svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva) koje ima za cilj ili posledicu da licu ili grupi oteža, ugrozi, onemogućiti ili negira priznanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda u političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj, građanskoj, porodičnoj i drugoj oblasti (stav 1). Diskriminacijom se smatra i ako se prema licu neopravdano postupa lošije nego što se postupa prema drugome, isključivo ili uglavnom što je tražilo ili namerava da traži pravnu zaštitu od diskriminacije ili je ponudilo ili namerava da ponudi dokaze o diskriminatorском postupanju (stav 2). Prema članu 7, ne smatra se diskriminacijom ni povredom načela jednakih prava i obaveza donošenje posebnih mera radi otklanjanja i sprečavanja nejednakog položaja **žena** i muškaraca i ostvarivanja jednakih mogućnosti polova.

Članom 11. propisano je da je poslodavac dužan da zaposlenima, bez obzira na pol, obezbedi jednake mogućnosti i tretman, a u vezi sa ostvarivanjem prava iz radnog odnosa i po osnovu rada, u skladu sa zakonom kojim se uređuje rad. Članom 13. propisano je da je

poslodavac koji ima u radnom odnosu više od 50 zaposlenih na neodređeno vreme dužan da usvoji plan mera za otklanjanje ili ublažavanje neravnomerne zastupljenosti polova za svaku kalendarsku godinu, najkasnije do 31. januara (stav 1). Poslodavac je dužan da sačini godišnji izveštaj o sprovođenju plana mera iz stava 1. ovog člana najkasnije do 31. januara tekuće godine za prethodnu godinu (stav 2). Plan mera i izveštaj iz st. 1. i 2. ovog člana poslodavac je dužan da dostavi ministarstvu nadležnom za poslove ravnopravnosti polova (stav 3). Član 15. propisuje da prilikom javnog oglašavanja poslova i uslova za njihovo obavljanje i odlučivanja o izboru lica koja traže zaposlenje radi zasnivanja radnog odnosa ili drugog vida radnog angažovanja, nije dozvoljeno pravljenje razlike po polu, osim ako postoje opravdani razlozi utvrđeni u skladu sa zakonom kojim se uređuje rad. Članom 16. propisano je da pripadnost polu ne može da bude smetnja napredovanju na poslu (stav 1). Odsustvovanje sa posla zbog trudnoće i roditeljstva ne sme da bude smetnja za izbor u više zvanje, napredovanje i stručno usavršavanje (stav 2). Odsustvovanje sa posla zbog trudnoće i roditeljstva ne sme da bude osnov za raspoređivanje na neodgovarajuće poslove i za otkaz ugovora o radu u skladu sa zakonom kojim se uređuje rad (stav 3). Član 17. propisuje da zaposleni, bez obzira na pol, ostvaruju pravo na jednaku zaradu za isti rad ili rad jednake vrednosti kod poslodavca, u skladu sa zakonom kojim se uređuje rad.

Član 22. propisuje da organizacija nadležna za poslove zapošljavanja obezbeđuje jednaku dostupnost poslovima i jednakost u postupku zapošljavanja oba pola (stav 1). Podsticanje zapošljavanja i samozapošljavanja manje zastupljenog pola nije u suprotnosti sa načelom iz stava 1. ovog člana (stav 2). Organizacija nadležna za poslove zapošljavanja podstiče zapošljavanje i samozapošljavanje manje zastupljenog pola uključivanjem većeg broja lica tog pola u pojedine mere aktivne politike zapošljavanja (stav 3).

Član 23. zabranjuje diskriminaciju po osnovu pola prilikom ostvarivanja i uživanja prava iz oblasti socijalne zaštite, bez obzira na subjekte koji organizuju i sprovode ovu zaštitu (stav 1). Za poboljšanje materijalnog položaja **samohranih i nezaposlenih roditelja** izdvajanje budžetskih sredstava utvrđuje se na nivou Republike Srbije, autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave, u skladu sa zakonom (stav 2).

Članom 24. zabranjena je diskriminacija po osnovu pola prilikom ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu (stav 1). Republika Srbija obezbeđuje zdravstvenu zaštitu **žena** i muškaraca osnivanjem zdravstvenih ustanova na primarnom, sekundarnom i tercijarnom nivou, u skladu sa zakonom kojim se uređuje zdravstvena zaštita (stav 2). Zdravstvena zaštita **žena** obuhvata naročito: prevenciju i rano otkrivanje bolesti; zdravstvenu zaštitu u vezi sa planiranjem porodice, u toku trudnoće, porođaja i materinstva; zdravstvenu zaštitu u slučaju bolesti i povreda, u skladu sa zakonom kojim se uređuje zdravstvena zaštita (stav 3).

Članom 26. propisano je da je svako ravnopravan, bez obzira na porodični i bračni status. Članom 27. propisano je da su supružnici i vanbračni partneri ravnopravni, u skladu sa zakonom. Prema članu 28, svako lice u generativnom dobu ima pravo na zdravstvenu zaštitu i pružanje zdravstvenih usluga koje se odnose na planiranje porodice, bez obzira na pol (stav 1). Partneri su ravnopravni u planiranju broja dece, pristupu informacijama, obrazovanju i sredstvima koja im omogućavaju korišćenje ovih prava (stav 2).

Član 29. propisuje da svi članovi porodice imaju jednako pravo na zaštitu od nasilja u porodici (stav 1). Diskriminacijom se ne smatraju posebne mere i programi namenjeni: **žrtvama nasilja** u porodici kojima se obezbeđuje socijalna, pravna i druga pomoć i naknada, u cilju

zaštite od nasilja u porodici i otklanjanja i ublažavanja posledica nasilja; zbrinjavanju **žrtava nasilja**, u cilju sprečavanja nasilja i ostvarivanja njihovog prava na život bez nasilja (sigurne kuće i dr.); izvršiocima nasilja u porodici, u cilju sprečavanja daljeg nasilja (stav 2).

Članom 30. propisano je da obrazovne i naučne ustanove kao i ustanove za stručno osposobljavanje ne smeju vršiti diskriminaciju zasnovanu na polu, naročito u vezi sa: uslovima za prijem i za odbijanje prijema u ustanovu; uslovima i mogućnostima pristupa stalnom obrazovanju, uključujući sve programe za obrazovanje odraslih i programe funkcionalnog opismenjavanja; uslovima za isključenje iz procesa obrazovanja, naučnog rada i stručnog usavršavanja; načinom pružanja usluga i davanja pogodnosti i obaveštenja; ocenom znanja i vrednovanjem postignutih rezultata; uslovima za sticanje stipendija i drugih vrsta pomoći za školovanje i studije; uslovima za izbor ili sticanje zvanja, profesionalnog usmeravanja, stručnog usavršavanja i sticanja diploma; uslovima za napredovanje, dokvalifikaciju ili prekvalifikaciju (stav 1). Član 31. propisuje da su organi državne uprave nadležni za obrazovanje, odnosno obrazovne ustanove, u postupku donošenja nastavnih planova i programa, odnosno studijskih programa, i prilikom utvrđivanja standarda udžbenika, nastavnih metoda i normativa školskih prostora i opreme, dužni da omoguće sprovođenje politike jednakih mogućnosti **žena** i muškaraca (stav 4). Članom 33. propisano je da u cilju obezbeđivanja uslova za napredovanje i potpunije uključivanje u proces obrazovanja i profesionalnog usavršavanja, organi javne vlasti nadležni za obrazovanje dužni su da preduzimaju posebne mere za uključivanje u ove procese učenika ili grupa učenika koji zbog svoje kulture, tradicije i društveno-ekonomskih uslova rano napuštaju školu (stav 1). Član 34. propisuje da su obrazovne ustanove dužne su da obezbede jednake uslove za aktivno bavljenje sportom, nezavisno od pola, i da preduzimaju mere podsticanja fizičkog vežbanja i sportskih aktivnosti za **devojčice** i **žene** (stav 1). Sportske organizacije i udruženja dužni su da obezbede ravnopravan tretman polova u razvijanju i finansiranju sportskih aktivnosti (stav 2). Sportske organizacije i udruženja dužni su da obezbede ravnopravnu zastupljenost polova u organima upravljanja tih organizacija i udruženja (stav 3).

Članom 32. propisano je da ovlašćeni predlagač predlaže najmanje 30% predstavnika manje zastupljenog pola prilikom imenovanja članova upravnih i nadzornih organa u javnim službama. Prema članu 35, pravo na učlanjenje u političku stranku, aktivno učešće u radu i učešće u organima političke stranke ostvaruje se bez diskriminacije po osnovu pola, u skladu sa aktima političke stranke (stav 1). Član 36. propisuje da se biračko pravo, bez diskriminacije po osnovu pola, obezbeđuje u skladu sa Ustavom i zakonom. Prema članu 37, ravnopravnost polova obezbeđuje se prilikom kandidovanja za predsednika Republike, poslanike i odbornike, na način i u skladu sa propisima kojima se uređuju izbori (stav 1). Ravnopravnost polova obezbeđuje se prilikom kandidovanja za izbore na sve funkcije i imenovanja u organe javne vlasti, finansijske i druge institucije (stav 2). Ravnopravnost polova obezbeđuje se u toku sprovođenja izbornog postupka kroz sastav i rad organa za sprovođenje izbora, u skladu sa propisima kojima se uređuju izbori (stav 3). Član 38. propisuje da svi imaju jednako pravo da ravnopravno i bez diskriminacije učestvuju u međunarodnoj saradnji koja se ostvaruje u okviru spoljne politike Republike Srbije, a u skladu sa nadležnostima Republike Srbije, autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave, kao i da budu predstavljeni i učestvuju u radu međunarodnih organizacija i institucija (stav 1). Prilikom izbora ili imenovanja delegacija koje predstavljaju Republiku Srbiju, sastav delegacija obavezno mora da čini najmanje 30% lica

manje zastupljenog pola, u skladu sa međunarodnim standardima (stav 2). Odredbe stava 2. ovog člana primenjuju se i na međunarodnu saradnju koju ostvaruju autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave u skladu sa Ustavom i zakonima propisanih nadležnosti (stav 3).

Članom 43. propisano je da svako lice kome je povređeno pravo ili sloboda zbog pripadnosti određenom polu može da pokrene postupak pred nadležnim sudom i da zahteva: utvrđivanje povrede izvršene diskriminatorским postupanjem; zabranu vršenja radnji od kojih pretil povreda; zabranu daljeg preduzimanja, odnosno ponavljanja radnji koje su izazvale povredu; stavljanje van prometa sredstava, odnosno predmeta kojima je izvršena povreda (udžbenici koji diskriminatorски ili stereotipno predstavljaju pol, štampana glasila, reklamni, propagandni materijal i dr.); otklanjanje povrede i uspostavljanje položaja, odnosno stanja pre izvršene povrede; naknadu materijalne i nematerijalne štete (stav 1).

Preporuka:

- Potrebno je dopuniti tekst Zakona kako bi bilo propisano osnivanje budžetskog fonda za poboljšanje položaja žena kao posebnog evidencionog računa pri budžetu Ministarstva rada i socijalne politike i pri budžetima lokalnih samouprava. Sredstva iz Fonda bi se koristila za ublažavanje posledica nejednakosti između žena i muškaraca, a naročito za: suzbijanje nasilja u porodici, ekonomsko osnaživanje žena, zaštitu ženskog zdravlja, unapređenje participacije žena u javnom i kulturnom životu, unapređenje obrazovanja žena, podsticanje žena za bavljenje naukom i obezbeđivanje ravnopravnog tretmana polova u razvijanju i finansiranju sportskih aktivnosti.

1.5.5. Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima

Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima („Službeni glasnik RS”, broj 27/11) kao osnovne subjekte prava u smislu Strategije prepoznaje žene.

Strategija se usredsređuje kako na sprečavanje pojave nasilja, tako što utvrđuje mere i aktivnosti koje onemogućavaju njegovu pojavu, tako i na suzbijanje negativnih posledica i manifestacija počinjenog nasilja, podrazumevajući pod tim mere i aktivnosti usmerene na smanjenje nasilja nad ženama u porodici, uključujući i mere zaštite žrtava nasilja.

U okviru dela „6. Strateški ciljevi” navedeno je da su strateške oblasti i strateški ciljevi utvrđeni u skladu s međunarodnim preporukama i analizom stanja u Republici Srbiji, a razvijaju se u četiri balansirane oblasti, i to: Prevencija (Opšti cilj: Uspostavljanje sistema primarne, sekundarne i tercijarne prevencije); Normativni okvir (Opšti cilj: Unapređivanje normativnog okvira za zaštitu žena od nasilja); Multisektorska saradnja i podizanje kapaciteta organa i specijalizovanih službi (Opšti cilj: Unapređivanje multisektorske saradnje i podizanje kapaciteta organa i službi); Sistem mera zaštite i podrške žrtvama (Opšti cilj: Unapređivanje sistema mera zaštite i podrške žrtvama nasilja).

Pod naslovom „Prva strateška oblast: Prevencija” naveden je opšti cilj: Uspostavljanje sistema primarne, sekundarne i tercijarne prevencije. U okviru ovog dela Strategije navedeni su posebni ciljevi.

Posebni cilj 1. Stvoriti društvo koje javno osuđuje nasilje kao zločin, promocijom nenasilnog ponašanja, rodne ravnopravnosti i borbom protiv diskriminacije, sadrži sledeće aktivnosti: 1.1. Podizanje svesti javnosti (1.1.1. Podržati i finansirati javne akcije i kampanje protiv nasilja nad ženama u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja, afirmisati nenasilnu kulturu na lokalnom, regionalnom i državnom nivou; 1.1.2. Pokrenuti i podstaći direktno učešće profesionalaca iz svih relevantnih javnih službi i iz civilnog sektora u aktivnostima podizanja nivoa svesti građana o problemu nasilja u porodici i nasilja nad ženama; 1.1.3. Štampati i distribuirati različite publikacije: brošure, priručnike i informatore namenjene prevenciji nasilja i zaštiti žrtava nasilja, na srpskom jeziku i na jezicima nacionalnih manjina), 1.2. Aktivnosti usmerene ka donosiocima odluka (1.2.1. Organizovati, odnosno podržati organizovanje javnih tribina, konferencija, predavanja o problemu nasilja nad ženama), 1.3. Obezbeđivanje aktivne uloge sredstava javnog informisanja (1.3.1. Organizovati obuku novinara i urednika na temu rodne ravnopravnosti i nasilja nad ženama; 1.3.2. Unaprediti normativni okvir za odgovorno izveštavanje o nasilju nad ženama u porodici i partnerskim odnosima; 1.3.3. Podsticati sredstva javnog informisanja da realizuju tematske emisije, priloge i stalne medijske aktivnosti radi prevencije nasilja, te da aktivno podrže akcije i kampanje za podizanje nivoa svesti javnosti o rasprostranjenosti, uzrocima i posledicama nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima; 1.3.4. Razmotriti mogućnost za javni servis da izveštava nadležne organe o načinu promovisanja rodne ravnopravnosti; 1.3.5. Uvesti specijalizovane programe obuke za novinare/ke, urednike/ce, zaposlene u sredstvima javnog informisanja; 1.3.6. Podsticati redovno godišnje nagrađivanje novinara/ki i sredstva javnog informisanja za poseban doprinos u oblasti podizanja svesti javnosti o neprihvatljivosti rodno zasnovanog nasilja), 1.4. Promena stereotipa o shvatanju rodnih uloga (1.4.1. Razvijati programe preventivnog rada sa muškarcima u cilju preispitivanja stereotipnog shvatanja rodnih uloga. Preventivnim programima rada sa muškarcima treba raditi na uočavanju uloge koju muškarci imaju u produžavanju nasilničkih obrazaca ponašanja, uz skretanje pažnje na činjenicu da je nasilničko ponašanje i prihvatanje nasilja posledica društvenih i kulturnih klišea, definicije muškosti i stereotipnog shvatanja rodnih uloga. Preventivnim programima rada sa ženama nanovo definisati ulogu žene u društvu i raditi na shvatanju o „prihvatanju i trpljenju” nasilja, koja su posledica rodne socijalizacije i kulturnih stereotipa), 1.5. Rad sa decom i mladima u vaspitnim i obrazovnim ustanovama (1.5.1. Obrazovni rad s decom i mladima, na svim nivoima obrazovanja i vaspitanja, primenom sadržaja koji se odnose na sprečavanje nasilja nad ženama, a koje treba razvijati primenom različitih nastavnih sadržaja i vannastavnih programa čiji su ciljevi: 1) promovisanje nenasilnog ponašanja i promovisanje alternativa; 2) sprovođenje specijalizovanih programa za mlade koji su bili žrtve nasilja ili koji su ugroženi nasiljem; 3) sprovođenje programa u kojima mladi učestvuju kao aktivisti i vršnjački edukatori; poseban deo preventivnog rada s mladima posebno usredsrediti na preispitivanje tradicionalnog shvatanja rodnih uloga i promovisati ravnopravnost polova; 1.5.2. Unapređivanje i širenje sadržaja seksualnog obrazovanja primenom nastavnih planova i programa za starije osnovce i srednjoškolce tako da objedine i programe o intimnim partnerskim relacijama i o rodnoj ravnopravnosti; 1.5.3. Uvođenje programa o ljudskim pravima, pravima dece i rodnoj ravnopravnosti na sve nivoe obrazovno-vaspitanog rada, širenje takvih programa koji se primenjuju u nastavi predmeta građanskog vaspitanja, u nastavi predmeta ustav i prava građana, kao i projektnim vannastavnim aktivnostima u školama; 1.5.4. Širenje informacija iz

usvojenih protokola za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja (informacija koje se odnose na postupanje sistema socijalne i zdravstvene zaštite u slučajevima nasilja u obrazovnim ustanovama, kao i specifičnih informacija o osobama i organizacijama koje pružaju pomoć u slučajevima nasilja); 1.5.5. Priprema učenika (vršnjačkih edukatora i medijatora) za realizaciju i razvoj preventivnih programa za mlade kojima se promoviše kultura nenasilja i u program rada pedagoškog asistenta u delu aktivnosti koji se odnosi na saradnju s lokalnom samoupravom i porodicama dece i učenika posebno s romskim zajednicama i porodicama, uvrstiti sprovođenje preventivnih programa u sprečavanju nasilja nad ženama u porodici), 1.6. Podsticanje aktivne uloge jedinica lokalne samouprave (1.6.1. Podsticati ulogu lokalne samouprave i lokalnih tela za rodnu ravnopravnost kao aktivnih promotera u borbi protiv nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima; 1.6.2. Podsticati izradu, promociju i sprovođenje lokalnih akcionih planova za borbu protiv nasilja nad ženama; 1.6.3. Preporučiti lokalnim samoupravama da uključe specijalizovane usluge za žrtve nasilja u lokalne sisteme usluga u oblasti socijalne zaštite, koji se finansiraju iz budžeta jedinica lokalne samouprave)

Posebni cilj 2. Unaprediti institucionalni odgovor neposredno po počinjenom nasilju sa fokusom na potrebe lica nad kojim je nasilje počinjeno sadrži sledeće aktivnosti: 2.1. Obuka za zaposlene u nadležnim organima i službama (2.1.1. Izraditi programe obuke za nadležne organe i službe, kao što su Služba za upravljanje kadrovima, Pravosudna akademija, Policijsko-kriminalistička akademija, centri za socijalni rad, ustanove primarnog i sekundarnog nivoa zdravstvene zaštite itd; povećati nivo svesti profesionalaca o nasilju u porodici, znanja o međunarodnim dokumentima i standardima i principima rada u toj oblasti i sistematski raditi na prevazilaženju predrasuda, zablude i stereotipnih shvatanja; obezbediti stalno obrazovanje zaposlenih, kako na osnovnim studijama, tako i u toku profesionalnog usavršavanja, kao i sprovođenjem akreditovanih obrazovnih programa s ciljem uočavanja i razumevanja nasilja u porodici; 2.1.2. Obuka za stručno usavršavanje i obrazovanje profesionalaca u oblasti vaspitanja i obrazovanja i drugih relevantnih sistema (socijalna zaštita, zdravstvo, policija, tužilaštvo, pravosuđe) akreditovanjem programa i primenom postojećih programa. Stručno usavršavanje nastavnika osnovnih i srednjih škola za zdravstveno-vaspitni rad s mladima na državnom i lokalnom nivou), 2.2. Osnaživanje žena (2.2.1. Upoznavanje s pravima; osnaživanje žena treba da obuhvati podizanje svesti da je nasilje na rodnoj osnovi nedopustivo, da predstavlja ozbiljan oblik kršenja ljudskih prava i da postoje mehanizmi pomoći; podizanje svesti među ženama dobija poseban oblik pružanja podrške i zaštite ženama koje pripadaju ugroženim kategorijama, kao što su žene na selu, lezbejke, Romkinje, žene niskog obrazovanja, žene sa invaliditetom, žene migranti ili izbeglice; pravna pismenost predstavlja poseban oblik pomoći u cilju obezbeđivanja informacija ženama o zakonima da bi se unapredilo njihovo znanje i razumevanje načina pristupa pravnom sistemu radi zaštite ličnih prava; 2.2.2. Uvesti programe ekonomskog osnaživanja žena u cilju zapošljavanja i samozapošljavanja).

Posebni cilj 3. Sprečavanje ponavljanja nasilja sadrži sledeće aktivnosti: 3.1. Redovno sprovođenje istraživanja nasilja, njegovih uzroka i posledica (3.1.1. Organizovanje i sprovođenje istraživanja o nasilju nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima na reprezentativnim uzorcima u državi, uz poštovanje etičkih standarda, s fokusom na pitanja funkcionisanja sistema socijalne, zdravstvene i pravne zaštite, kojima se obezbeđuje informisanost javnosti i donosilaca odluka o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja i kojima se pruža osnova za utvrđivanje, sprovođenje i ocenu mera za borbu protiv nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim

odnosima), 3.2. Utvrditi pokazatelje za praćenje nasilja (3.2.1. Pripremiti u nadležnim organima i službama pokazatelje za praćenje nasilja), 3.3. Osnaživanje žrtava nasilja (3.3.1. Uspostaviti mehanizme dugoročne podrške ženama koje su pretrpele nasilje; 3.3.2. Razmotriti mogućnost uspostavljanja mehanizama finansiranja programa ekonomskog osnaživanja koji su namenjeni ženama), 3.4. Rad sa počiniocima nasilja (3.4.1. Obezbediti uslove za sprovođenje programa rada sa počiniocima u sistemu socijalne zaštite; ovi programi rada sa počiniocima ne treba da budu alternativa kaznama i merama bezbednosti koje se izriču počiniocima za izvršeno delo nasilja u porodici i za druga krivična dela koja predstavljaju nasilje nad ženama; Potrebno uspostaviti posebne programe rada sa počiniocima i u prvoj fazi ih testirati kroz pilot projekte; ti programi treba da budu dostupni i licima koja su spremna da se preventivno i dobrovoljno prijave).

Pod naslovom „Druga strateška oblast: Normativni okvir” naveden je opšti cilj: Unapređivanje normativnog okvira za zaštitu žena od nasilja. U okviru ovog dela Strategije navedeni su posebni ciljevi.

Posebni cilj 1. Konsolidovati i unaprediti zakonodavstvo sadrži sledeće aktivnosti: 1.1. Konsolidovati relevantne odredbe krivičnog i porodičnog zakonodavstva (1.1.1. Izmjenama materijalnog i procesnog krivičnog zakonodavstva unaprediti sistem krivičnopravne zaštite od nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima; raditi na usklađivanju s relevantnim međunarodnim dokumentima i zakonskim rešenjima koja se odnose na krivično gonjenje počinioca nasilja u emotivnoj i seksualnoj vezi, definisati silovanje i krivično gonjenje silovanja u braku i seksualne radnje nad nemoćnim licem ili osobom sa invaliditetom; potrebno je kontinuirano pratiti kaznenu politiku i odbačene krivične prijave čime bi se obezbedila analiza i praćenje stanja u ovoj oblasti; potrebno je razmotriti mogućnost i efekte proširenja mere bezbednosti zabrane približavanja i komunikacije sa žrtvom nasilja zabranom proganjanja i uznemiravanja jer je u savremenim uslovima moguće proganjanje i uznemiravanje bez približavanja žrtvi nasilja ili bez komunikacije sa njom; 1.1.2. U krivično procesnom zakonodavstvu potrebno je izvršiti određene izmene kojima bi se obezbedila zaštita žrtava nasilja od sekundarne viktimizacije i dodatne traumatizacije; s tim u vezi, potrebno je razmotriti mogućnost propisivanja posebnih pravila za saslušanje posebno osetljivih oštećenih i svedoka i sl.; mogućnost zabrane suočavanja žrtava seksualnog i rodno zasnovanog nasilja sa okrivljenim; mogućnost audio i video svedečenja žrtve nasilja, koji bi se koristio u toku krivičnog postupka, ili omogućiti da žrtva nasilja svoj iskaz daje putem video konferencije; da, pored stručnjaka, uz žrtve nasilja bude i osoba od poverenja (srodnik, prijatelj, predstavnik organizacije civilnog društva) koju ona izabere, a koja bi pružala direktnu podršku žrtvi nasilja; potrebno je raditi na razvoju službi za svedoke pri sudovima i obezbeđivanju prostora u kojima bi žrtve nasilja mogle da sačekaju suđenje; neophodno je preispitati pravila o zastarelosti krivičnog gonjenja za seksualne delikte počinjene prema maloletnicima; razmotriti mogućnost da se osuđujućom presudom u krivičnom postupku u slučaju seksualnog, porodičnog i drugih oblika nasilja odluči o nadoknadi štete žrtvi nasilja da bi se sprečila dodatna viktimizacija žrtve nasilja; mogućnost da sud odredi elektronski nadzor povratnika u određenom periodu itd; 1.1.3. U porodičnom zakonodavstvu potrebno je preispitati: 1) rokove za određivanje privremenih mera zaštite od nasilja u porodici u slučaju akutnog nasilja kada je telesni, odnosno psihički integritet žrtve nasilja ugrožen u meri da dovodi u pitanje njen život ili zdravlje; 2) aktivnu legitimaciju za pokretanje postupka; 3) mogućnost da sam sud pokreće određene sudske postupke po

službenoj dužnosti; 4) uvođenje novih mera zaštite od nasilja u porodici, kao što su obavezno lečenja od alkoholizma i drugih bolesti zavisnosti i obavezno psihološko savetovanje ili tretman izvršioca nasilja, uključujući i meru koja bi bila usmerena na finansijsku pomoć žrtvi nasilja).

Pod naslovom „Treća strateška oblast: Multisektorska saradnja i podizanje kapaciteta organa i specijalizovanih službi” naveden je opšti cilj: Unapređivanje multisektorske saradnje i podizanje kapaciteta organa i službi. U okviru ovog dela Strategije navedeni su posebni ciljevi.

Posebni cilj 1. Uspostaviti mehanizme koordinacije zaštite žrtava nasilja i uključiti u koordinacione mehanizme organizacije civilnog društva sadrži sledeće aktivnosti: 1.1. Usvojiti *Opšti protokol o postupanju i saradnji ustanova, organa i organizacija u situacijama nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima*, polazeći od nadležnosti definisanih zakonima; 1.2. Izraditi i doneti posebne protokole o postupanju u slučajevima nasilja nad ženama za svaki resor koji ima nadležnosti u oblasti zaštite žrtava nasilja i suzbijanja nasilja u porodici; radi ostvarivanja efikasne međusektorske saradnje potrebno je da ministarstva u čijem su delokrugu poslovi suzbijanja i zaštite od nasilja: 1) posebnim protokolima detaljnije razrade interne postupke unutar svakog pojedinog sistema u skladu sa osnovnim principima i ciljevima Opšteg protokola; 2) u okviru svoje nadležnosti preporuče ustanovama i drugim organizacijama da detaljnije razrade sopstveno postupanje radi bolje zaštite od nasilja; 3) podstiču sistemsko obučavanje zaposlenih za primenu protokola; 4) podstiču sklapanje sporazuma o saradnji na lokalnom nivou između ustanova i drugih organizacija čija je saradnja neophodna za efikasno ostvarivanje i sprovođenje zaštite žrtava nasilja; 1.3. Podsticati uvođenje prakse kontinuirane koordinacije nadležnih organa i službi na nivou lokalne samouprave za sprečavanje nasilja nad ženama (1.3.1. Podržati uspostavljanje mreža svih nadležnih organa i službi za sprečavanje nasilja nad ženama i organizacija civilnog društva na nivou lokalne samouprave; 1.3.2. Podržati izradu programa preventivnog i represivnog delovanja protiv nasilja nad ženama i utvrditi konkretne zadatke i oblike saradnje; 1.3.3. Unapređivati mehanizme za koordinaciju i konsultacije sa sektorom civilnog društva, posebno sa udruženjima koja pružaju usluge zaštite ženama žrtvama nasilja u porodici i u partnerskim odnosima; specijalizovane organizacije, posebno one koje dobiju licencu za pružanje usluga, treba da budu deo koordinacije na nivou lokalne samouprave; u tom smislu treba organizovati redovne konsultativne sastanke s predstavnicama/cima udruženja koja pružaju usluge žrtvama nasilja i razviti jasne i javne procedure koje regulišu saradnju, nadovezujući se na postojeće mehanizme, kao što je Forum za dijalog sa organizacijama civilnog društva).

Posebni cilj 2. Razmotriti i predložiti uvođenje jedinstvenog softverskog sistema za evidenciju slučajeva nasilja nad ženama s ciljem obezbeđivanja podataka o tome: 1) koliko je prijavljenih incidenata nasilja i kojim službama (ova baza bi se odnosila na slučajeve nasilja prijavljene nadležnim službama, te shodno tome, neće pružiti podatke o prevalenciji nasilja u porodici u opštoj populaciji, do kojih se može doći periodičnim istraživanjima, npr. na svakih pet godina); 2) kakve su karakteristike aktera i događaja; 3) kakve su karakteristike postupaka službi (preduzete radnje, mere i usluge). U okviru ovog posebnog cilja sadržane su sledeće aktivnosti: 1.2.1. Testiranje predloga i diskusija o rešenjima (najmanje šest opština u Republici Srbiji u prvoj godini sprovođenja); 1.2.2. Izrada softvera za elektronski unos i obradu podataka; 1.2.3. Usklađivanje konceptualnih rešenja sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti, razmatranje mogućnosti za propisivanje zajedničke i pojedinačnih evidencija; 1.2.4. Izrada uputstva o toku informacija saglasno budućim protokolima o postupanju službi i protokolu o međusektorskoj

saradnji; 1.2.5. Obuka profesionalaca koji će primenjivati elektronsku evidenciju o slučajevima nasilja u porodici.

Posebni cilj 3. Uvesti programe obuke o nasilju nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima u planove i programe obuka stručnog usavršavanja za direktne pružaoce usluga žrtvama nasilja sadrži sledeće aktivnosti: 1.3.1. Inicirati razvoj mehanizama za akreditaciju programa obuke i stalnog stručnog usavršavanja iz oblasti nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima u svim relevantnim sistemima; 1.3.2. Inicirati i finansijski podržati usavršavanje stručnjaka u centrima za socijalni rad, policiji, tužilaštvu, sudovima, zdravstvenim i obrazovnim ustanovama, lokalnim samoupravama, kao i u udruženjima koja se bave problematikom nasilja nad ženama; obrazovanje bazirati na pristupima i principima sadržanim u međunarodnim dokumentima, na naučnim i stručnim saznanjima i iskustvima, kao i na obuci za konkretne postupke i procedure (Opšti protokol i posebni protokoli); 1.3.3. Uspostaviti registre stručnjaka koji su završili obuke iz oblasti zaštite od nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja.

Pod naslovom „Četvrta strateška oblast: Sistem mera zaštite i podrške žrtvama” naveden je opšti cilj: Unapređivanje sistema mera zaštite i podrške žrtvama nasilja. U okviru ovog dela Strategije navedeni su posebni ciljevi.

Posebni cilj 1. Unaprediti mere zaštite žrtava porodičnog nasilja sadrži sledeće aktivnosti: 1.1. Uspostaviti saradnju i koordinaciju službi koje obezbeđuju: sveobuhvatnu zaštitu koja predviđa usklađenost svih neophodnih intervencija, mera i usluga; specifičnu zaštitu koja predviđa odgovarajuće mere i usluge za žrtvu nasilja i druge članove porodice pogođene nasiljem; delotvornu zaštitu koja predviđa intervencije, mere i usluge koje zaustavljaju aktuelno i sprečavaju buduća dela nasilja; efikasnu zaštitu koja predviđa intervencije, mere i usluge pružene u kratkom roku da bi se sprečila sekundarna viktimizacija i dugoročna šteta za žrtvu nasilja; 1.2. Obezbediti intersektorski i interdisciplinarni pristup (1.2.1. Obezbediti intersektorski i interdisciplinarni pristup tako što će se razvijati postojeće integrisane usluge za žrtve nasilja i na osnovu dobrih praksi uvesti nove usluge za žrtve nasilja; 1.2.2. Obezbediti ispitivanje rizika od nasilja uz sve aktivnosti planiranja i preduzimanja intervencija, mera i usluga; 1.2.3. Raditi na unapređivanju specijalizovanih timova u policiji i tužilaštvu, sastavljenih od posebno obrazovanih i stručno osposobljenih profesionalaca za rad sa žrtvama nasilja; 1.2.4. Na osnovu dobrih praksi razviti mobilne timove sačinjene od osoba zaposlenih u centru za socijalni rad, policiji i zdravstvenoj ustanovi koji vrše hitnu intervenciju na prijavu nasilja; 1.2.5. Obezbediti i stvarati uslove da u policijskoj patroli koja interveniše u slučajevima nasilja nad ženama bude zastupljena žena policajac; 1.2.6. Inicirati standardizaciju rada sigurnih kuća u Republici Srbiji u skladu s procenom potrebnih kapaciteta; 1.2.7. Osigurati rad sigurnih kuća u saradnji sa svim relevantnim činiocima – umrežavanje socijalnih aktera; 1.2.8. Odrediti i organizovati jedinstveni telefonski broj za teritoriju Republike Srbije na koji bi se prijavljivali slučajevi nasilja i usmeravale žrtve nasilja na službe pomoći u lokalnoj samoupravi).

Posebni cilj 2. Unaprediti mere podrške ženama žrtvama porodičnog nasilja sadrži sledeće aktivnosti: 2.1.1. Unaprediti mere psihološke i socijalne usluge, usluge lične pomoći za žene sa invaliditetom i druge stručne pomoći i podrške žrtvama nasilja dok traje krivični postupak; 2.1.2. Obezbediti standardizovanu zdravstvenu zaštitu ženama koje su izložene nasilju u porodici i u partnerskim odnosima; 2.1.3. Utvrditi, usvojiti i primenjivati mere afirmativne akcije za podsticanje zapošljavanja i samozapošljavanja žena koje su pretrpele

nasilje; 2.1.4. Razmotriti mogućnost uspostavljanja finansiranja i ekonomskog osnaživanja žena – žrtava nasilja u porodici pri lokalnim samoupravama; 2.1.5. Razmotriti mogućnost uspostavljanja centralne baze podataka o uslugama za žrtve nasilja koja treba da omogući lako dolaženje do podataka o raspoloživim uslugama na lokalnom i regionalnom nivou.

Preporuke:

- S obzirom da akcioni plan za sprovođenje Strategije još uvek nije usvojen, ovaj nedostatak je hitno potrebno ispraviti⁴⁵, posebno u svetlu ocena iznetih u Analičkom izveštaju Evropske komisije prema kojima se nasilje u porodici često ne prijavljuje, a reakcija nadležnih institucija i raspoloživi podaci su nedovoljni⁴⁶.
- Potrebno je uložiti dodatne reformske napore u ovoj oblasti, naročito uz podršku instrumenata Evropske unije, kao što je Daphne III – program za prevenciju i borbu protiv nasilja nad decom, mladima i ženama i za zaštitu žrtava i grupa pod rizikom⁴⁷. U tom smislu, preporučuje se pokretanje procedure pristupanja Republike Srbije navedenom programu EU.

1.5.6. Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti

Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti („Službeni glasnik RS”, broj 15/09) prepoznaje žene, kao i posebne ranjive grupe žena, kao osnovne subjekte prava u smislu Strategije.

Ovim dokumentom se utvrđuje celovita i usklađena politika države u cilju eliminisanja diskriminacije žena, poboljšanja njihovog položaja i integrisanja principa rodne ravnopravnosti u sve oblasti delovanja institucija sistema, kao jedan od elemenata modernizacije i demokratizacije društva, u cilju bržeg, ravnomernijeg i efikasnijeg društvenog razvoja, u skladu sa politikom jednakih mogućnosti proklamovanom u Ustavu Republike Srbije.

U okviru dela „Strateški pravci razvoja”, tačka „4.1. Povećanje učešća žena u procesima odlučivanja i ostvarivanje rodne ravnopravnosti”, podtačka „Poseban cilj: Ostvarivanje prava žena da ravnomerno sa muškarcima učestvuju u odlučivanju” naveden je pojedinačni cilj 1: Povećanje učešća žena u predstavničkim telima na svim nivoima koji sadrži sledeće aktivnosti: dopune izbornog zakonodavstva, izmena Zakona o finansiranju političkih stranaka, izmene skupštinskih poslovnika i kontinuirano praćenje primene zakona u ovoj oblasti.

U okviru pojedinačnog cilja 2: Povećanje učešća žena u izvršnim organima vlasti, na rukovodećim mestima, u državnoj upravi i javnim službama sadržane su aktivnosti: izmene Zakona o Vladi, Zakona o lokalnoj samoupravi i Statuta Autonomne pokrajine Vojvodine i izmena propisa kojim se uređuju radni odnosi u državnoj upravi i javnim službama, u cilju obezbeđenja ravnomernog učešća manje zastupljenog pola.

⁴⁵ Prema saznanjima autora, izrada akcionog plana je u toku.

⁴⁶ Commission staff working paper – Analytical report accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament and the Council “Commission opinion on Serbia's application for membership of the European Union” {Com(2011) 668} (Sec(2011) 1208).

⁴⁷ http://ec.europa.eu/justice/grants/programmes/daphne/index_en.htm

U okviru pojedinačnog cilja 3: Institucionalizacija mehanizama za ravnopravnost polova i aktivno uključivanje u procese odlučivanja sadržana je aktivnost: donošenje Zakona o rodnoj ravnopravnosti.

U okviru pojedinačnog cilja 4: Stvaranje preduslova za učešće žena iz dvostruko i višestruko diskriminiranih grupa u javnom i političkom životu sadržane su sledeće aktivnosti: donošenje Zakona o zabrani diskriminacije i usvajanje posebnih mera za osnaživanje žena iz dvostruko i višestruko diskriminiranih grupa za njihovo uključivanje u procese donošenja odluka

U okviru pojedinačnog cilja 5: Jačanje kapaciteta institucija podizanjem svesti i znanja o rodnoj ravnopravnosti u političkom i javnom životu navedene su sledeće aktivnosti: analiza primene propisa za zaštitu ljudskih prava žena i rodnu ravnopravnost; razvijanje sistema praćenja, prikupljanja i obrade podataka o zastupljenosti žena na mestima odlučivanja; uključivanje zaposlenih u državnoj upravi i javnim službama u edukativne programe o rodnoj ravnopravnosti; istraživanje uzroka neravnomerne zastupljenosti žena u donošenju odluka.

Pod tačkom „4.2. Pобољшanje ekonomskog položaja žena i ostvarivanje rodne ravnopravnosti”, podtačka „4.2.2. Poseban cilj: Iskorenjivanje ekonomske nejednakosti između muškaraca i žena, uvođenje politike jednakih mogućnosti i bolje korišćenje ženskih resursa za razvoj” naveden je pojedinačni cilj 1: Stvaranje sistemskih preduslova za politiku jednakih mogućnosti u ekonomiji koji sadrži sledeće aktivnosti: uključivanje rodne dimenzije u zakonodavstvo radi promovisanja i jasnog određivanja načela ravnopravnosti polova; stvaranje kapaciteta za dosledno sprovođenje zakona u oblasti rada i za kontinuirano praćenje primene zakona u ovoj oblasti; uvođenje principa rodne ravnopravnosti u planiranje i izvršavanje budžeta; uvođenje odgovarajuće poreske i finansijske politike, sa posebnim naglaskom na ravnomerniju raspodelu resursa i odgovornosti u domaćinstvu; uključivanje žena i rodne dimenzije u socijalni dijalog i kolektivno pregovaranje; promovisanje politike zapošljavanja i rada koja doprinosi usklađivanju radnih uslova i porodičnog života (evropski model „ravnoteže između karijere i porodice”); promovisanje slobodnog izbora fleksibilnih oblika rada poboljšanjem socijalne zaštite i usluga nege i staranja, uz stvaranje jednakih mogućnosti za njihovo korišćenje; primenjivanje modela „zajedničkog vršenja roditeljskog prava”.

U okviru pojedinačnog cilja 2: Podsticanje zapošljavanja, ženskog preduzetništva i samozapošljavanja sadržane su sledeće aktivnosti: osnivanje centara za žensko preduzetništvo, informaciono-komunikacione tehnologije (u daljem tekstu: IKT), biznis i menadžment i njihova dostupnost svim zainteresovanim ženama; unaprediti kreditne programe za podsticanje ženskog preduzetništva i svih oblika samozapošljavanja; podsticanje zadrugarstva u svim oblastima i razvijanje novih oblika ekonomskog udruživanja; izrada posebnih programa u okviru fondova za podsticanje preduzetništva i samozapošljavanja, u okviru privatizacionih fondova.

U okviru pojedinačnog cilja 3: Smanjivanje ekonomskih nejednakosti koje su posledica višestruke diskriminacije navedene su sledeće aktivnosti: usvajanje i primena posebnih mera za podsticanje zapošljavanja, preduzetništva i samozapošljavanja namenjenih ženama iz višestruko diskriminiranih grupa; izrada posebnih programa ekonomskog osnaživanja seoskih žena i Romkinja.

U okviru pojedinačnog cilja 4: Jačanje kapaciteta svih aktera u privredi i društvu za otklanjanje rodne diskriminacije i bolje korišćenje ženskih resursa sadržane su sledeće aktivnosti: izrada i praćenje programa za ekonomsko osnaživanje žena; obezbeđivanje načela rodne ravnopravnosti u procesu kreiranja i sprovođenja ekonomske i razvojne politike;

uključivanje znanja o preduzetništvu u obrazovne programe na svim nivoima i promovisanje preduzetničkog duha; ekonomsko opismenjavanje žena za moderno poslovanje.

Pod tačkom „4.3. Ostvarivanje rodne ravnopravnosti u obrazovanju”, podtačka „4.3.2. Poseban cilj: Uspostavljanje rodne jednakosti i integrisanje rodne perspektive u obrazovanje” naveden je pojedinačni cilj 1: Ravnopravan pristup obrazovanju, ujednačavanje zastupljenosti oba pola na svim nivoima obrazovanja i u svim obrazovnim profilima koji sadrži sledeće aktivnosti: uvođenje mera pozitivne akcije za manje zastupljen pol prilikom konkursa za prijem na studije, programe stipendiranja i prevazilaženje rodnih stereotipa prilikom izbora zanimanja; podsticajne mere radi povećanja učešća žena u korišćenju IKT; razvoj sistema doživotnog obrazovanja; promocija naučnica i uključivanje rodne perspektive u nauku.

U okviru pojedinačnog cilja 2: Jačanje kapaciteta obrazovnog sistema uključivanjem rodne perspektive u obrazovanje sadržane su sledeće aktivnosti: razvijati rodno senzitivne, antidiskriminatorne i sekularne programske sadržaje i rodno osetljiv jezik na svim nivoima obrazovanja, uključujući i studije roda; izraditi programe kontinuirana obuke nastavnog osoblja za uvođenje rodne perspektive u obrazovanje; povećati broj žena na mestima odlučivanja u obrazovnom sistemu i na upravljačkim funkcijama u institucijama obrazovanja; izgradnja i uvođenje standarda antidiskriminatornih i rodno osetljivih procedura u obrazovnom procesu; prevencija i suzbijanje seksističkog ponašanja u obrazovnim institucijama.

U okviru pojedinačnog cilja 3: Uklanjanje rodnih nejednakosti u obrazovanju višestruko diskriminiranih grupa sadržane su sledeće aktivnosti: sprovođenje istraživanja prema polu o uzrocima prevremenog napuštanja školovanja; preuzimanje mera pozitivne akcije za prevazilaženje nejednakosti u pristupu obrazovanju i primeni posebnih programa dopunskog obrazovanja; uklanjanje rodne nejednakosti i iskorenjivanje nepismenosti u Republici Srbiji; povećanje broja žena osposobljenih za primenu IKT, posebno u manje razvijenim i seoskim sredinama.

Pod tačkom „4.4. Pобољшanje zdravlja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti u zdravstvenoj politici”, podtačka „Poseban cilj: Očuvanje i unapređivanje zdravlja žena i ostvarivanje rodne ravnopravnosti u zdravstvenoj politici” naveden je pojedinačni cilj 1: Očuvanje i unapređivanje opšteg zdravlja žena koji sadrži sledeće aktivnosti: prevencija i smanjivanje faktora rizika po zdravlje žena; prevencija zloupotreba droga, alkohola i lekova; unapređenje mentalnog i emocionalnog zdravlja, uključujući i posebne programe namenjene adolescentkinjama; podsticanje razvoja i jačanje grupa samopomoći za osnaživanje žena za preuzimanje odgovornosti za sopstveno zdravlje.

U okviru pojedinačnog cilja 2: Obezbeđivanje dostupnosti kvalitetne zdravstvene zaštite za žene, posebno za žene iz višestruko diskriminiranih grupa navedene su sledeće aktivnosti: prilagođavanje službe primarne zdravstvene zaštite potrebama korisnika; obezbeđivanje dostupnosti kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti višestruko diskriminiranih grupa; zakonsko uređivanje mehanizama za ostvarivanje, poštovanje i zaštitu ljudskih prava i prava pacijentkinja.

U okviru pojedinačnog cilja 3: Unapređivanje reproduktivnog zdravlja žena sadržane su sledeće aktivnosti: organizovanje ranog otkrivanja karcinoma grlića materice i dojke; obezbeđivanje kvalitetne usluge za planiranje porodice i lečenje neplodnosti, smanjivanje učestalosti abortusa i promocija bezbednijih metoda za planiranje porodice, smanjivanje maloletničkih trudnoća i maternalne smrtnosti; prevencija rizičnog seksualnog ponašanja i smanjivanje učestalosti seksualno prenosivih infekcija; osnaživanje mladih za odgovoran odnos

prema seksualnosti i reproduktivnom zdravlju; promovisanje rodnih odnosa i seksualnog zdravlja zasnovanih na uzajamnom poštovanju, jednakosti i odgovornosti; promovisanje humanijeg pristupa porođaju i obezbeđivanje sigurnog materinstva; poboljšanje kvaliteta života žena u menopauzi.

U okviru pojedinačnog cilja 4: Jačanje kapaciteta zdravstvene zaštite uvođenjem rodne dimenzije u sistem sadržane su sledeće aktivnosti: razvijanje istraživanja, dokumentacije i statistike o ravnopravnosti polova u oblasti zdravlja i uključivanje rodno senzitivnog znanja i novih saznanja iz oblasti ženskog zdravlja; kontinuirana obuka zdravstvenih radnika za uvođenje rodne dimenzije u zdravstvenu praksu i promovisanje Evropske povelje o pravima pacijenata; uključivati rodnu dimenziju u profesionalne i etičke kodekse i uvođenje rodno senzitivnih zdravstvenih procedura; uključivati rodni aspekt u formiranje jedinstvenog informacionog sistema u oblasti zdravlja.

U okviru pojedinačnog cilja 5: Povećanje učešća žena u odlučivanju o zdravstvenoj politici navedene su sledeće aktivnosti: povećanje učešća žena na rukovodećim mestima i u upravljačkim telima zdravstvenih ustanova i uvođenje procedura koje obezbeđuju učešće u odlučivanju o zdravstvenoj zaštiti na svim nivoima; podsticanje multisektorskog pristupa i uključivanje udruženja, profesionalnih organizacija i zdravstvenih ustanova u kreiranje zdravstvene politike.

U okviru pojedinačnog cilja 6: Povećanje učešća žena u sportskim aktivnostima, omasovljavanje ženskih sportskih organizacija i davanje ravnopravnog značaja ženama u sportu navedene su sledeće aktivnosti: promocija sporta, rekreacije i fizičkih aktivnosti žena kao poželjnog modela života korisnog po zdravlje; izjednačavanje uslova za bavljenje sportom (masovnim i vrhunskim) i jednako vrednovanje sportskih rezultata žena i muškaraca; obezbeđivanje ravnopravne zastupljenosti žena na svim pozicijama odlučivanja u sportu i u sportskim organizacijama.

Pod tačkom „4.5. Prevencija i suzbijanje nasilja nad ženama i unapređenje zaštite žrtava”, podtačka „4.5.2. Poseban cilj: Prevencija i suzbijanje svih vidova nasilja nad ženama i obezbeđivanje sveobuhvatnog sistema zaštite za žene žrtve nasilja” naveden je pojedinačni cilj 1: Unapređivanje normativnog okvira zaštite od nasilja nad ženama u okviru kojeg su sadržane sledeće aktivnosti: usvajanje Nacionalne strategije za borbu protiv nasilja nad ženama, koja uključuje posebne mere za višestruko diskriminisane grupe; reforma zakonodavstva; praćenje primene zakona.

U okviru pojedinačnog cilja 2: Jačanje kapaciteta sistema zaštite žena od nasilja navedene su sledeće aktivnosti: izrada i usvajanje objedinjenog protokola o postupanju u slučajevima nasilja prema ženama u ustanovama socijalne zaštite, zdravstvenim, vaspitnim i obrazovnim ustanovama, u policiji i pravosuđu; kontinuirana obuka zaposlenih u pravosuđu, policiji, zavodima za izvršenje zavodskih sankcija, socijalnim, zdravstvenim, vaspitnim i obrazovnim ustanovama i u medijima; uspostavljanje i jačanje saradnje između institucija koje se bave ženama žrtvama nasilja na različitim nivoima vlasti; povećanje dostupnosti sistema zaštite ženama žrtvama nasilja, posebno iz višestruko diskriminiranih grupa; obezbeđivanje budžetskih sredstava za funkcionisanje sistema zaštite žena od nasilja; uspostavljanje i jačanje saradnje između relevantnih državnih organa i udruženja.

U okviru pojedinačnog cilja 3: Sprovođenje istraživanja i unapređenje dokumentacije i statistike navedene su sledeće aktivnosti: organizovanje i sprovođenje naučnih istraživanja o

nasilju nad ženama i sistemu zaštite žena od nasilja; unapređivanje sistema prikupljanja i obrade podataka i vođenja evidencija, uključujući promene u državnoj statistici.

U okviru pojedinačnog cilja 4: Podizanje nivoa svesti o nasilju nad ženama kao društvanom problemu i suzbijanje neodgovarajućeg prikazivanja žena žrtvi nasilja u sredstvima javnog informisanja sadržane su sledeće aktivnosti: informisanje i senzibilisanje javnosti o uzrocima i posledicama nasilja nad ženama; uvođenje znanja o problemu nasilja nad ženama u obrazovne programe na svim nivoima; upoznavanje javnosti o nasilju nad pripadnicama višestruko diskriminiranih grupa; suzbijanje senzacionalističkog izveštavanja sredstava javnog informisanja o nasilju nad ženama, promovisanja nasilja prema ženama, negativnog prikazivanja žena, promovisanja pornografije i reklamiranja prostitucije.

Pod tačkom „4.6. Uklanjanje rodni stereotipa u sredstvima javnog informisanja i promocija rodne ravnopravnosti”, podtačka „4.6.2. Poseban cilj: Uspostavljanje rodne jednakosti u medijima, uklanjanje rodni stereotipa i eliminisanje govora mržnje iz medija (mizoginije)” naveden je pojedinačni cilj 1: Afirmacija rodno senzitivnog medijskog delovanja koji sadrži sledeće aktivnosti: primena kodeksa rodne ravnopravnosti u medijima; neseksistička upotreba jezika.

U okviru pojedinačnog cilja 2: Uklanjanje rodno zasnovanih stereotipa i eliminacija mizoginije u medijskim sadržajima, posebno u slučaju višestruko diskriminiranih grupa sadržane su sledeće aktivnosti: afirmacija žena, ženskog stvaralaštva, ženskog doprinosa u kulturi, obrazovanju, nauci, ekonomiji, sportu i drugim oblastima; kontinuirana obuka medijskih poslenika za borbu protiv seksizma i mizoginije i stereotipa zasnovanih na pripadnosti određenom polu, seksualnoj orijentaciji i bilo kom drugom ličnom svojstvu; podsticanje aktivne uloge medija i medijskih agencija u promovisanju rodne dimenzije; praćenje i analiza medijskih programa i izveštavanja, kao i javnog oglašavanja, i predstavljanje rezultata javnosti.

U okviru pojedinačnog cilja 3: Povećanje učešća žena u odlučivanju u medijima sadržane su sledeće aktivnosti: preduzimanje mera pozitivne akcije za povećanje učešća žena u organima odlučivanja u medijima; praćenje učešća žena u odlučivanjima u medijima.

U okviru pojedinačnog cilja 4: Sistematizacija istraživanja, dokumentacije i statistike o rodnoj ravnopravnosti u medijima sadržane su sledeće aktivnosti: istraživanje rodne ravnopravnosti u medijima; osnivanje informativno-dokumentacionih centara za praćenje medijskih sadržaja o ženama.

Prema Analitičkom izveštaju Evropske komisije⁴⁸, osnovni sistemski nedostatak u oblasti rodne ravnopravnosti je „spora implementacija nacionalnih strategija“. Iako je Ustavom garantovana ravnopravnost polova, žene i dalje u proseku imaju niže zarade, stopa nezaposlenosti je veća i slabije su plaćene za isti posao koji obavljaju⁴⁹.

Preporuka:

---

⁴⁸ Commission staff working paper – Analytical report accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament and the Council “Commission opinion on Serbia's application for membership of the European Union” {Com(2011) 668} (Sec(2011) 1208).

⁴⁹ Odgovori na Upitnik Evropske komisije, Kancelarija za evropske integracije Vlade Republike Srbije (2011).

- Iako je Strategija usvojena 2009. godine, a Akcioni plan za njeno sprovođenje 2010. godine, još uvek ne postoji izveštaj o njenoj realizaciji, što je potrebno hitno ispraviti⁵⁰.

1.5.7. Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period od 2010. do 2015. godine

Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period od 2010. do 2015. godine („Službeni glasnik RS”, broj 67/10) prepoznaje žene, kao i posebne ranjive grupe žena, kao osnovne subjekte prava. Akcioni plan definiše konkretne mere i aktivnosti, nosioce aktivnosti i rokove, kao i način praćenja rezultata.

1.5.8. Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom

Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom („Službeni glasnik RS”, broj 01/07) prepoznaje žene sa invaliditetom, kao subjekte prava.

Strateški cilj koji ovaj dokument postavlja je unapređenje položaja osoba sa invaliditetom do pozicije ravnopravnih građana koji uživaju sva prava i odgovornosti. Vremenski period za koji se postavljaju opšti i posebni ciljevi Strategije obuhvata period od 2007–2015. godine. Zadatak Strategije i akcionog plana je da se definišu ciljevi, mere i aktivnosti koje će doprineti da se socijalni model i pristup zasnovan na ljudskim pravima ugradi u mere koje utiču na pitanja položaja osoba sa invaliditetom.

U okviru dela „1. Polazne osnove”, utvrđeno je da država jemči ravnopravnost žena i muškaraca i razvija politiku jednakih mogućnosti.

U okviru dela „2. Multisektorski pristup pitanju unapređenja položaja osoba sa invaliditetom”, konstatovano je da su **devojke i žene sa invaliditetom** izložene višestrukoj diskriminaciji.

U okviru dela „4. Principi na kojima se zasniva strategija” utvrđen je princip pod tačkom „7. Jednakost muškaraca i žena”: Ugrađivanje rodne ravnopravnosti u politike – naročito značajno kada se radi o najugroženijim grupama kao što su osobe sa invaliditetom.

U okviru dela „7. Strateški ciljevi razvoja za period 2007-2015. godine u oblasti unapređenja položaja osoba sa invaliditetom” utvrđen je opšti cilj 4: Razviti politike mera i primeniti programe, naročito u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, rada i stanovanja, koji osobama sa invaliditetom pružaju jednake mogućnosti i podstiču samostalnost, lični razvoj i aktivan život u svim oblastima. Pod opštim ciljem 4. sadržan je posebni cilj 10: Razvijati i osigurati jednake mogućnosti za **žene sa invaliditetom** za ravnopravno i aktivno učešće u životu zajednice. U okviru ovog cilja sadržane su sledeće mere: 10.1 Razvijati i obezbediti pristup potrebnim i odgovarajućim servisima za **žene sa invaliditetom** u cilju podizanja kvaliteta života; 10.2 Podizati svest društva i osoba sa invaliditetom o relacijama između pola, roda i invalidnosti; 10.3 Obezbediti informacije o položaju **žena sa invaliditetom** u odnosu na njihove društvene uloge i posebnu ranjivost u odnosu na porodično nasilje; 10.4 Obezbediti informacije o ženskim ljudskim pravima (reproduktivno pravo) **ženama sa invaliditetom**; 10.5 Preduzeti mere na

⁵⁰ Prema saznanjima autora, izrada izveštaja je u toku.

sprečavanju nasilja, zlostavljanja i eksploatacije **žena sa invaliditetom**; 10.6 U saradnji sa relevantnim institucijama i organizacijama osoba sa invaliditetom razvijati i primeniti programe psihosocijalne i pravne podrške **ženama sa invaliditetom** koje su preživele nasilje, zlostavljanje i zloupotrebu; 10.7 Pružiti podršku organizacijama i institucijama koje se bave nasiljem nad osobama sa invaliditetom; 10.8 Preduzeti mere i aktivnosti u cilju povećanja nivoa znanja i veština **žena sa invaliditetom** za ravnopravno i aktivno učešće u životu zajednice.

Preporuke:

- Potrebno je revidirati tekst Strategije kako bi, kao subjekti prava, eksplicitno bile prepoznate dvostruko diskriminirane žene – žene sa invaliditetom žrtve nasilja.
- Iako je Strategija usvojena još 2007. godine, akcioni plan za njeno sprovođenje još nije usvojen, pa je ovaj nedostatak potrebno hitno ispraviti⁵¹, u skladu sa ocenama Analitičkog izveštaja Evropske komisije⁵² da primena zakonodavnog okvira za zaštitu osoba sa invaliditetom i dalje predstavlja izazov i da je trenutno dostupno malo podataka o efektima Strategije.

1.5.9. Nacionalna strategija za mlade

Nacionalna strategija za mlade („Službeni glasnik RS”, broj 55/08) prepoznaje žene, odnosno mlade žene, kao subjekte prava.

Strategija za mlade, pre svega, treba da odredi ulogu države prema mladima, moguću ulogu mladih prema društvu, kao i načine za uspostavljanje partnerskog odnosa. Principi Strategije proizlaze iz vrednosnog sistema čiji su osnov Ustav Republike Srbije, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Konvencija UN o pravima deteta sa Protokolima, Konvencija Saveta Evrope o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i Međunarodni paket o građanskim i političkim pravima.

U okviru dela „4. Specifični ciljevi i mere za njihovo ostvarivanje”, u okviru tačke „4.1. Podsticati mlade da aktivno učestvuju u društvu” sadržan je specifičan cilj „4.1.7. Povećati učešće **mladih žena** na najvišim mestima odlučivanja”, u okviru kojeg su predviđene sledeće mere: 4.1.7.1. Smanjivati rodne stereotipe u obrazovnom sistemu; 4.1.7.2. Otklanjati rodne stereotipe u medijima i promovisati ravnopravnosti polova; 4.1.7.3. Pratiti sprovođenje kvota izbornog sistema od strane političkih stranaka; 4.1.7.4. Podržavati afirmativne mere i stvarati društvene uslove za ravnopravno napredovanje žena do najviših mesta odlučivanja.

U okviru tačke „4.9. Unaprediti uslove za bezbedan život mladih” sadržan je specifičan cilj „4.9.2. Institucionalno osnaživati sektor bezbednosti i državne uprave u cilju unapređivanja, ostvarivanja i zaštite ljudskih prava mladih”, u okviru kojeg je, između ostalih, predviđena i mera: 4.9.2.4. Obezbediti ostvarivanje jednakih mogućnosti za zapošljavanje i ravnopravne zastupljenosti **žena** i muškaraca na svim nivoima odlučivanja u sektoru bezbednosti.

⁵¹ Prema saznanjima autora, trenutno je u izradi akcioni plan za period od 2012 - 2015. godine.

⁵² Commission staff working paper – Analytical report accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament and the Council “Commission opinion on Serbia's application for membership of the European Union” {Com(2011) 668} (Sec(2011) 1208).

Za realizaciju Strategije usvojen je Akcioni plan za sprovođenje Strategije za mlade za period od 2009. do 2014. godine. Prema Godišnjem izveštaju o napretku u sprovođenju Nacionalne strategije za mlade u 2009. godini, za realizaciju specifičnog cilja „Povećati učešće **mladih žena** na najvišim mestima odlučivanja” realizovana su dva projekta, odnosno aktivnosti, ali bez navođenja detaljnijih informacija.

Preporuke:

- Ispuniti preporuke Evropske komisije navedene u Analitičkom izveštaju⁵³ da je u oblasti omladinske politike potrebno osigurati odgovarajuću primenu i praćenje mera, uključujući i postavljanje jasnih ciljeva i indikatora.
- Potrebno je revidirati tekst Strategije i Akcionog plana kako bi, kao subjekti prava, eksplicitno bile prepoznate mlade žene žrtve nasilja.

1.5.10. Nacionalna strategija o starenju

Nacionalna strategija o starenju 2006-2015. („Službeni glasnik RS”, broj 76/06) prepoznaje žene, odnosno starije žene, kao subjekte prava u smislu Strategije.

Glavni cilj Nacionalne strategije je stvaranje integralne i koordinirane politike, zasnovane na savremenim naučnim saznanjima i obavezama preuzetim iz navedenih dokumenata - koje će društvo i privredu Republike Srbije, pre svega, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, tržište rada i obrazovanje, uskladiti sa demografskim promenama - kako bi se stvorilo društvo za sva životna doba, koje posebno teži da zadovolji potrebe i oslobodi neiskorišćene potencijale starijih ljudi.

U okviru dela „2. Strateški pravci”, pod tačkom „II. Podsticanje integracije starijih lica u društvo”, u okviru naslova „Opšti cilj 1. Unapređenje socijalnog, ekonomskog, političkog i kulturnog položaja i uloge starijih lica”, navedena je, između ostalih, sledeća aktivnost: obezbeđivanje učešća starijih lica – naročito **žena** – u donošenju odluka kroz učešće u procesu odlučivanja u odgovarajućim organima i telima.

Pod tačkom „V. Prilagođavanje tržišta rada socijalnim i ekonomskim posledicama starenja stanovništva”, u okviru naslova „Opšti cilj 2. Nastojanje da se smanjuje stopa nezaposlenosti lica starijih od 50 godina” navedene su, između ostalih, i sledeće aktivnosti: razrađivati i uvoditi mehanizme, zakonskim rešenjima, da bi se tržište rada efikasnije prilagodilo potrebama zapošljavanja starijih lica – posebno **žena** – stvaranjem mogućnosti za rad sa skraćenim vremenom ili na određeno vreme; sprečavati diskriminaciju **starijih žena** na radu i u zapošljavanju, donošenjem zakonskih propisa i uvođenjem drugih mera, vođenjem kampanja i pokretanjem drugih, odgovarajućih aktivnosti.

Pod tačkom „VIII. Unapređivanje ravnopravnosti polova”, u okviru naslova „Opšti cilj 1. Unapređivanje i negovanje ravnopravnosti polova” sadržane su sledeće aktivnosti: (1) obezbediti normativnu osnovu rodne ravnopravnosti usvajanjem Zakona o ravnopravnosti polova; (2) paritetno i planski uključivati oba pola, bez obzira na godine starosti, u političke

---

⁵³ Commission staff working paper – Analytical report accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament and the Council “Commission opinion on Serbia's application for membership of the European Union” {Com(2011) 668} (Sec(2011) 1208).

strukture na svim nivoima odlučivanja i u svim oblastima društvenog života; (3) preduzimati mere za ostvarivanje ravnopravnosti **žena** i muškaraca u njihovom doprinosu ekonomiji, pristupu ekonomskim resursima, vrednovanju rada, zaštiti od diskriminacije po osnovu pola; (4) unapređivati podelu odgovornosti **žena** i muškaraca u porodici i staranju o njenim članovima u pravcu ukupne ravnomerne raspodele odgovornosti, razvijanjem odgovarajuće podrške i usluga potrebnih porodici i vođenjem odgovarajućih kampanja; (5) osigurati ravnopravnost polova u sistemima socijalnog osiguranja i socijalnoj zaštiti, uzimajući u obzir položaj i potrebe **starijih žena**, odnosno, muškaraca u tranziciji i reformskim promenama sistema, i planskim razvijanjem kapaciteta za pružanje usluga socijalne zaštite i drugih usluga; (6) sprečavati pojave zanemarivanja, zlostavljanja i nasilja nad starijim licima, posebno **ženama**, ublažavati i otklanjati njihove posledice usvajanjem i primenom protokola o saradnji svih učesnika u zaštiti žrtava - od republičkog, do nivoa lokalne zajednice, kao i vođenjem kampanja protiv više različitih vrsta diskriminacije i nasilja, stvaranjem lokalnih sistema podrške žrtvama zanemarivanja, zlostavljanja i nasilja.

Pod tačkom „IX. Obezbeđivanje podrške porodicama sa starijim članovima i unapređivanje solidarnosti”, u okviru naslova „Opšti cilj 3. Obezbeđivanje posebne podrške porodicama koje brinu o ostarelim i zavisnim članovima” sadržana je, između ostalih, sledeća aktivnost: zakonskim i drugim merama ekonomske, socijalne i zdravstvene politike obezbeđivati zaštitu **žena** koje svakodnevno odgovaraju zahtevima tradicionalnih i savremenih uloga i predstavljaju najčešće davaoce nege obolelim starijim članovima porodice.

Pod tačkom „X. Praćenje i primena nacionalne strategije o starenju”, u okviru naslova „Opšti cilj 2. Unapređivanje naučnog rada” sadržana je, između ostalih, sledeća aktivnost: s ciljem relevantnog sagledavanja ukupnog profila starenja u Republici, kao osnove praćenja i implementacije Strategije, ostvarivanje naučnog uvida realizacijom više istraživačkih projekata o nedovoljno istraženim problemima: a) o oblicima diskriminacije, zanemarivanja i porodičnog nasilja u populaciji starijih lica; b) o pitanjima socijalne uključenosti, odnosno, specifičnostima života starijih lica, posebno ranjivih grupacija – siromašnim porodicama starijih lica, **starijim ženama**, starijim invalidnim licima, starijim pripadnicima etničkih manjina, uključujući i specifičnosti života starijih lica u određenim područjima Republike – veliki gradovi, seoska, planinska, nerazvijena područja i slično.

Preporuke:

- Potrebno je revidirati tekst Strategije, kako bi starije žene žrtve nasilja bile prepoznate kao subjekti prava.
- S obzirom da akcioni plan za primenu ove strategije nikada nije usvojen, potrebno je hitno pristupiti izradi i usvajanju akcionog plana.

1.5.11. Strategija za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji

Strategija za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji prepoznaje žene, odnosno posebnu ranjivu grupu žena – Romkinje, kao subjekte prava u smislu Strategije. Strategija postavlja osnove za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji i smanjenje razlike između romske populacije i ostalog stanovništva. Takođe, ovim dokumentom stvara se osnova za

identifikovanje i primenu mera afirmativne akcije, pre svega u oblastima obrazovanja, zdravlja, zapošljavanja i stanovanja.

U okviru dela „II. Oblasti koje uređuje Strategija”, tačka „9. Položaj žena”, podtačka „9.4. Preporuke za buduće akcije”, pod naslovom „9.4.1. Opšte preporuke” sadržane su sledeće preporuke: (1) treba unaprediti rad građanskog sektora, organizacija Roma i ženskih organizacije uopšte, naročito na planu edukacije i sprovođenja edukativnih kampanja; te organizacije svojim aktivnostima treba da obuhvate i pitanja koja se tiču pola i roda, a naročito pitanja prava **Romkinja**; (2) kroz edukaciju i sticanje praktičnih znanja i veština **Romkinjama** (a posebno **studentkinjama**) treba dati aktivniju ulogu u procesu demokratizacije društva i u procesu osavremenjavanja same romske zajednice; politikom jednakih mogućnosti treba podsticati dostupnost rukovodećih pozicija u društvu za **Romkinje**; (3) pitanja koja se tiču prava **Romkinja** treba da budu uneta u programe rada romskih udruženja građana i pokreta za prava žena, kao i planove rada vladinih i međunarodnih organizacija; (4) treba povećati učešće **Romkinja** na pozicijama na kojima se donose odluke, i u vezi s javnom politikom koja se odnosi na Rome i u političkom životu uopšte; (5) aktivistkinje **Romkinje** treba uključivati u javne kampanje koje organizuju država i građanski sektor; (6) **Romkinje** treba uključivati u sve faze postupka ostvarivanja izbornog prava (pasivno i aktivno biračko pravo, posmatrač, članovi biračkih odbora); **Romkinje** treba da budu više angažovane u izbornim i administrativnim telima; (7) treba podsticati politiku koja omogućava veći izbor u pogledu planiranja porodice, kulture i obrazovanja romskih porodica; (8) treba ojačati Romsku žensku mrežu u Republici Srbiji i povezati je sa regionalnim mrežama kako bi se unapređivala prava **Romkinja**, razmenjivala iskustva i realizovali zajednički projekti; (9) treba podržati formiranje novih ženskih romskih organizacija širom zemlje; (10) u postupku edukacije **Romkinja** naročito treba ukazivati na značaj sticanja i ostvarivanja svojinskog prava i ostalih građanskih prava, što je preduslov za kvalitetniji i sigurniji položaj u društvu; (11) u postupku profesionalne orijentacije treba pronalaziti mogućnosti za brzo i efikasno stručno osposobljavanje kako bi se sticanjem praktičnih veština i znanja omogućila veća stopa zaposlenosti; (12) treba otvoriti problem maloletničkih i ugovorenih brakova; (13) na svim nivoima treba uspostavljati mehanizme (zakonske i funkcionalne) za zaštitu **žena** i dece od trgovine ljudima i eksploatacije.

U okviru podtačke „9.5. Prioriteti” sadržani su sledeći prioriteti: (1) država treba da preduzima mere za borbu protiv diskriminacije romske populacije, a posebnu pažnju treba posvetiti borbi protiv višestruke diskriminacije **Romkinja**; (2) država treba da usvoji politiku i da daje zakonske garancije kako bi se ojačale preventivne mere, zaštitila osnovna ljudska prava žrtava, vodile odgovarajuće istrage i gonili počinioci i pružala socijalna pomoć žrtvama nasilja u porodici; (3) **žene** treba štititi od izlaganja sekundarnoj viktimizaciji u postupcima koji se vode prema izvršiocima nasilja i treba im pružati stručnu psiho-socijalnu pomoć tokom sudskog postupka; Ministarstvo unutrašnjih poslova treba da odredi policijske stručnjake i stručnjakinje za takve slučajeve koji su dodatno obučeni za pitanja u vezi s nasiljem prema ženama i za korišćenje medicinskih i drugih sudskih dokaza; (4) treba senzibilisati i edukovati zaposlene u javnim službama za rad sa ranjivim grupama; (5) treba podržavati programe koji se odnose na sve nivoe obrazovanja, kao i na obrazovanje odraslih, a posebno na opismenjavanje **Romkinja** svih uzrasta; (6) treba uvoditi afirmativne mere za permanentno obrazovanje **Romkinja**; (7) država treba da poveća obim sredstava za stipendiranje budućih romskih studenata, sa naglaskom na **devojke**; (8) treba uvoditi afirmativne mere pri zapošljavanju **Romkinja** i stvarati

moćnosti za samozapošljavanje; (9) ženske romske organizacije i lokalni zdravstveni centri treba da organizuju edukaciju mladih majki i mladih, sredovećnih i starijih **Romkinja** u vezi sa zdravstvenim pitanjima, uz adekvatan pristup i na romskom jeziku; (10) veću pažnju treba posvećivati informisanju **Romkinja** o javnim zdravstvenim službama i načinu njihovog korišćenja, kao i o posebnim merama prevencije (vakcinacija, ishrana, štetni efekti duvana, planiranje porodice, skriningi karcinoma grlića materice, skriningi karcinoma dojke...); to će povećati sposobnost **žena** da se organizuju i da pomažu u posredovanju između svojih zajednica i pružalaca zdravstvenih usluga.

U okviru tačke „10. Informisanje“, podtačka „10.4. Preporuke za dalju akciju“, pod naslovom „10.4.5. Štampani mediji“ sadržana je sledeća preporuka: „Treba pokrenuti izdavanje nedeljnih novina na romskom jeziku, novina za decu i novina za **žene**“.

U okviru tačke „12. Političko učešće i predstavljanje“, podtačka „12.4. Preporuke za dalju akciju“, sadržane su, između ostalih, sledeće preporuke: treba preduzeti mere kojima će se obezbediti ravnopravna glasačka prava **žena**, uključujući i zabranu takozvanog „porodičnog glasanja; treba promovisati učešće **romskih žena** u javnom i političkom životu; **romske žene** moraju imati mogućnost da ravnopravno sa muškarcima učestvuju u konsultativnim i drugim mehanizmima uspostavljenim radi boljeg pristupa svim oblastima javnog i političkog života.

U okviru tačke „13. Diskriminacija i srodna pitanja“, podtačka „13.4. Preporuke za dalju akciju“, sadržane su sledeće preporuke: (1) treba sprovoditi kampanje protiv diskriminacije i kampanje u vezi sa dostupnim pravnim lekovima u slučajevima kršenja prava; (2) treba organizovati specijalizovanu obuku za pripadnike policije, pravosuđa i jedinica lokalne samouprave o međunarodnim standardima i unutrašnjim propisima koji se odnose na zaštitu manjina i zabranu diskriminacije; (3) treba skretati pažnju Generalnog inspektorata MUP-a na slučajeve u vezi sa manjinama i prikupljati statističke podatke o slučajevima u vezi sa manjinama; (4) treba sprovoditi mere afirmativne akcije u zapošljavanju Roma u policiji, pravosuđu, jedinicama lokalne samouprave; (5) treba formirati kancelarije ombudsmana na lokalnom nivou, u jedinicama lokalne samouprave u kojima nisu formirane; (6) treba podržavati organizacije koje pružaju pravnu pomoć u slučajevima diskriminacije i koje se bave njenom prevencijom; (7) druge oblasti ove strategije i relevantni akcioni planovi sadrže mere čija bi realizacija treba da doprinese suzbijanju diskriminacije u tim oblastima. U svim preporučenim merama posebnu pažnju treba posvetiti situaciji **romskih žena** i devoćica, koje su često predmet dvostruke i višestruke diskriminacije.

Preporuka:

- Za primenu Strategije 2009. godine je usvojen akcioni plan. Međutim, primena propisa i politika treba da bude pojaćana kako bi se osetili efekti na terenu. Za primenu Strategije potrebna su dodatna sredstva⁵⁴. Primera radi, prema Izveštaju o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji u 2010. godini, aktivnošću „Aktivno traženje posla i sajmovi zapošljavanja“ obuhvaćeno je

---

⁵⁴ Commission staff working paper – Analytical report accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament and the Council “Commission opinion on Serbia's application for membership of the European Union” {Com(2011) 668} (Sec(2011) 1208).

ukupno 1.432 lica, od čega samo 585 žena, iako je stopa nezaposlenosti žena, usled uticaja svetske ekonomske krize, od 2008. godine u konstantnom porastu. Pored toga, stopa zaposlenosti žena od 40,2% u aprilu 2010. godine i dalje je značajno niža od stope zaposlenosti muškaraca (54,3%) (mada je ova razlika smanjena u periodu 2005–2010. godine).

1.5.12. Strategija borbe protiv trgovine ljudima u Republici Srbiji

Strategija borbe protiv trgovine ljudima u Republici Srbiji („Službeni glasnik RS”, broj 111/06) prepoznaje žene, odnosno ranjivu grupu žena – žrtve trgovine ljudima, kao subjekte prava u smislu Strategije. Praktično sve mere predviđene Strategijom odnose se na ovu kategoriju lica. Strategija se sastoji od niza mera i aktivnosti koje treba preduzeti u cilju pravovremenog i sveobuhvatnog odgovora na problem trgovine ljudima u zemlji, sa posebnim naglaskom na zaštitu ljudskih prava žrtava.

U okviru dela „Strateški ciljevi”, pod naslovom „Institucionalni okvir” navedene su sledeće mere: (1) unapređenje Nacionalnog mehanizma za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava putem: formalizovanja mehanizma saradnje vladinih, nevladinih i međunarodnih aktera u borbi protiv trgovine ljudima na lokalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, i to zaključivanjem protokola o saradnji kojima će biti jasno definisane uloge i odgovornosti pojedinih aktera; kontinuiranog pregleda aktivnosti svih aktera uključenih u identifikaciju žrtava; kontinuiranog pregleda aktivnosti svih aktera uključenih u pružanje pomoći i zaštite žrtvama; planiranje sredstava u budžetu Republike Srbije za podršku realizaciji aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima i zaštite žrtava (od posebne je važnosti obezbeđivanje sredstava u budžetu za kontinuiranu finansijsku podršku skloništim za žrtve trgovine ljudima); (2) obučavanje i stručno usavršavanje svih aktera uključenih u prepoznavanje i pružanje usluga žrtvama trgovine ljudima u cilju bolje identifikacije, pomoći i zaštite žrtava putem: usavršavanja stručnjaka koji mogu doći u prvi kontakt sa žrtvama trgovine ljudima, posebno radnika iz sistema socijalne zaštite, zdravstvenih radnika, radnika policije, inspektora rada, prosvetnih radnika, konzularnih radnika, i dr; usavršavanja stručnjaka koji rade na sprovođenju zakona, posebno predstavnika sudstva, tužilaštva, policije, i dr; usavršavanja vladinih i nevladinih stručnjaka koji rade na pružanju direktne pomoći žrtvama, posebno zdravstvenih radnika, radnika iz sistema socijalne zaštite, osoblja skloništa i dr. (3) poboljšanje pravnog okvira rada u skladu sa preuzetim međunarodnim obavezama putem: analize zakonodavstva i sudske prakse u vezi sa svim oblicima trgovine ljudima; izrade preporuka i izmena odgovarajućih zakonskih propisa na osnovu rezultata ovih analiza; (4) unapređenje statističkog praćenja pojave u cilju poboljšanja Nacionalnog odgovora na trgovinu ljudima na strateškom i operativnom nivou putem: sistematskog prikupljanja podataka o podložnosti trgovini ljudima, posebno **žena** i dece; sistematskog prikupljanja podataka o novim trendovima trgovine ljudima, i sistematskog prikupljanja podataka o profilu žrtava.

Pod naslovom „Prevenција” sadržane su sledeće mere: (1) povećati nivo svesti o problemu trgovine ljudima kao oblika modernog ropstva putem: povećanja nivoa svesti najšire javnosti; povećanja nivoa svesti rizičnih grupa, a na osnovu rezultata istraživanja i njihove redovne evaluacije; povećanja nivoa svesti klijenata i potencijalnih eksploatatora žrtava trgovine ljudima; povećanja nivoa svesti državnih i nevladinih predstavnika koji rade sa

grupama pod rizikom; (2) smanjiti faktore rizika i podložnosti problemu putem: poboljšanja znanja grupa pod rizikom o merama opreza koje mogu preduzeti u cilju smanjenja rizika od trgovine ljudima; poboljšanja socijalnih i ekonomskih uslova grupa pod rizikom, posebno sprovođenjem Strategije za smanjenje siromaštva, i razvijanja ekonomskih i socijalnih programa za osnaženje **žena** i dece pod rizikom.

Pod naslovom „Pomoć, zaštita i reintegracija žrtava” navedene su sledeće mere: (1) poboljšati identifikaciju žrtava svih oblika trgovine ljudima putem: poboljšanja sposobnosti vladinih i nevladinih predstavnika da identifikuju žrtve različitih oblika trgovine ljudima; adekvatne identifikacije žrtava i olakšanja samoidentifikacije osoba kojima se trguje; (2) sprečiti sekundarnu viktimizaciju žrtava/svedoka od strane državnih organa putem: doslednog poštovanja ljudskih prava žrtava i primene međunarodnih standarda zaštite ljudskih prava žrtava trgovine ljudima u borbi protiv trgovine ljudima, kao što su UNICEF Smernice za zaštitu prava dece žrtava trgovine decom u jugoistočnoj Evropi i UNHCHR Principi i smernice o ljudskim pravima i trgovini ljudima, i unaprediti propise u svrhu efikasnije zaštite žrtve i omogućiti otkrivanje, procesuiranje i sankcionisanje izvršilaca krivičnog dela trgovine ljudima; omogućiti efikasno obeštećenje za žrtve trgovine ljudima; (3) sačiniti dugoročne programe zaštite i reintegracije žrtava trgovine ljudima radi: pružanja psihosocijalne podrške, pomoći i zaštite svim žrtvama trgovine ljudima, nezavisno od njihove volje da sarađuju sa državnim organima u istražnom i dokaznom postupku; omogućavanja nastavka školovanja; profesionalnog usavršavanja; iznalaženja adekvatnog smeštaja za žrtve trgovine ljudima, i iznalaženja mogućnosti za dobijanje mesečne nadoknade u procesu (re)integracije.

Pod naslovom „Međunarodna saradnja” sadržane su sledeće mere: ostvariti kontinuiranu međunarodnu i regionalnu saradnju sa drugim službama, institucijama, organizacijama koje rade na ovom problemu u cilju efikasnijeg gonjenja učinilaca krivičnog dela trgovine ljudima i drugih krivičnih dela sa elementima eksploatacije ljudi putem: potpisivanja i sprovođenja odgovarajućih pravnih instrumenata za zajedničko priznavanje dokaza i zajedničke istrage uz saradnju tužilaštva, policije i sudstva iz drugih zemalja, uključujući saradnju sa Interpolom, Europolom, SECI centrom, SEEPAG-om i drugim organizacijama; poboljšanja sistema razmene podataka sa drugim zemljama; ubrzanja postupka pravne pomoći, posebno izručenja učinilaca kada se radi o krivičnom gonjenju za trgovinu ljudima; sprovođenja sveobuhvatne finansijske istrage u cilju pronalaženja i oduzimanja imovinske koristi stečene izvršenjem krivičnog dela trgovine ljudima i srodnih krivičnih dela sa elementima eksploatacije ljudi.

Preporuke:

- Za realizaciju Strategije 2009. godine je usvojen Nacionalni plan akcije za borbu protiv trgovine ljudima. Međutim, potrebno je ažurirati Strategiju i akcioni plan kako bi se bolje odgovorilo na postojeće trendove i kako bi se poboljšala saradnja policije i sudstva⁵⁵.
- Potrebno je izraditi sveobuhvatni izveštaj o realizaciji akcionog plana.

---

⁵⁵ Commission staff working paper – Analytical report accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament and the Council “Commission opinion on Serbia's application for membership of the European Union” {Com(2011) 668} (Sec(2011) 1208).

- Sveobuhvatni izveštaj o trgovini ljudima i primeni međunarodnih obaveza i mera u Republici Srbiji koji je izradila NVO ASTRA⁵⁶ ukazuje da je nasilje u porodici i u partnerskom odnosu značajan rizik za trgovinu ljudima, te bi ga trebalo prevenirati sistematskim kratkoročnim i dugoročnim merama.

1.5.13. Strategija podsticanja rađanja

Strategija podsticanja rađanja („Službeni glasnik RS”, broj 13/08) prepoznaje žene, kao subjekte prava. Praktično sve mere predviđene Strategijom odnose se na žene (ili na posebne ranjive grupe žena, poput majki sa malom decom), kao i na druge subjekte populacione politike – roditelje i porodicu. Međutim, akcioni plan za sprovođenje Strategije nikada nije usvojen, a podaci o njenoj realizaciji nisu obuhvaćeni mehanizmom redovnog izveštavanja.

U okviru dela „2. Ciljevi strateškog delovanja”, pod tačkom „2.2. Posebni ciljevi”, u okviru podtačke „2.2.1. Posebni cilj 1. Ublažavanje ekonomske cene podizanja deteta” sadržan je pojedinačni cilj 1.1. Direktna finansijska podrška **porodici**. U okviru navedenog cilja nalaze se sledeće mere, aktivnosti i mehanizmi: uvećati iznos roditeljskog dodatka (nosilac: Ministarstvo rada i socijalne politike; rok: 2009. godina i dalje kontinuirano), jednokratna isplata roditeljskog dodatka pri rođenju drugog, trećeg i četvrtog deteta uz isplatu roditeljskog dodatka za treće i četvrto dete u visini dvostrukog iznosa koji se obezbeđuje za drugo dete (nosilac: Ministarstvo rada i socijalne politike; rok: 2009. godina i dalje kontinuirano), naknada zarade do punog iznosa iz sredstava budžeta u skladu sa zakonom, u slučajevima privremene sprečenosti za rad zbog bolesti ili komplikacija u vezi sa održavanjem trudnoće (nosilac: Ministarstvo zdravlja; rok: 2009. godina i dalje kontinuirano), besplatni udžbenici za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje za svako treće i četvrto dete (nosilac: Ministarstvo prosvete; rok: 2009. godina i dalje kontinuirano), obezbeđivanje povoljnih stambenih kredita za parove do 35 godina, uz smanjivanje visine iznosa kreditnog zaduženja sa povećanjem broja dece u porodici (nosilac: Ministarstvo finansija, Nacionalna korporacija za osiguranje stambenih kredita; rok: 2011. godina i dalje kontinuirano).

U okviru podtačke „2.2.2. Posebni cilj 2. Usklađivanje rada i roditeljstva” sadržan je pojedinačni cilj 2.1. Usklađivanje rada i roditeljstva u sferi rada, u okviru kojeg su navedene sledeće mere, aktivnosti i mehanizmi: u okviru aktivnih mera na tržištu rada podsticati zapošljavanje **mladih nezaposlenih roditelja** (nosioci: Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja, lokalna samouprava; rok: 2008. godina i dalje kontinuirano), pojačana kontrola od strane inspeksijskih službi da bi se onemogućilo poslodavcima da sprovedu prikrivenu diskriminaciju **žena** koje žele da rađaju decu u neposrednoj budućnosti i **majki sa malom decom** i oštro sankcionisanje prekršioca zakonskih normi (nosilac: Ministarstvo rada i socijalne politike; rok: 2008. godina i dalje kontinuirano), promovisanje među poslodavcima postojećih zakonskih rešenja i mogućnosti koje zakon pruža, a tiču se boljeg usklađivanja rada i roditeljstva, podvlačenjem njihovog značaja za ublažavanje fenomena nedovoljnog rađanja (nosilac: Ministarstvo rada i socijalne politike, sindikati; rok: 2008. godina i dalje kontinuirano), promovisanje među potencijalnim i aktuelnim **roditeljima** postojećih zakonskih rešenja koja se tiču boljeg usklađivanja rada i roditeljstva

⁵⁶ Trgovina ljudima u Republici Srbiji – Izveštaj za period 2000-2010, ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima, Beograd, 2011 (Ublažavanje faktora rizika, str. 294-298)

(nosioci: Ministarstvo rada i socijalne politike, lokalna samouprava; rok: 2008. godina i dalje kontinuirano). U okviru pojedinačnog cilja 2.2. Usklađivanje rada i roditeljstva putem zbrinjavanja dece zaposlenih roditelja predviđene su sledeće mere, aktivnosti i mehanizmi: dalje razvijanje mreže ustanova za predškolsko vaspitanje, otvaranje predškolskih ustanova u novim naseljima, pri privrednim subjektima i drugo, odnosno obezbeđivanje kapaciteta i dostupnosti usluga u skladu sa lokalnim potrebama (nosioci: lokalna samouprava, Ministarstvo prosvete i Ministarstvo rada i socijalne politike; rok: 2009. godina i dalje kontinuirano), razvijanje različitih modela pružanja usluga i unutrašnje organizacije predškolskih ustanova, u skladu sa potrebama **zaposlenih roditelja** i njihove dece (nosioci: lokalna samouprava, Ministarstvo prosvete i Ministarstvo rada i socijalne politike; rok: 2008. godina), obrazovanje vaspitačkog i medicinskog kadra u skladu sa Nacionalnim okvirom kvalifikacija koji se usklađuje sa Evropskim okvirom kvalifikacija (nosioci: lokalna samouprava, Ministarstvo prosvete i Ministarstvo rada i socijalne politike; rok: 2009. godina), obezbeđivanje uslova i akreditovanih programa u školi za realizaciju celodnevnog boravka za učenike od prvog do osmog razreda, uz sprovođenje različitih programa i tokom školskih raspusta u školama u kojima roditelji iskažu tu vrstu potrebe (nosioci: Ministarstvo prosvete, lokalna samouprava; rok: 2010. godina), nastaviti sa preduzimanjem mera na obezbeđivanju inkluzije dece i mladih sa smetnjama i teškoćama u razvoju kao i onih iz marginalizovanih grupa u sistem redovnih obrazovno-vaspitnih ustanova (nosioci: Ministarstvo prosvete, lokalna samouprava; rok: 2008. godina i dalje kontinuirano), razvijanje mreže usluga na lokalnom nivou za pomoć **roditeljima dece i mladih sa smetnjama i teškoćama u razvoju** (personalni asistenti, dnevni boravci sa mogućnošću kratkotrajnog smeštaja, prevoz do predškolskih ustanova, odnosno škole, itd.) (nosioci: Ministarstvo rada i socijalne politike, lokalna samouprava; rok: 2008. godina).

U okviru podtačke „2.2.3. Posebni cilj 3. Snižavanje psihološke cene roditeljstva” sadržan je pojedinačni cilj 3.1. Snižavanje psihološke cene materinstva merama koje regulišu usklađivanje rada i roditeljstva. Pojedinačni ciljevi opisani pod brojem 2.1. i 2.2. sa svim merama koje su navedene u tim odeljcima, su istovremeno i mere koje će da doprinesu ostvarivanju i ovog pojedinačnog cilja. U okviru pojedinačnog cilja 3.2. Snižavanje psihološke cene roditeljstva olakšavanjem vođenja domaćinstva nalaze se sledeće mere, aktivnosti i mehanizmi: razvijanje i ekonomski podsticanje mreže lako dostupnih (ekonomski i lokacijski) pružalaca usluga **roditeljima** u vođenju domaćinstva i brige oko dece (servisi za peglanje, pranje, servisi za pripremu polugotovih obroka, dečije ishrane, servisi za odvođenje i dovođenje dece iz škole, itd.) (nosioci: Ministarstvo rada i socijalne politike, Ministarstvo finansija, Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja i lokalna samouprava; rok: 2010. godina). U okviru pojedinačnog cilja 3.3. Isticanje značaja uloge oca u podizanju deteta sadržane su sledeće mere, aktivnosti i mehanizmi: obogaćivanje obaveznih, izbornih i fakultativnih programa osnovnih i srednjih škola sadržajima vezanim za značaj oca u razvoju deteta i njegovim vrlo specifičnim doprinosima formiranju ličnosti deteta (nosilac: Ministarstvo prosvete, Nacionalni prosvetni savet, Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja; rok: 2009. godina), isticanje značaja uloge oca u razvoju deteta i u formiranju detetove ličnosti kroz edukativne programe, medije, priručnike (za odrasle) (nosilac: Ministarstvo rada i socijalne politike, Ministarstvo prosvete; rok: 2008. godina i dalje kontinuirano). U okviru pojedinačnog cilja 3.4. Jačanje kompetencije za ispunjavanje roditeljske uloge predviđene su sledeće mere, aktivnosti i mehanizmi: razvoj mreže savetovališta za **roditelje** u cilju jednostavnog informisanja u vezi sa dilemama oko nege i podizanja dece (nosilac: Ministarstvo rada i socijalne politike, Ministarstvo

zdravlja, lokalna samouprava; rok: 2009. godina), obezbeđivanje uslova za podizanje roditeljske kompetencije putem programa škole roditeljstva (nosilac: Ministarstvo rada i socijalne politike, Ministarstvo prosvete, lokalna samouprava; rok: 2009. godina), osnivanje klubova za **roditelje** u cilju ostvarivanja kontakata i razmena ideja, dobijanja podrške, saveta i slično (nosilac: Ministarstvo rada i socijalne politike, Ministarstvo zdravlja, lokalna samouprava; rok: 2009. godina), obezbeđenje jednostavne, kratke, lako čitljive literature za **mlade roditelje** u vidu priručnika i brošura o nezi i vaspitanju dece (nosilac: Ministarstvo rada i socijalne politike i Ministarstvo zdravlja; rok: 2009. godina).

U okviru podtačke „2.2.5. Posebni cilj 5. Borba protiv neplodnosti” nalazi se pojedinačni cilj 5.1. Promocija savremene kontracepcije, u okviru kojeg se nalaze sledeće mere, aktivnosti i mehanizmi: aktiviranje zdravstvenog sistema da deluje na stvaranje i zadovoljenje individualnih potreba u ovoj sferi, opšta popularizacija i promocija korišćenja sredstava kontracepcija i savremenog modela kontrole rađanja (kako posredstvom masovnih medija, tako i kroz šire komunikacijske procese u odnosima sa javnošću) (nosioci: Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo rada i socijalne politike, Ministarstvo kulture; rok: kontinuirano), osnaživanje zdravstvenog sistema za ublažavanje abortusnog problema povećanjem obima korišćenja moderne i efikasne kontracepcije i kroz kontinuiranu edukaciju lekara o sadržajima relevantnim za kvalitetno savetovanje **žena** i muškaraca o kontracepciji (nosioci: Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo prosvete; rok: kontinuirano), izrada i primena kliničkih smernica u oblasti kontracepcije (nosilac: Ministarstvo zdravlja; rok: izrada 2008. godina, primena 2009. godine i nadalje), intenziviranje savetodavnog rada vezanog za kontrolu rađanja, posebno pre i posle indukovanog abortusa, u primarnoj zdravstvenoj zaštiti (nosilac: Ministarstvo zdravlja; rok: kontinuirano), izrada informativno-edukativnog materijala o različitim vidovima prevencije začeca (nosilac: Ministarstvo zdravlja; rok: 2008. godina). U okviru pojedinačnog cilja 5.2. Ostvarivanje bolje kontrole polno prenosivih infekcija predviđene su sledeće mere, aktivnosti i mehanizmi: aktiviranje zdravstvenog sistema da deluje na stvaranje i zadovoljenje individualnih potreba u ovoj sferi, opšta popularizacija i promocija bezbednog seksualnog ponašanja, a u cilju prevencije polno prenosivih bolesti (kako posredstvom masovnih medija, tako i kroz šire komunikacijske procese u odnosima sa javnošću) (nosioci: Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo rada i socijalne politike, Ministarstvo kulture; rok: kontinuirano), osnaživanje kadrovskih i materijalnih pretpostavki za pružanje usluga prevencije, dijagnostike i lečenja polno prenosivih infekcija (nosilac: Ministarstvo zdravlja; rok: 2009. godina), izrada i primena kliničkih smernica o polno prenosivim infekcijama koje će biti efikasne, racionalne i ekonomski prihvatljive (nosilac: Ministarstvo zdravlja; rok: izrada 2008. godina, primena 2009. godine i nadalje), izrada informativno-edukativnog materijala o različitim vrstama polno prenosivih infekcija i načinima njihovog preveniranja (nosilac: Ministarstvo zdravlja; rok: 2008. godina), kontinuirana edukacija lekara o polno prenosivim infekcijama (nosioci: Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo prosvete (rok: kontinuirano). U okviru pojedinačnog cilja 5.3. Pružanje stručne pomoći parovima sa problemom neplodnosti sadržane su sledeće mere, aktivnosti i mehanizmi: izrada i primena kliničkih smernica za ispitivanje i lečenje neplodnosti (nosilac: Ministarstvo zdravlja; rok: izrada 2008. godina, primena 2009. godine), kontinuirana edukacija lekara odgovarajućih specijalnosti vezana za rešavanje neplodnosti (nosilac: Ministarstvo zdravlja, rok: kontinuirano), jačanje kapaciteta odgovarajućih zdravstvenih ustanova sekundarnog i tercijarnog nivoa za ispitivanje i lečenje neplodnosti (nosilac: Ministarstvo zdravlja; rok: kontinuirano), postupno povećanje broja

pokušaja veštačke oplodnje u skladu sa sadržajem i obimom prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja (nosilac: Ministarstvo zdravlja; rok: 2008. godina i dalje kontinuirano), kontinuirana kontrola kvaliteta rada zdravstvenih ustanova koje pružaju usluge ispitivanja i lečenja neplodnosti (nosilac: Ministarstvo zdravlja; rok: kontinuirano), uvođenje zakonske regulative u vezi sa primenom postupaka biomedicinski potpomognute oplodnje (nosilac: Ministarstvo zdravlja; rok: 2008. godina).

U okviru podtačke „2.6. Posebni cilj 6. Ka zdravom materinstvu” sadržan je pojedinačni cilj 6.1. Očuvanje i unapređenje zdravlja **žene** u periodu pre trudnoće u okviru kojeg se nalaze sledeće mere, aktivnosti i mehanizmi: promocija zdravih stilova života (kako posredstvom masovnih medija, tako i kroz šire komunikacijske procese u odnosima sa javnošću) (nosioci: Ministarstvo kulture i Ministarstvo zdravlja; rok: kontinuirano), jačanje kapaciteta primarne zdravstvene zaštite za rad u oblasti očuvanja zdravlja **žena** u reproduktivnom periodu života (nosilac: Ministarstvo zdravlja; rok: kontinuirano). U okviru pojedinačnog cilja 6.2. Pобољшanje kvaliteta zdravstvene zaštite tokom trudnoće i porođaja predviđene su sledeće mere, aktivnosti i mehanizmi: osnaživanje primarne zdravstvene zaštite za ostvarivanje optimalnog toka i ishoda trudnoće, uključujući i uslove za zadovoljavanje potreba osoba sa invaliditetom (nosioci: Ministarstvo zdravlja i lokalna samouprava; rok: kontinuirano), organizovanje i stvaranje uslova u porodilištima prema konceptu „bolnica prijatelj roditelja i dece” (nosilac: Ministarstvo zdravlja; rok: kontinuirano), jačanje kapaciteta odgovarajućih zdravstvenih ustanova sekundarnog i tercijarnog nivoa za kontrolu toka i ishoda patoloških trudnoća i zbrinjavanja urgentnih stanja (nosilac: Ministarstvo zdravlja; rok: 2010. godina), povezivanje zdravstvenih ustanova različitih nivoa zdravstvene zaštite u cilju efikasnog i teritorijalno uravnoteženog obezbeđivanja zdravstvenog nadzora tokom trudnoće, porođaja i perioda babinja (nosilac: Ministarstvo zdravlja; rok: 2009. godina). U okviru pojedinačnog cilja 6.3. Podrška bezbednom materinstvu, zdravom rastu i razvoju novorođenčeta i malog deteta predviđene su sledeće mere, aktivnosti i mehanizmi: jačanje kapaciteta zdravstvenog sistema za očuvanje zdravlja **žene** u periodu babinja, kao i zaštite zdravlja novorođenčadi, dojenčadi i male dece (nosioci: Ministarstvo zdravlja i lokalna samouprava; rok: kontinuirano).

Preporuka:

- Potrebno je pristupiti postupku revizije Strategije i usvajanju akcionog plana za njenu realizaciju, kako bi se omogućilo efikasno sprovođenje mera populacione politike⁵⁷.

1.5.14. Nacionalna strategija održivog razvoja

Nacionalna strategija održivog razvoja („Službeni glasnik RS”, broj 57/08) prepoznaje žene kao subjekte prava. Strategija prepoznaje i pojedine posebne ranjive grupe žena, poput žena žrtava nasilja i nezaposlenih žena.

Cilj Strategije je da uravnoteži tri ključna faktora, tj. tri stuba održivog razvoja: održivi razvoj ekonomije, privrede i tehnologije, održivi razvoj društva na bazi socijalne ravnoteže i zaštitu životne sredine uz racionalno raspolaganje prirodnim resursima.

---

⁵⁷ Prvi nacionalni izveštaj o Socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji, Vlada Republike Srbije (2011).

Mere i aktivnosti za sprovođenje Strategije utvrđene su Akcionim planom za sprovođenje Nacionalne strategije održivog razvoja za period od 2009. do 2017. godine. Za praćenje primene Strategije usvojeni su izveštaji o napretku u realizaciji Nacionalne Strategije održivog razvoja za period od 2009. do 2017. godine za 2009. i 2010. godinu. Prema izveštaju za 2010. godinu, povećanje apsolutne stope siromaštva u periodu ekonomske krize nije se odrazilo na pogoršanje odnosa prosečne zarade žena i prosečne zarade muškaraca, što ukazuje na činjenicu da povećanje siromaštva u Republici Srbiji u proteklom periodu nije imalo izraženu rodnu dimenziju, i da se i dalje ne može povezivati sa razlikama u polovima.

U okviru dela Strategije „II. Strateško opredeljenje za održivi razvoj”, pod tačkom „Nacionalni prioriteti održivog razvoja Republike Srbije” navedeno je da su ključni nacionalni prioriteti Republike Srbije čije će ispunjenje u najvećoj meri omogućiti ostvarenje vizije održivog razvoja do 2017. godine, između ostalog: razvoj i obrazovanje ljudi, povećanje zapošljavanja i socijalna uključenost, stvaranje većeg broja radnih mesta, privlačenje stručnjaka, unapređivanje kvaliteta i prilagodljivosti radne snage, veća ulaganja u ljudske resurse, za šta je potrebno ostvariti: socijalnu uključenost mladih, **žena** i članova marginalizovanih grupa i mere za podsticaj njihovog zapošljavanja.

U okviru dela „III. Privreda republike srbije – održivost zasnovana na znanju”, pod tačkom „6. Tranzicija i održivi razvoj privrede u Republici Srbiji” navedeno je da ciljevi održivog razvoja privrede Republike Srbije koji su u vezi s dovršetkom ekonomskih reformi obuhvataju, između ostalog: socijalnu odgovornost, društvenu ravnotežu i veću socijalnu koheziju. Ovaj cilj se mora ostvarivati stalno, uporedo sa ekonomskim reformama i budućim razvojnim i socijalnim protivrečnostima, između ostalih mera, analizom ravnopravnosti polova na tržištu rada, kao i podsticanjem zapošljavanja **žena**, odnosno muškaraca.

U okviru dela „IV. Društveno-ekonomski uslovi i perspektive”, navedeno je da bi se društvena komponenta održivog razvoja ostvarila, neophodno je voditi računa, između ostalog, o jednakim pravima, jednakosti i sigurnosti pred zakonom za sve, sa posebnom pažnjom na jednaka prava **žena** i muškaraca, dece, mladih, marginalizovanih grupa, zaštiti nacionalnih manjina i poštovanju osnovnih ljudskih prava. Pod tačkom „6. Rodna ravnopravnost”, navedeno je da, i pored napretka koji je postignut u formulisanju i sprovođenju rodne politike u Republici Srbiji, još ima problema koje treba rešavati, a pre svih: postojanje društvenih i kulturnih barijera, udruženih s tradicionalnom društvenom strukturom koja nije otvorena za promenu ustaljene podele moći između **žena** i muškaraca; izostanak političke volje izvršne vlasti da sprovede do kraja donošenje seta zakona o rodnoj ravnopravnosti i obavezi ukidanja svih oblika diskriminacije prema **ženama**; izostanak primene rodno određene politike, odnosno neusklađenost programa i indikatora praćenja u različitim programima i strategijama u kojima već postoji segment rodnosti. Strateški ciljevi Republike Srbije u oblasti rodne ravnopravnosti obuhvataju: 1) uspostavljanje institucionalnog okvira za mere koje će obezbediti integraciju principa rodne ravnopravnosti u sve aktivnosti državnih organa i institucija; 2) ravnopravno učešće **žena** i muškaraca u vlasti i odlučivanju o javnoj politici; 3) poboljšanje položaja **žena** na tržištu rada i na poslu uz ostvarivanje ravnopravnog položaja s muškarcima; 4) socijalnu integraciju **žena** i muškaraca iz marginalizovanih društvenih grupa kroz obrazovanje, tržište rada i učešće u odlučivanju o javnoj politici; 5) povećanje stope zapošljavanja i samozapošljavanja **žena** u gradskim i seoskim sredinama; 6) prevenciju, suzbijanje nasilja i zaštita **žena** od nasilja; 7) uklanjanje rodni stereotipa i promocija rodne ravnopravnosti u

javnosti. Prioritet Republike Srbije u oblasti rodne ravnopravnosti jeste usklađivanje i dosledna primena do sada usvojenih programa, strategija i zakona koji tretiraju rodnu dimenziju (Strategija za smanjenje siromaštva, nacionalni indikatori Nacionalnih milenijumskih ciljeva razvoja u Republici Srbiji, Nacionalna strategija zapošljavanja za period od 2005. do 2010. godine, programi integralne socijalne zaštite i dr.), kao i usvajanje nacionalnog akcionog plana za poboljšanje položaja **žena**, donošenje zakona protiv diskriminacije i zakona o rodnoj ravnopravnosti. Sprovođenjem mera neophodno je osnažiti ekonomske kapacitete **žena** tako što će se povećati stopa zaposlenosti i broj **žena iz ranjivih grupa** koje se školuju i zapošljavaju. Neophodno je unaprediti pristup **žena** različitim resursima u poljoprivrednoj proizvodnji da bi se obezbedila diversifikacija ruralne ekonomije i očuvanje životne sredine.

U okviru tabele 7. „Indikatori održivog razvoja”, u okviru teme „Siromaštvo”, oblast „Nedostatak prihoda”, ključni indikator je odnos prosečne zarade **žena** i muškaraca; definicija indikatora je „Odnos prosečnih zarada isplaćenih **zaposlenim ženama** i muškarcima za redovan rad”, dok je jedinica mere „% prosečne zarade **žena** u odnosu na prosečnu zaradu muškaraca”; nadležna institucija za praćenje indikatora je Republički zavod za statistiku. U okviru teme „Zdravlje”, oblast „Obezbeđenje zdravstvene brige”, ključni indikator je procenat **žena** koje koriste neku od savremenih metoda kontracepcije; definicija indikatora je „Udeo **žena** reproduktivne starosti koje koriste bilo koji metod kontracepcije”, dok je jedinica mere: %; nadležna institucija za praćenje indikatora je Institut za javno zdravlje Republike Srbije. U okviru teme „Ekonomski razvoj”, oblast „Zaposlenost”, ključni indikator je stopa nezaposlenosti **žena**; definicija indikatora je „Udeo stvarno **nezaposlenih žena** u odnosu na ukupno aktivno stanovništvo”, dok je jedinica mere: %; nadležne institucije za praćenje indikatora su Republički zavod za statistiku i Nacionalna služba za zapošljavanje.

1.5.15. Akcioni plan za sprovođenje Strategije održivog razvoja za period od 2009. do 2017. godine

Akcioni plan za sprovođenje Strategije održivog razvoja za period od 2009. do 2017. godine („Službeni glasnik RS”, broj 31/10) prepoznaje žene kao subjekte prava. Ovim akcionim planom na osnovu ciljeva utvrđenih Strategijom, definisane su: specifične mere i/ili aktivnosti za sprovođenje Strategije, nadležne institucije i partneri u sprovođenju mera i/ili aktivnosti, rokovi za sprovođenje mera i/ili aktivnosti, ukupni troškovi sprovođenja mera i/ili aktivnosti i izvori finansiranja. Za praćenje primene Akcionog plana usvojeni su izveštaji o napretku u primeni Akcionog plana za sprovođenje Strategije održivog razvoja za period od 2009. do 2017. godine za 2009. i 2010. godinu.

U okviru dela „2. Društveno-ekonomski uslovi i perspektive”, tačka „2.2. Populaciona politika”, naveden je cilj: 2.2.1. Zaustavljanje i/ili usporavanje nepovoljnih demografskih tendencija tako što će se podsticati rađanje i stvarati uslovi za stabilizovanje broja stanovnika koji sadrži sledeće aktivnosti/mere: Stvaranje pretpostavki za ekonomsko osnaživanje porodica sa decom: usklađivanje porodičnih i radnih obaveza kako bi se podstaklo veće prisustvo **žena** na tržištu rada; direktna finansijska podrška porodici sa decom; subvencioniranje izdataka za zbrinjavanje i podizanje dece posebno ugroženih kategorija (nezaposleni, niske zarade, višečlane porodice, porodice sa održavanim članovima); poreske olakšice za poslodavce, puna

naknada zarade zaposlenim roditeljima za vreme održavanja trudnoće i pomoć **nezaposlenim majkama**. U okviru cilja: 2.2.2. Stvaranje odgovarajuće politike rađanja i briga o mladima sadržana je sledeća aktivnost: Razvijanje zdravih stilova života i suzbijanje svih oblika nasilja u porodici, prema deci, mladima, marginalizovanim grupama. U okviru cilja: 2.2.5. Smanjenje smrtnosti odojčadi u pravcu približavanja nivoima dostignutim u evropskim državama sadržane su sledeće aktivnosti/mere: Unaprediti zdravstvenu zaštitu žena u reproduktivnom periodu: razvijanje savremenih programa prevencije neželjene trudnoće; smanjenje stope namernog prekida trudnoće; obezbediti viši nivo usluga i bolju teritorijalnu raspoređenost.

Pod tačkom „2.6. Rodna ravnopravnost” naveden je cilj: 2.6.1. Uspostavljanje institucionalnog okvira za mere koje će obezbediti integraciju principa rodne ravnopravnosti u sve aktivnosti državnih organa i institucija koji sadrži sledeće aktivnosti/mere: Usvajanje zakona o ravnopravnosti polova; Uspostavljanje saveta za ravnopravnost polova kao stalnog radnog tela Vlade Republike Srbije i definisanje mesta i uloge ovog tela u praćenju stanja i odlučivanju; Program stvaranja sistemskih pretpostavki za ostvarivanje rodne ravnopravnosti na svim nivoima vlasti do kraja 2009. godine: usvajanje planova za sprovođenje nacionalnog plana aktivnosti za poboljšanje položaja **žena** i unapređivanje rodne ravnopravnosti 2007 – 2010; sprovođenje analize rodnog budžetiranja i poreskog sistema i usvajanje predloge za poboljšanja; institucionalno jačanje na svim nivoima vlasti, a posebno na lokalnom nivou; institucionalno uključivanje udruženja; Usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa Konvencijom o eliminisanju svih oblika diskriminacije **žena** i preduzimanje konkretnih mera kako bi sadržaj Konvencije bio vidljiv u svim aktivnostima državnih organa u svim oblastima i na svim nivoima; Podizanje svesti o značaju Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije **žena** i njenog Opcionog protokola u medijima, među zvaničnicima u organima vlasti i sprovođenje kontinuirane obuke nadležnih za sprovođenje relevantnih zakona i programa, naročito zaposlenih u policiji, pravosuđu i zdravstvu. U okviru cilja: 2.6.2. Ravnopravno učešće **žena** i muškaraca u vlasti i odlučivanju o javnoj politici navedene su sledeće aktivnosti/mere: Program povećanja zastupljenosti žena, uključujući i pripadnice nacionalnih manjina, na svim nivoima političkog odlučivanja za najmanje 30% do 2012. godine, kroz: izmene izbornog zakonodavstva na nacionalnom nivou, kojima se propisuje obavezno učešće **žena** u organima zakonodavne i izvršne vlasti; dosledno sprovođenje Zakona o lokalnim izborima; izmene Zakona o Vladi Republike Srbije i Poslovnika Skupštine Srbije. U okviru cilja: Cilj: 2.6.3. Poboljšanje položaja **žena** na tržištu rada i na poslu uz ostvarivanje ravnopravnog položaja s muškarcima sadržane su sledeće aktivnosti/mere: Usvajanje i sprovođenje nacionalnog plana aktivnosti za poboljšanje položaja **žena** i unapređivanje rodne ravnopravnosti 2007 – 2010; Podizanje kapaciteta inspekcije rada i tržišne inspekcije i njihova senzibilizacija za probleme rodne ravnopravnosti; Povećanje zastupljenosti **žena** u programima zapošljavanja, posebno onima koji se odnose na obuku i finansijsku pomoć za pokretanje sopstvenog posla; Poboljšanje usklađenosti aktivnih mera tržišta rada profilu korisnica i potražnji radne snage; Promovisanje ženskog zadrugearstva; Promovisanje i osnivanje centara za podršku i inkubatora za žensko preduzetništvo; Promovisanje oblika socijalnog preduzetništva – zapošljavanje kroz mala udruženja u sektoru usluga socijalne zaštite, brige o domaćinstvu i porodici, uslužnih delatnosti i sl; Otvaranje kreditnih programa za podsticanje ženskog preduzetništva i svih oblika samozapošljavanja; Formiranje fondova za podsticanje preduzetništva i samozapošljavanja **žena**; Programi obuke i prekvalifikacije **nezaposlenih žena**, uključujući i **marginalizovane grupe žena**, obezbeđivanje

kredita za **preduzetnice** i socijalna davanja za **žene koje rade kao neplaćeni pomažući članovi u domaćinstvu**. U okviru cilja: 2.6.4. Socijalna integracija **žena** i muškaraca iz marginalizovanih društvenih grupa kroz obrazovanje, tržište rada i učešće u odlučivanju o javnoj politici navedene su sledeće aktivnosti/mere: Iskorenjivanje nepismenosti među **seoskim ženama i Romkinjama**; Potpuni obuhvat **Romkinja** osnovnim obrazovanjem i mere pozitivne akcije za njihovo uključivanje u više nivoe obrazovanja; Mere pozitivne akcije (stipendiranje, kampanje i sl.) za školovanje **ženske dece i omladine iz ranjivih grupa**; Pokretanje posebnih programa ekonomskog osnaživanja i zapošljavanja **Romkinja, žena sa invaliditetom, žena u statusu izbeglica i žena interno raseljenih sa teritorije Autonomne Pokrajine Kosova i Metohije, žena sa sela**, kao i **samohranih majki nepovoljnog socijalnog položaja**; Osnaživanje **žena pripadnica marginalizovanih grupa** za učešće u javnom i političkom životu. U okviru cilja: 2.6.5. Prevencija, suzbijanje nasilja i zaštita **žena** od nasilja sadržane su sledeće aktivnosti/mere: Sistemsko i redovno prikupljanje podataka i informacija o svim vidovima nasilja nad **ženama**; Standardizovanje procedura i usvajanje protokola o postupanju u slučajevima nasilja prema **ženama** u ustanovama socijalne zaštite, zdravstvenim, vaspitnim i obrazovnim ustanovama, policiji i pravosuđu; Kontinuirana obuka kadrova u pravosuđu, policiji, socijalnim, zdravstvenim, vaspitnim i obrazovanim ustanovama i medijima; Program informisanja i senzibilizacije javnosti o uzrocima i posledicama nasilja nad **ženama**; Program obrazovanja **žena** da prepoznaju nasilje i upoznavanje sa mehanizmima zaštite; Obezbeđenje dovoljnog broja sigurnih kuća koje bi bile dostupne za sve **žrtve nasilja u porodici** i obezbeđenje sredstva za tekuće troškove sigurnih kuća na svim nivoima; Kontinuirano praćenje primene kritirijuma za prihvatanje **žrtava nasilja u porodici** koji se koriste u sigurnim kućama za **žrtve nasilja**. U okviru cilja: 2.6.6. Uklanjanje rodni stereotipa i promocija rodne ravnopravnosti u javnosti navedene su sledeće aktivnosti: Usvajanje i dosledna primena kodeksa rodne ravnopravnosti u medijima; Program praćenja medija i medijskih programa iz rodne perspektive; Program obuke nastavnog osoblja za integraciju rodne perspektive u obrazovanje; Integrisanje rodne perspektive u obrazovne programe; Priprema i sprovođenje medijskih kampanja protiv nasilja, seksualne eksploatacije i trgovine **ženama**.

Pod tačkom „2.7. Javno zdravlje” naveden je cilj: 2.7.6. Smanjenje nejednakosti u zdravlju između populacionih grupa tako što će se poboljšati zdravlje osetljivih populacionih grupa koji sadrži sledeće aktivnosti/mere: Izrada i sprovođenje programa unapređenja zdravlja osetljivih populacionih grupa: Unapređenje dostupnosti zdravstvenih usluga **ženama** i smanjenje regionalnih razlika.

Preporuka:

- U narednom periodu potrebno je posvetiti dodatne napore primeni Akcionog plana, s obzirom da neke aktivnosti nisu ispunjene. Primera radi, iako je u okviru aktivnosti „5. Stvaranje pretpostavki za ekonomsko osnaživanje porodica sa decom: subvencionisanje izdataka za zbrinjavanje i podizanje dece iz posebno ugroženih kategorija” kao indikator naveden „Uvedene subvencije izdataka za zbrinjavanje i podizanje dece posebno ugroženih kategorija”, ova aktivnost nije ispunjena.

1.5.16. Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja

Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja ne prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena, kao subjekte prava. Protokol prepoznaje obuhvatnu kategoriju – roditelje, kao i užu kategoriju – nenasilne roditelje, kao subjekte prava. U skladu sa Nacionalnim planom akcije za decu, Opšti protokol treba da doprinese poboljšanju prijavljivanja i registrovanja svih vidova zloupotrebe i zanemarivanja dece. Sve prijave o sumnji na zlostavljanje i zanemarivanje dece trebalo bi da budu usmeravane ka centrima za socijalni rad koji treba da organizuju službu za brzu procenu/trijažu primljenih prijava o sumnji na zlostavljanje i zanemarivanje deteta i za odgovarajuće intervencije.

U okviru dela „II. Osnovni principi i ciljevi opšteg protokola i posebni protokoli”, tačka „1. Osnovni principi Opšteg protokola”, navedeno je da su u Opšti protokol ugrađeni osnovni principi iz kojih proističu svi članovi Konvencije, a koji su ugrađeni i u Nacionalni plan akcije za decu. To je, između ostalog, nediskriminacija. U daljem tekstu utvrđeno je da prevashodnost najboljeg interesa deteta podrazumeva da najbolji interes deteta ima prednost nad interesom **roditelja**, odnosno staratelja, ustanove ili zajednice, u situacijama kada se ovi interesi razlikuju od interesa deteta.

U okviru dela „IV. Proces zaštite deteta”, tačka „1. Prepoznavanje zlostavljanja i zanemarivanja deteta”, podtačka „1.1. Otkrivanje”, navedeno je da se zlostavljanje i zanemarivanje najčešće otkriva, između ostalog, poveravanjem koje može biti direktno – od strane samog deteta ili indirektno – od strane drugih osoba koje imaju saznanje ili sumnju da je dete zlostavljano (**roditelj** ili drugi član porodice, komšije, vršnjaci, nastavnici).

U okviru tačke „2. Prijavljivanje sumnje na zlostavljanje/zanemarivanje deteta”, podtačka „a) Prijavljivanje sumnje centru”, navedeno je da kada stručnjak prijavljuje slučaj centru, poželjno je da pre podnošenja prijave prodiskutuje sa porodicom deteta svoju zabrinutost za dete, da zatraži potrebne informacije od **roditelja** i da ih obavesti da će slučaj prijaviti centru.

U okviru tačke „3. Procena rizika, stanja i potreba deteta i porodice”, podtačka „3.1. Trijažna/prijemna procena”, utvrđeno je da razmatranje prijave (trijažna procena) podrazumeva da prijemni radnik centra, na osnovu razgovora sa podnosiocem prijave (stručnjakom iz druge ustanove, **roditeljem** deteta ili drugim licem) i drugih podataka koji su mu dostupni (prethodna evidencija u centru, eventualna medicinska dokumentacija i sl.) donese odluku da li postoji sumnja na zlostavljanje i/ili zanemarivanje, koliko je ona osnovana i da li jedno ili više dece u porodici ima potrebu za hitnom zaštitom.

U okviru podtačke „Početna procena” navedeno je da početna procena treba da odgovori na osnovna pitanja, u koje spada i pitanje: koje usluge i mere zaštite se mogu pružiti detetu i porodici/**nenasilnom roditelju**, na osnovu dosadašnjih podataka i zaključaka početne procene? U daljem tekstu utvrđeno je da proces početne procene obuhvata, između ostalog, opservaciju i razgovor sa detetom (u skladu sa uzrastom i komunikacionim sposobnostima deteta), sa **roditeljima**, članovima porodice i drugim osobama koje dobro poznaju situaciju deteta i porodice.

U okviru tačke „4. Planiranje i obezbeđivanje usluga i mera za zaštitu deteta”, podtačka „4.1. Konferencija slučaja”, navedeno je da bi na konferenciju slučaja trebalo pozvati, između ostalih, **roditelje**, odnosno, zavisno od okolnosti slučaja, samo **nenasilnog roditelja**.

U okviru podtačke „4.2. Mere porodično-pravne zaštite“, sadržane su mere koje, saglasno zakonu, može preduzeti centar: 1) upozoravanje **roditelja** na nedostatke u vršenju roditeljskog prava; 2) upućivanje **roditelja** na razgovor u porodično savetovašte ili drugu ustanovu specijalizovanu za posredovanje u porodičnim odnosima; 3) privremena starateljska zaštita deteta, uključujući i neodložno izmeštanje deteta iz porodice i obezbeđenje smeštaja u drugu porodicu ili ustanovu socijalne zaštite; 4) pokretanje sudskih postupaka radi zaštite prava deteta, radi lišenja roditeljskog prava, određivanja mera zaštite od nasilja u porodici i dr.

U okviru dela „V. Neodložna intervencija“, tačka „3. Planiranje dugoročnog obezbeđenja detetovih potreba“, navedeno je da bi dugoročno obezbeđenje detetovih potreba trebalo da bude predmet razmatranja na konferenciji slučaja, koju bi zakazao centar, a na kojoj bi, zajedno sa stručnjacima iz centra, stručnjaci iz drugih službi koje su prethodno pružale određene usluge detetu i/ili porodici, razmotrili i procenili okolnosti, potrebe i karakteristike deteta, **roditelja** i porodice kao celine, i na kojoj bi se službe i profesionalci usaglasili oko plana zaštite, odnosno koraka i intervencija koje su potrebne za dugoročno osiguranje bezbednosti i uslova za neometan pravilan razvoj deteta.

U okviru dela „VI. Praćenje i evaluacija deteta i porodice“ utvrđeno je da evaluacija treba da obuhvati zadovoljavanje detetovih zdravstvenih i razvojnih potreba, promene u stavovima i ponašanju **roditelja**, promene u životnim uslovima i okolnostima.

Iako je znatno unapređena zaštita dece od zlostavljanja i zanemarivanja usvajanjem posebnih protokola za delovanje policije, zdravstvenih, obrazovnih i pravosudnih institucija⁵⁸, međusektorska saradnja nije na zadovoljavajućem nivou⁵⁹. Takođe, prema Analitičkom izveštaju Evropske komisije⁶⁰, nasilje u porodici često se ne prijavljuje i reakcija nadležnih institucija i raspoloživi podaci su nedovoljni.

Preporuke:

- Potrebni su dalji naponi u cilju zaštite dece od porodičnog nasilja.
- Neophodno je unaprediti koordinaciju između relevantnih institucija i tela uključenih u sistem zaštite dece.
- Neophodno je obezbediti praćenje i izveštavanje o realizaciji posebnih i opšteg protokola.

---

⁵⁸ Usvojeni su posebni protokoli za zaštitu dece od zlostavljanja za ustanove socijalne zaštite (Posebni protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja u ustanovama socijalne zaštite, 2006), kao i za policiju (Posebni protokol o postupanju policijskih službenika u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja, 2006), obrazovanje (Posebni protokol za zaštitu dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u obrazovno-vaspitnim ustanovama, 2007), zdravstvo (Posebni protokol sistema zdravstvene zaštite za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, 2009) i sistem pravosuđa (Posebni protokol o postupanju pravosuđa u zaštiti maloletnika od zlostavljanja i zanemarivanja, 2009).

⁵⁹ Prvi nacionalni izveštaj o Socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji, Vlada Republike Srbije (2011).

⁶⁰ Commission staff working paper – Analytical report accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament and the Council “Commission opinion on Serbia's application for membership of the European Union” {Com(2011) 668} (Sec(2011) 1208).

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Analiza je pokazala da je zakonodavstvo Republike Srbije još uvek nedovoljno rodno osetljivo. Od 44 analizirana izvora (koji se uglavnom tiču socijalnih prava), svega 26 propisa neposredno prepoznaje žene, odnosno ranjive grupe žena kao subjekte prava. Ova činjenica zabrinjava utoliko više što većina analiziranih izvora uređuje socijalna prava.

U okviru pojedinačnih poglavlja, date su specifične preporuke za izmenu ili dopunu konkretnog propisa. Navedene preporuke ukazuju na potrebu da se formulišu i dve opšte preporuke, primenjive i na domaće pozitivnopravne izvore koji nisu obuhvaćeni analizom:

- Potrebno je izvršiti izmene propisa kako bi žene i posebno ranjive grupe žena, poput žena žrtava nasilja, bile prepoznate kao subjekti prava, u skladu sa prioritetima utvrđenim Nacionalnom strategijom za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period od 2010. do 2015. godine
- Neophodno je uvesti mehanizme redovnog izveštavanja, kako bi bilo omogućeno celovito i uredno praćenje procesa primene svakog pojedinačnog propisa od značaja za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti

ANEKS – PREGLED RODNE OSETLJIVOSTI ZAKONODAVNOG I STRATEŠKOG OKVIRA REPUBLIKE SRBIJE U POGLEDU PRAVA ŽENA/RANJIVIH GRUPA ŽENA

	Naziv propisa	Neposredno obuhvata žene/ranjive grupe žena kao posebne subjekte prava	Posredno obuhvata žene/ranjive grupe žena kao posebne subjekte prava	Ne prepoznaje žene/ranjive grupe žena kao posebne subjekte prava
1.	Zakon o socijalnoj zaštiti i obezbeđivanju socijalne sigurnosti građana			

2.	Zakon o socijalnoj zaštiti			
3.	Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom			
4.	Porodični zakon			
5.	Krivični zakonik			
6.	Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju			
7.	Zakon o zapošljavanju i osiguranju u slučaju nezaposlenosti			
8.	Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom			
9.	Zakon o radu			
10.	Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu			
11.	Zakon o visokom obrazovanju			
12.	Zakon o izmenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju			
13.	Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja			

14.	Zakon o socijalnom stanovanju			
15.	Zakon o zabrani diskriminacije			
16.	Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom			
17.	Zakon o zadužbinama i fondacijama			
18.	Zakon o ravnopravnosti polova			
19.	Strategija razvoja socijalne zaštite			
20.	Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja			
21.	Nacionalni plan akcije za decu (2004)			
22.	Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2005-2010. godina			
23.	Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011-2020. godina			
24.	Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji			

25.	Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji			
26.	Razvoj politike i strategije stručnog obrazovanja u Srbiji			
27.	Strategija razvoja sistema besplatne pravne pomoći u Republici Srbiji			
28.	Nacionalna strategija reforme pravosuđa			
29.	Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima			
30.	Nacionalna strategija za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti			
31.	Nacionalna strategija za mlade			
32.	Nacionalna strategija o starenju			
33.	Strategija za unapređivanje položaja Roma u Republici Srbiji			
34.	Strategija borbe protiv trgovine ljudima u Republici			

	Srbiji			
35.	Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom			
36.	Strategija podsticanja rađanja			
37.	Nacionalna strategija održivog razvoja			
38.	Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period od 2010. do 2015. godine			
39.	Akcioni plan za sprovođenje Strategije održivog razvoja za period od 2009. do 2017. godine			
40.	Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja			
41.	Odluka o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda (2005)			
42.	Odluka o izmeni i dopuni Odluke o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda			

	(2007)			
43.	Odluka o dopuni Odluke o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda (2010)			
44.	Odluka o izmeni i dopuni Odluke o pravima u socijalnoj zaštiti Beograda (2011)			